

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

KAİD

**KIBRIS ARAŞTIRMALARI
VE İNCELEMELERİ DERGİSİ**

III/5
(ARALIK 2019)

LEFKOŞA 2019

Sahibi Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa TÜMER	Owner On behalf of Cyprus Social Sciences University Prof. Dr. Mustafa TÜMER
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM	Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM
Yayın Kurulu / Editorial Board Prof. Dr. Mustafa TÜMER / Prof. Dr. Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ / Prof. Dr. Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL / Prof. Dr. Prof. Dr. Habib DERZİNEVESİ / Prof. Dr. Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ / Prof. Dr. Doç. Dr. Osman ERCİYAS / Assoc. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Hatice KAYHAN / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Ülkü TOSUN / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Betül TARHAN / Assist. Prof. Yrd. Doç. Dr. Dilek Ekmekçi / Assist. Prof. Dr. Dr. Seyit Özkutlu / Dr. İsmail BOZKURT	Kurum / Institute Cyprus Social Sciences University İstanbul Medeniyet University The European University of Lefke Cyprus Social Sciences University Necmettin Erbakan University The European University of Lefke Cyprus Social Sciences University Cyprus International University Cyprus Social Sciences University Cyprus Social Sciences University Cyprus Social Sciences University Near East University KIBATEK
Türkçe Sorumlusu Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Nihal SOLAK	Language Editor (Turkish) Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Nihal SOLAK
İngilizce Sorumlusu Öğr. Gör. Gizem ARSLAN	Language Editor (English) Öğr. Gör. Gizem ARSLAN
Yazışma Adresi Posta adresi: Haspolat Kavşağı Yanı, P. K. 717 Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs. Mersin 10, TÜRKİYE Tel: 0392 2335522 Web: http://dergipark.gov.tr/kaid	Correspondence Address e-mail: kaid@kisbu.edu.tr
Kapak Düzenleme Fatih DURMUŞ	Cover Art Fatih DURMUŞ
İç Tasarım Adem ŞENEL	Design Adem ŞENEL
Dizgi Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM	Dizgi Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM
Baskı Alemdar Ofset, Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. 29-39 Zeytinburnu, İstanbul	
<p>KAİD’de yayınlanan yazıların yayın hakkı Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesine aittir. Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu ise yazarlara aittir. Yılda iki kere çıkar. KAİD uluslararası, hakemli, akademik bir dergidir. Dergipark projesinde de yer almaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.</p> <p>All rights reserved by CSSU. Format, content and language responsibilities of papers belong to authors. KAİD is published two times a year. KAİD is an international academic journal and is included in the Dergipark project. The language of the journal is Turkish and English.</p>	

Sunuş...

KKTC Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri dergimizin beşinci sayısı ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. 2017 yılında yayımlanmaya başlayan dergimizin bu sayısında, 6 araştırma makalesi yer almaktadır. Bildiğiniz üzere 4. sayımızdan itibaren, dergimizin sosyal bilimler alanındaki konuları genişletilerek Psikoloji ve Özel Eğitim de dahil edilmiştir. Bu sayımızda uluslararası ilişkiler bağlamında iki makale daha dergimize kabul edilmiştir. Çünkü, çok karmaşık bir yapıya sahip olan insanoğlunu tek bir disiplin ile anlamamız ve çözmemiz mümkün olmayacaktır. Bu sayıda da Kıbrıs ile ilgili konuları mümkün olduğunca genişletilmeye çalıştık.

Dergimizin beşinci sayısını sizlere takdim ederken, KISBÜ Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'ni akademik hayata kazandıran Prof. Dr. İsmail Güleç ile KISBÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Tümer'e, yazarlarımıza, yayın ve hakem kurulunda yer almak nezaketini gösteren kıymetli hocalarımıza, çalışmalarımızda benden ve üniversitemizden desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Oğuz Karakartal'a teşekkürü bir borç biliyorum. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'nin, Kıbrıs Türk-İslam kültürü araştırmalarına katkı sağlaması temennisiyle, tüm okurlarımıza en derin saygılarımı sunuyorum.

Dergi Editörü

Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM

Bilim Kurulu/Advisory Board

- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek BATISLAM Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ANDI İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DEVELİ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Latife SUMMERER Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Musa DUMAN İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TÜMER Doğu Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK İstanbul FSM Vakfı Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KAÇAR İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Habib DERSİNEVEZİ Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

Bu Sayının Hakem Kurulu/Reviewers

- Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Ulvi KESER Girne Amerikan Üniversitesi
Doç. Dr. Nazım BERATLI Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Osman Erciyas Lefke Avrupa Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi

İçindekiler/Contents

Sunuş	3
Bilim Kurulu/Advisory Board.....	4
Kıbrıs'ta Sömürge Yönetimi Başlarında Britanya Yönetimi Altında Osmanlı Vatandaşı Olarak Kıbrıslı Türkler	7
<i>Doç.Dr. Nazım BERATLI</i>	
Tarih Boyunca Yabancıların Kaleminden Lefke Kasabası.....	17
<i>Doç.Dr.Nazım BERATLI</i>	
Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Harid Fedai'nin “Lefke Sayıklamaları Destanı” Üzerine.....	29
<i>Emin ONUŞ</i>	
İlk Okuma Yazma Öğretim Dersinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Sınıf Öğretmen Adayı Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi	43
<i>Öğr. Gör: Önder UÇAR</i>	
Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı	57
<i>Melih DİNÇER</i>	
Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım	69
<i>Deniz İSTİKBAL, Hacı Mehmet BOYRAZ</i>	
2019 Yılı Akademik Etkinliklerimiz	87
İngiliz Sömürge Dönemi Çalıştayı	87
I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türkler Sempozyumu	102

Kıbrıs'ta Sömürge Yönetimi Başlarında Britanya Yönetimi Altında Osmanlı Vatandaşı Olarak Kıbrıslı Türkler*

Doç.Dr. Nazım Beratlı**

Öz

Kıbrıs konusu çok konuşulan bir konu olmakla beraber, özellikle 1878 ile 1922 arasında, adanın de jure hakimi halâ Osmanlı devleti iken yaşananlar, çok fazla yazılmamıştır. Makalemizde deyim yerinde ise tarihin o saklı kalmış sayfalarının bir kısmını tartışmaya açıyoruz. İngiliz yönetiminin, Osmanlı Yasaları ve uygulamaları hakkında kendi yazarlarının kaleminden ortaya koydukları gerçekler, hiç de alışlageldiği düzeyde değil, tam tersidir. Nitekim, pek çok Osmanlı Yasası İngilizceye tercüme edilerek, bütün İngiliz dönemi boyunca kullanılmıştır. Bunun yanında, adanın İngiltere'ye "kiralandığı" ve İngiliz döneminde Kıbrıs'ın iyi ve adilane yönetildiği savları da doğru değildir. Kendi yöneticilerinin ağızından sunduğumuz örnekler, bunun en iyi kanıtlarıdır.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, Osmanlı, Kira, İngiltere, sömürge.

Giriş

Kıbrıs'ta 80 yılı yakın devam eden Britanya yönetiminin, adaya beklendiği gibi bir katkıda bulunmadığını biliyoruz. Tam aksine Kıbrıs, Britanya yönetimlerine katkı vermiştir. Ancak, Kıbrıs'ın İngiliz yöneticilerinin adaya bir faydası olduysa, tuttıkları kayıtlar ve düzenli olarak yayınladıkları raporlar ve ada ile ilgili kitapları, tarihe bir tanık olarak bırakmış olmalarıdır. Bugün, kendi kötü yönetimlerini bile kendi yazdıklarıyla ortaya koyabiliyoruz. Bu da adanın tarihine bir katkı olarak ele alınabilir.

* 24 Nisan 2019 Tarihinde KISBÜ'de düzenlenen Sömürge Döneminde Kıbrıslı Türkler Çalıştay'ına sunulan sözlü bildiri olup genişletilerek dergimize gönderilmiştir.

** Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, el-mek: nazimberatli@kisbu.edu.tr

1878 Kıbrıs Konvansiyonu ve Eki

Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasında, Kıbrıs adasının yönetiminin, “geçici bir süre” Büyük Britanya’ya devredilmesine dair Konvansiyon (anlaşma) 27 Mayıs gecesi saat 20.00’de Yıldız Sarayı’nda sultanın da kabul ettiği, iki maddeden ibarettir:

Birinci maddeye göre Rusya, Kars, Ardahan ve Batum’u veya bunlardan birini elinde tutup, sultanın Asya’daki topraklarına tecavüz etmeğe kalkıştığı takdirde, İngiltere Osmanlı Devletine yardım edecek, buna karşılık, sultan da Hıristiyan tebaalarına ek haklar tanıyacak ve Kıbrıs adası yükümlülüklerini yerine getirmesi için, üs olarak kullanılmak üzere, İngiltere’ye devredilecektir. *İkinci maddeye* göre ise, bu anlaşma bir ay içerisinde karşılıklı olarak tasdik ve teati edilecektir. İngiliz büyükelçisi Layard, o gece durumu Londra’ya bildirir.

30 Mayıs günü, İngiliz Dışişleri İstanbul’a adanın devrini düzenleyen konvansiyonla ilgili önerilerini bildirir. 4 Haziran günü, yukarıdaki anlaşma metni Layard ve Saffet Paşa tarafından imzalanarak, resmen yürürlüğe girer. Sultan II. Abdülhamit, “Hukuk-u şahaneme asla halel gelmemesi kaydıyla muahadenâmeyi tasdik ederim” notunu düşerek, anlaşmayı parafe eder.

1 Temmuz 1878 günü yine Layard ile bu kez baş vezirliğe yükselmiş bulunan Saffet Paşa arasında imzalanan bir ek anlaşma ile adadaki İngiliz yönetiminin koşullarının belirlenir. Bu anlaşmaya göre:

“1- Adada bir Şeriye mahkemesi bulunacak ve müslüman ahalinin şeriata ilişkin davalarına bakacaktır.

2- Adadaki evkafın yönetimi için, İstanbul’daki Evkaf Nezareti bir yönetici atayacak ve bu yönetici İngiliz idaresinin de atayacağı bir diğer yönetici ile işbirliği halinde, adanın müslüman evkafını yönetecektir.

3- İngiltere devleti ada gelirlerinden yönetim masraflarını düştükten sonra, geriye kalan miktarı Osmanlı maliyesine her yıl ödeyecektir. Bu miktarın hesaplanmasında son beş yılın ortalaması esas alınacak ve adadaki padişaha (emlak-i emiriye) veya devlete ait (emlak-i hümayun) gelirleri bu hesabın dışında tutulacaktır.

4- Gerek Osmanlı Devleti ve gerekse sultanın kendisi adada bulunan mallarını serbestçe kiralayıp, satabileceklerdir ve bunların gelirleri ada gelirleri arasında sayılmayacaktır.

5- İngiltere Devleti, genel çıkarlar için adada ıslahat yapmak üzere gerekli gördüğü istinlakleri yapabilecektir.

6 - Rusya, Kars ve Ermenistan’da son savaşta ele geçirdiği yerleri Osmanlı devletine geri verdiği zaman, İngiltere devleti de Kıbrıs adasını boşaltacak ve 4 Haziran anlaşması yürürlükten kalkacaktır.”(Gazioğlu, 1996: 15-17)

1878 Osmanlı - Britanya Konvansiyonu ve Ek Anlaşma'sının, Meclis-i Mebusan'da onaylanmasından¹ sonra padişah 2. Abdülhamit adadaki Osmanlı yöneticilerine gönderdiği bir fermanla, yönetimin Britanyalı görevlilere devretmesini emreder. Bunun üzerine, ne adadaki Osmanlı görevlileri ne de yerel halk, Temmuz ayı başlarında Lârnakadan adaya çıkan İngiliz birliklerine direnmez. Rumlar ise durumu memnuniyetle karşılarlar.

20 Temmuz 1878 günü Yüksek Komiser olarak adaya çıkan Sir Garnet Wolseley, yönetimi devralır.

Kira:

Ek Anlaşma'nın 3. Maddesine göre, İngiltere adanın vergilerini toplayıp, masrafi düşükten sonra kalanı, İstanbul'a ödeyecektir. (Gazioğlu, 1960:14) Bunun toplam doksan iki bin sterlin olduğu hesap edilmiştir.

Görüldüğü üzere "kira" söz konusu değildir! "de jure" olarak adadaki egemenliği devam etmekte olan Osmanlı Devleti'nin vergilerini, "de facto" yönetimi devralan Britanya makamlarının toplayıp, adanın masrafını bu vergilerden karşıladıktan sonra, kalanını yasal egemen olan İstanbul'a ödeyecek olmasıdır, söz konusu olan. Dolayısıyla dilimizden düşürmediğimiz "**Osmanlı Kıbrıs'ı İngiltere'ye kiraladı**" tespiti, **doğru değildir**.

Ama öte yandan, Ek Anlaşma'nın 2. Maddesine göre adadaki Müslüman evkafının yönetimi fiilen İngiltere'ye bırakılmıştır. Oysa o esnada adadaki Müslüman evkafının "akarı" beş milyon sterlin'dir. (Ünlü, 1981: 34) Adanın vergi gelirlerini 92 bin sterlin olarak hesaplayıp, onun peşine düşülmüş ama beş milyon sterlinlik akar, İngiltere'ye teslim edilmiştir. Bunu da anlamak, mümkün değildir. Oysa beri yanda, adanın Hristiyan evkafı ile ilgili hiçbir itiraz yoktur. Hristiyan vakıfları gene eskiden olduğu gibi, kilise tarafından yönetilecektir, halâ da yönetilmektedir.

İngiliz Yönetimi Kıbrıs'a Geldiğinde Genel Durum

20 Temmuz 1878 günü adaya çıkarak Yüksek Komiser olarak yönetimi devralan Sir Garnet Wolseley, Londra'ya gönderdiği ilk raporda der ki:

"Türkler'in burada uyguladıkları sistemi görünce, ben de dahil, çoğumuzun onlar hakkındaki görüşleri değişti"! (Gazioğlu, 1996: 43)

Maiyetinde bulunan Dixon ise kendi sistemleri ile Osmanlı sistemini karşılaştırırken "İsviçre ve ABD dışında başka dünyanın neresinde, yönetim organları. Osmanlı yönetimindeki Kıbrıs'ta olduğu kadar, cumhuriyetçidir? ...Türk yönetim organlarıyla bizim kurduğumuz yeni meclis kıyaslandığında, bunun İngiliz kökenli olmaktan ziyade

1 - Söz konusu anlaşmanın imzalanmasından sonra, Meclis-i Mebusan olağanüstü toplanarak, gizli oturumda konuyu görüşmüş, çekincelerini bildiren dört ayrı mazbatayı. da anlaşma metnine ekledikten sonra, oy çokluğu ile anlaşmayı onaylamıştır. Hayrullah Efendi, Halil Efendi ve Mehmet Namık Efendi, muhalefet şerhleri yazarak, bu anlaşmayı onaylamaktan kaçınmışlardır. (Altan, 1986: 267-280)

Moskova'dan kaynaklandığı sanılır.” Diyerek, Türk döneminde ada yönetiminde çoğunluğu Kıbrıslıların oluşturduklarını, oysa kendi düzenlemelerinde, Kıbrıslıların serf konumuna düşürüldüğünü ileri sürer. (Gazioğlu, 1996: 43)

Osmanlı döneminde uzun yıllar Kıbrıs'ta yaşayan ve birkaç defa Konsolos olarak görevlendirilen R. Hamilton Lang da Cyprus: It's History isimli kitabında “Osmanlı vilayetleri içinde en iyi yönetilen, Kıbrıs'tı” diye bir tespit yapar. (Orr, 2013: 47)

Uzun yıllar sonra adada valilik yapan Sir Ronald Storrs'un da Osmanlılar için, “herhangi bir Hıristiyan idaresinden daha toleranslı bir idareydi ama yine de bir kafir idaresiydi” (Storrs, 1993: 39) demesi, önemlidir.

Sömürge yönetiminin, pek çok yönetsel konuda Osmanlı düzenini koruması, bu tespitlerin samimiyetinin kanıtıdır.

Ada yönetiminin “yıllığı” niteliğindeki Hand Book'lardan, 1913 tarihlisinde, adanın hukuk sistemi ile ilgili, şöyle bir hüküm var: “İşgal tarihinde, Kıbrıs'ta yürürlükte olan ve yürürlüğü hâlâ geçerli, Osmanlı uyuğu olsun olmasın, herkesi kendi hükümlerine bağlı sayan bir Osmanlı yasası varsa, herkes bu yasaya tabi olmaya devam edecektir.” (Lukach- Jardin 2007: 142) Devamla, Mecelle ve 1857 tarihli Osmanlı Toprak Kanunu'nun 1892'de İngilizce'ye çevrildiği ve yürürlükte olduğu belirtilmektedir. (Lukach- Jardin, 2007: 143)

Çeşitli dönemlerde adada görev yapmış Albay C.W.J Orr da 1918'de yayınlanmış Cyprus Under British Rule isimli bir kitabında:

“Kıbrıs'ta köylerin idaresi, yüzyıllardır mevcut biçimini koruyan, belki de mükemmel bir sisteme dayalıdır. Her köyün kendi “mukhtar”, Köy İhtiyar (Azas) Heyeti, var. Ekinleri koruyan birçok “Kır Bekçisi” köydeki hayvan sürülerinin ekili tarlalara girmesini ya da ekine zarar vermesini önlemekle görevli... Kır Bekçilerinin atanması ve ücretinin belirlenmesi... büyük çekişmelere neden oluyordu. Kır Bekçisini bir çeşit kır polisine dönüştürme önerisi büyük övgüler almış... Fakat Yasama Meclisi üyeleri böyle bir önlem üzerine uzlaşma sağlayamamışlar ve şimdiye kadar mevcut sistemde hiçbir değişime gitmemişlerdir.” (Orr, 2013: 76-77-78)

Orr ayrıca 1881'en beri adada uygulanan hukuk sistemine göre, adadaki yabancıların İngiliz Yasalarına, Osmanlı vatandaşlarının (o tarih itibarıyla Türk/Rum bütün Kıbrıslılar zaten Osmanlı vatandaşlarıdır) ise Osmanlı Yasalarına tabi olduklarını belirtiyor. (Orr, 2013 : 118) Öte yandan yukarıda andığımız 1913 tarihli Handbook'un Hukuk bölümünde de şöyle deniliyor:

“İşgal tarihinde yürürlükte olan ve yürürlüğü halâ geçerli Osmanlı uyuğu olsun olmasın, herkesi kendi hükümlerine bağlı sayan bir Osmanlı yasası varsa, herkes bu yasaya tabi olmaya, devam edecektir. Toprakla ilgili uyuşmazlık davalarında, tarafların hakları... Osmanlı Hukukunca düzenlenir.” (Lukach-Jardin, 2007:142)

Nitekim Toprak Kanunu 1892'de İngilizce'ye tercüme edilip hükümetçe yayınlanmış ve uygulanmaktaydı. Ceza Kanunu, Mecelle ve Ticaret Kanunları da... (Lukach-Jardin, 2007:143)

Aynı kaynakta, 1878'den 1912'ye kadar İngiliz'in yaptığı bütün yasaların listesi var. 1910'da Öşürile ilgili bir yasa var ama Kır Bekçiliği ile ilgili herhangi bir İngiliz yasına rastlanmıyor. Böylece Orr'un yukarıda andığımız "yüzyıllardır mevcut olan belki de mükemmel bir sistem" tespitinin zemini de ortaya çıkmış oluyor. Kıbrıs'ta Deştibanlık'ın, 1918'de halâ Osmanlı yasa ve usulleri ile çerçevesi çizilmiş, Muhtar, İhtiyar Heyeti tarafından atanan, yerel yönetime bağlı, ürün ve ekili alanları gözeten ve kırsal vergilerin düzenlenmesinde (hangi tarladan o yıl ne verim alındığının, hangi çobanın kaç hayvanı olup, ne kadar yavruladıklarının, tanığı olarak), muhtara yardımcı; İhtiyar Heyeti'nin belirlediği ücretini harman zamanı ürün sahiplerinden alan, yerine gore at binmek, tüfek ve düdüğü taşımak yetkisi olan, yardımcı bir bekçilik hizmeti olarak sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Anayasal ve yönetsel olarak sözü edilen bu güzel koşullar, ne yazık ki vergi, finans ve bayındırlık söz konusu olduğunda, yeteri kadar iyi değildi.

Haraç

Osmanlı döneminde Kıbrıs'tan toplanan vergi adaya değil, imparatorluğun genel ihtiyaçlarına harcanmak zorunda olduğundan, ülkeye yeterli yatırım, yapılabilmiş, değildi.

Örneğin işgalin ilk yılında İngiliz yetkililerin de tanık olduğu, Kıbrıs'tan sağlanan vergi geliri, 139.580 pound iken, adaya yapılan masraf, sadece 48.380 pound tutardı. (Lukach-Jardin 2007: 152)

Öte yandan 1878 anlaşmasından kaynaklanan Haraç (Tribute) konusunda, Londra'nın açık bir politika izlediğini söylemek mümkün değildir. Çünkü, her ne kadar da Haraç, 1878 Konvansiyonu'nda yer almış ve yıllık 92.800 pound tutarındaki miktar iki imparatorluk arasında bir anlaşma ile ortaya çıkmış olsa da yıllık olarak düzenli olarak toplanan bu vergiden, İstanbul'a 1 penny bile aktarılmış değildir! Aktarılması da hiç düşünülmemiştir. (Orr, 2015: 48) Söz konusu vergi her yıl düzenli olarak toplanmış ama Bâb-ı Âli'ye değil, bambaşka bir yere ödenmiştir.

"Kıbrıs'tan toplanan Haraç Vergisi, 1855 yılında İngiltere ve Fransa'nın kefil olması ile alınan Osmanlı Borcunu ödemeye kullanılmaktadır. %3.5 faizle o zaman miktarı 3, 815, 200 pounda yükselen kredinin yıllık ödemesi, anapara+faiz 81.752 pound olup, artan para da devlet tahvillerine yatırılmakta; (Lukach ve Jardin 2007: 154) Doğrudan İngiliz hazine-sine gitmektedir." (Hill, 2016: 408)

Kaldı ki daha 1879'da İngiliz Yönetimi, Haraç (Tribute) ismini uygunsuz bularak, bu verginin adını, "Share of The Turkish Debt Charge" olarak değiştirmişti. " Türk Borcundan Düşen Pay" diye tercüme edebiliriz. (Hill, 2016: 396) Osmanlı yönetimi sona

eriyor ama Osmanlı borcunu ödemeye devam ediliyor. Eski Osmanlı ülkeleri arasında, Türkiye'nin kendinden başka, bunun bir örneği, bilinmiyor!

Dolayısıyla, İngiliz döneminde adanın gelişmemesinin sorumlusu olarak gösterilen Haraç, iddia edildiği gibi, İstanbul'a değil, doğrudan İngiltere'ye ödenmiştir.

Daha 1892'de adadaki Kavanin Meclisi'nin Rum ve Türk üyeleri, oybirliği ile Yüksek Komiser Sir Robert Biddulph'a başvurarak, Haraç vergisi ödenmesinin kaldırılmasını istemişlerdir. (Orr, 2015:58) Yüksek Komiser Sir Robert Biddulph, Londra'ya gönderdiği 7 Haziran 1880 tarihli raporlarda "Bu ezici yükün Kıbrıs'ın sırtından alınmadığı sürece, adanın ilerlemesinin mümkün olmadığını" yazmaktaydı. (Orr, 2015:58) Yüksek Komiser, raporuna "Kıbrıs'ın gelirlerinin aslında adada beklenen reformları yapacak kadroyu finanse etmeye ve reformların hayata geçirilmesine yeterli olduğunu" da eklemektedir. Albay Orr, bu olayı not ederken, "Aslında ırksal nedenlerle bağlı oldukları padişaha bu meblâğın ödenmesine karşı olmayan Türkler'in de bu belânın Kıbrıs halkının sırtından alınması için ayağa kalkmış olması, dikkat çekmelidir" demekteydi. (Orr, 2015: 58)

1907 yılında adayı ziyaret eden Sömürgeler Bakan Yardımcısı Sir Winston Churchill'e Kavanin Meclisi'nin seçilmiş Rum üyeleri tarafından Haraç ile ilgili itiraz iletilmiştir. Churchill verdiği cevapta, konunun İngiltere ile Osmanlı arasındaki 1878 Kıbrıs Konvansiyonu'nun bir maddesini teşkil ettiği ve kaldırılması için ancak iki imparatorluğun, adı geçen Konvansiyon'u karşılıklı olarak feshetmeleri gerektiği cevabını vermiştir. Churchill'in ziyaretinde, Meclis'in Türk üyelerinin Haraç'ı Osmanlı egemenliğinin bir işareti olarak yorumlayıp, itiraz etmemeleri, dikkat çekicidir. (Orr, 2015:62)

Uzun yıllar devam eden bu tartışmanın sonunda, 31 Ağustos 1927 günü vali Sir Ronald Storrs İngiltere Sömürgeler Bakanlığı, Kıbrıs'a yapılan 50 bin pound tutarındaki hazine yardımını, 92 800 pounda çıkarılmasına karar verdiğini açıklar. (Hill, 2016:406) Haraç'ın ödenmesine devam edilecektir ama İngiliz hükümeti, eşit tutarda bir yardım yapacaktır. Kıbrıslılar'ın imparatorluğa karşı tek vergi sorumluluğu, 10 bin pound savunma fonu katkısı olacaktır. İlk başta bundan büyük bir memnuniyet duyan Kavanin Meclisi'nin Rum üyeleri, ayrılan kaynağın adanın gelişmesine değil, yeni kurulan devlet daireleri ve göreve başlayan memur kadrolarına harcanmakta olduğunu, ileri sürmeye başlamışlardır! (Hill, 2016: 407)

Bu politikanın nedenini, Storrs izah eder. 1. Dünya Savaşı'na kadar, adadaki İngiliz yönetimi, geçicidir. Kendisinin olmayan bir toprağa yatırım yapmak, İngiliz vergi mükelleflerinin cüzdanlarına doğrudan bir saldırı olarak yorumlanmaktadır. 1925'te adanın bir Taç Kolonisi olarak ilan edilmesinden sonra ise Kıbrıslı Rumlar'ın sürekli ENO-SİS talepleri, adanın ne zaman elden çıkacağına dair bir kararsızlık oluşturur. Storrs'a göre, "Başka bir ülkeye devredilecek olan bir adaya neden yatırım yapalım?" düşüncesi etkiliydi. (Hill 2016: 410)

Sonuçta bizzat Storrs, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda, Kıbrıs'ın durumu, şöyle anlatmaktaydı:

“Kıbrıs bir tarım ülkesi olup, nüfusun dörtte üçü tarımla uğraşır. Bunların çoğu, okuma-yazma bilmez ve yüzde yetmiş, tüccar ve faizcilere karşı, ağır borç altındadır.” (Storrs, 1993:69)

Aynı kaynaktan öğrendiğimize göre. 1930'lann başlarında, adadaki asfalt yol, sadece 20 mil'den ibaretti. Herhangi bir radyo ve telsiz istasyonu bulunmayıp, telefon sadece resmi daireler arasında kullanılıyor ve o da mesai saatleri dışında ve hafta sonları çalışmıyordu. Posta, adaya beş günde bir uğruyor, Mağusa limanı zemini toprakla dolmuş olduğu için, gemilerin yaklaşmasına olanak vermiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın bitişinden, 1930'a kadar, adaya tek bir uçak bile, inmemiştir.

Adada bulunan üç-beş kapitalist, paralarını sadece faize vermektedirler. Lefkoşa ve Mağusada birer tane olmak üzere, adada turistlerin kalabileceği, sadece iki otel bulunmaktadır. “Halkın geçmişten kalma ve Osmanlı döneminde sürdürülen yaşantıları devam ediyor (du).”

“Mecliste, 8 avukat vardı. Bunlardan üçü faizci, biri büyük toprak sahibi ve aynı zamanda faizci, biri Ortodoks piskoposu, biri tüccar ve biri çiftçi idi. Mecliste temsil edilen çıkarlar bu sayıca çok az olan ve köylünün sırtından geçinen, parazit grubun çıkarları idi.”

Storrs anılarında bu durumun nedenlerini de açıklar:

“Çoğumuzun unuttuğu bir husus vardır ki, İngiltere Kıbrıs'ı stratejik ve emperyalist amaçlarla almıştır... Adanın gelişmesi belki Osmanlı veya Yunan idaresinde olsaydı, daha kötü olacaktı ama yine de İngiltere'den beklenen seviyede olmamıştır. Bunun böyle oluşunda üç temel etken vardır. Başlangıçta kalıcı bir İngiliz idaresinin olmayışı, borç meselesi ve koyu Helen Milliyetçiliği... Kıbrıs 'işgal için ayrılmıştı' fakat zaptedilmemişti ve dolayısıyla... Osmanlı toprağı sayılıyordu... Adanın işgalinden dört yıl sonra, Mısır'ın da işgal edilmiş olması, Süveyş Kanalı'nı kontrol eden bulunmaz bir üs sağlıyordu. Neticede Kıbrıs'ın önemi, düşünüldüğünden çok daha az olmuş ve dolayısıyla ada ihmal edilmiştir!” (Storrs 1993: 69-73)

İngiltere'nin Mısır'daki birliklerinin istihkâm komutanı olan Albay O.A. Green, 1914 yılında yayınladığı 1896'da Kıbrıs'a yaptığı ziyaret esnasında alınmış notlarına, “İngiliz işgalinden çok şey beklenen, ancak hakkettiği Akdeniz'in İncisi olması için çok az şey yapılmış olan bu en büyüleyici adaya ilgili izlenimlerimi sunacağım... Aslında ada bizim işgalimizden beri açık çekmektedir... Önceki geri durumundan ağır ağır kurtarmakla birlikte mevcut durum İngiliz Hükümeti açısından hiç de itibar sağlayıcı değildir.” diye başlamaktadır. (Green 2015:16)

Albay Green, söz konusu eserinde, bu durumun sebebi olarak, adanın 200 bin poundluk yıllık gelirine karşılık, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılmış olan Konvansiyon uyarınca, her yıl İstanbul'a 93 bin pound “vergi” ödenmekte olduğunu gösterir. Gerçekte

rakam 92.800 poundur. (Green, 2015: 50) Böylece, kaynakları, Osmanlı'nın sömürdüğü adaya yatırım yapacak kaynak kalmadığı sürülmektedir. Ama yukarıda aktarıldığı gibi o kaynağı kullanan İstanbul değil, Londra'dır.

Aşağı yukarı aynı tarihlerde Kıbrıs'ta İngiliz Yüksek Komiserinin Özel Sekreteri olarak görev yapmakta olan Lukach'ın da yazarlarından biri olduğu "yarı-resmi" Cyprus Hand Book isimli eserde, bazı resmi tutanaklar da yayınlanmıştır. Bu bilgiye bakarsak, 1879 ile 1912 yılları arasında adanın ödediği toplam vergi, 6.960.238 sterling'dir. Kıbrıs'a yapılan toplam masraf ise 4.791. 141 pound olarak gösterilmektedir. Söz konusu tabloların altında, "Türkiye'ye ödenecek Haraç ve Haraç için yapılan bağışlar, hariç" diye bir de özel dipnot yer almaktadır. Aynı kaynakta verilen son üç yılın (1910-1913) Gelir/gider tablosunda da aynı özenle "Haraç buna dahil değildir" notu göze çarpmaktadır. (Lukach ve Jardin, 2007: 152)

Sonuç

Görüldüğü gibi Kıbrıs'ın Osmanlı döneminin son yılları ne adalet ne de ekonomi bakımından, yaygın olarak propaganda edildiği gibi, kötü bir yönetim ile geçmemiştir. Tam aksine İngiliz yöneticilerin kendi yazdıkları resmi ve yarı-resmi belgeler, son derecede adil ve ülkeye uygun bir yönetim tarzı anlatmakta ve kendi yönetimlerini o kadar adil olamamakla eleştirmektedirler. Ne var ki İngiliz yazarların ortaya koydukları bir diğer gerçek de adanın nispeten geri kalmışlığının, kendi propagandalarında olduğu gibi Osmanlı'dan kalan bir miras değil, bizzat kendilerinin adaletsiz, samimiyetsiz ve hep "kendine yontan" yönetim anlayışları yüzünden ortaya çıktığıdır.

Kaynaklar

- Gazioğlu, Ahmet. (1960). *İngiliz İdaresinde Kıbrıs*. İstanbul: Kendi yayını.
- Gazioğlu, Ahmet. (1996). *ENOSİS Çemberinde Türkler*. CYREP Yayınları: İstanbul
- General Luis Palma di Cesnola. (1877). *Cyprus, It's Ancient Cities, Tombs and Temples*. John Murray, Albamere Street. London.
- Green, Albay O.A. (2015) *Kıbrıs*. Çev. Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Gürkan, Haşmet. (1986). *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta*. Lefkoşa: CYREP Yayınları.
- Gürkan, Haşmet. (1982). *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar*. Lefkoşa: Nehir Yayınları.
- Hill, Sir George. (1952). *The History of Cyprus Vol. 4*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi. Yayınları.
- Lukach, D.J. Jardin. (2007). *Kıbrıs'ın El Kitabı 1913*, H.C. Çav. Ali Çakıroğlu. Gal.Kült. Lefkoşa.
- Luke,Sir Harry. (2014). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs 1571-1878*. Çev. Ali Çakıroğlu.Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Orr, Captain. (2013). C.W.J. *İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs 1918*. Çeviren: Ali Çakıroğlu. Galeri Kültür Yayınları. Lefkoşa.
- Storrs, Sir Ronald. (1993). *Anılar*. Çev. Taçgay Debeş . Mez-Koop Yayınları: Lefkoşa.
- Ünlü, Cemalettin . (1981) *Kıbrıs'ta Basın Olayı*. Basın Yayın Gn. Md. Yayınları: Ankara.

Turkish Cypriots at the beginning of the Colonial Period as the Citizens of Ottoman Empire Under the British Rule

Doç.Dr. Nazım Beratlı*

Abstract

The administration of the island Cyprus is the most popular subject among the Turkish, Greek and Cypriot authors, but the time between 1878 and 1922 which all of the Cypriots were ruling by the British authorities but they had been continuing to save the citizenship of the Ottoman Empire, haven't been discussed, yet. During that interesting situation, which Cypriots had been ruled by British governors, but with the Ottoman rules, hasn't been written neither. This extraordinary administrative time of the island has been discussed in our article.

Key words: Ottoman, Britain, Cyprus, Cypriots, Turks of the island

Киприоты-турки как османские граждане под британским правлением в начале колониального правления на Кипре

Doç.Dr.Nazım Beratlı**

Резюме

Хотя кипрская проблема очень обсуждаемая, особенно то, что произошло между 1878 и 1922 годами, когда правителем острова де-юре был все еще османским государством, было написано мало. В нашей статье мы открываем некоторые скрытые страницы истории для обсуждения. Истины британской администрации об османских законах и практиках от авторов их авторов не на обычном уровне, а наоборот. Действительно, многие османские законы были переведены на английский язык и использовались на протяжении всего английского периода. Неправда и то, что остров был «сдан в аренду» Англии и что Кипр хорошо и справедливо управлялся в британский период. Примеры, которые мы приводим из уст своих менеджеров, являются лучшим доказательством этого.

Ключевые слова: Кипр, Осман, Рента, Англия, колониализм.

* Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, el-mek: nazimberatli@kisbu.edu.tr

** Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, el-mek: nazimberatli@kisbu.edu.tr

Tarih Boyunca Yabancıların Kaleminden Lefke Kasabası*

Doç. Dr. Nazım Beratlı**

Öz

Kıbrıs'ın uzun tarihinde Lefke, her zaman için önemli bir yerleşim birimi özelliğini korumuştur. Bu gerçeği, adayı ziyaret eden gezginlerin Kıbrıs'ı tanıtmak üzere kaleme aldıkları seyahatnamelerden öğreniyoruz. Ünlü coğrafyacı Strabo'dan başlayarak, MÖ çağlardan beri, bu kasabadan bahsedilmektedir. Burada önceden Strasanor, sonra Arsinoe ve Büyük İskender'den sonra, İmparatorluğu bölüşülürken, Mısır'ı alan 1. Ptoleme'den beri de Lefke diye bir kasabanın bulunduğu biliniyor. Modern tıbbın üç öncülünden biri olan Galenos'un aktardıklarından, Lefke'nin en azından Roma döneminden beri bir bakır madenciliği merkezi olduğu, belgelidir. Ünlü Kıbrıslı orta çağ tarihçisi Maharias'tan, Lüzinyan döneminde 1426'da çıkan isyanın üç merkezinden biri Lefke'dir. 1570'de adaya Osmanlı çıkarması aşikar hale gelince, toplanan milis ordusuna 300 stradiot ve 1 yüzbaşı ile katılan Kıbrıs'ın büyük yerleşim birimlerinde biri de Lefke'dir. Bunu da Kıbrıslı rahip Calippo'nun Venedik Doçuna yazdığı mektuptan öğrenmekteyiz. 18.yy'da adayı ziyaret eden Mariti'den de Osmanlı döneminde Lefke'nin öneminin, pamuk, dut, (ipek böcekçiliği) ve şeker kamışı tarımı yapılmasına izin veren sulak yapısından kaynaklandığı görülüyor. Mariti, adada bir süre önce yer almış Çil Osman İsyanı'nda da Lefke'nin asilerin sığındıkları bir yer olduğunu anlatır. İsyan geleneği kültürden bağımsız olarak sürmüştür. Aynı dönemde adada bulunan Drummond ise "limandan biraz içerde yer alan amfi teatri" şeklindeki mümbid topraklardan bahseder. İngiliz döneminde ise ünlü İngiliz diplomat, Kıbrıs Valisi Sir Ronald Storrs, kasabamızdan "Yafa'dan bile lezzetli portakalların yetiştirildiği bir yer" diye bahsederek, Mağusa'dan başlayan demiryolunun, Lefke'ye kadar uzatılmasını talep eder. Bildirimizde, tarih boyunca Lefke hakkında yazmış bulunan gezgin ve yabancı memurların, kaleminden Lefke tarihine kısa bir bakış aktarıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Lefke, Strasanor, Arsinoe. Strabo, Galenos, bakır, tarımsal üretim, eğitim kurumları.

* Bu makale, Nazım Beratlı tarafından; "Tarih Boyunca Yabancıların Kaleminden Lefke Kasabası", *Lefke Belediyesi 1. Kent Sempozyumu, 12-14 Aralık 2018, Sempozyum Bildiriler Kitabı - 1*, Lefkoşa 2019, s. 347-353, yayınlanmış olup genişletilerek dergimize tekrar gönderilmiştir.

** Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, el-mek: nazimberatli@kisbu.edu.tr

Giriş

Lefke isminin nereden geldiği ile ilgili pek çok iddia vardır. Bunlardan bence en inandırıcı olanı, burayı M.Ö. 3. yy.da Ptoleme Kralı'nın oğlu Lefcos'un kurduğu ve kasabanın adının, kurucusundan geldiği şeklindeki iddiadır. (Cobham, 2014:167) İşin doğrusu, adada ismi Lefcos ile başlayan Lefkoşa, Lefkonuk, Lefkara gibi yerleşimlerin tarihlerinin de aynı yere varmasına çok şaşırılmazdım ama Lefkoşa haricindekiler henüz araştırılmış, değil.

Kasabamız, Lefka diye isimlendirilmeden önce de vardı. Lefke'nin tarihi ile ilgili olarak benim edinebildiğim en eski bilgi, protohistorik çağdan kalmaz. Tarihin başından da desek, yabana gitmez. Lefke'yi bakırdan soyutlayarak konuşmak, mümkün değildir. Özellikle prehistorik yani yazıdan önceki dönemlere ait kalıntılardan başlıcalarından birinin, Ambeliku'da bulunması da Lefke'deki bakır madeninin çok eski zamanlardan beri bilinip işlendiğinin, kanıtıdır.

Amaç

Sahip olduğu maden kaynakları dolayısıyla bölge Bronz Çağı'ndan beri bilinen yerleşim alanlarına sahiptir. Kıbrıs tarihi hakkında yazılmış klâsik eserlerden Lefke kasabasının ne zamandan beri var olduğu araştırılmıştır.

Metod

Türkçede yayınlanmış ve bazıları da İngilizce orijinallerinden, kaynak taraması yapılmıştır.

Antik Dönem- Bakır Aipea ve Soli

Bilindiği gibi, dünyada ilk kullanılan metal, bakırdır. Hititler ve hatta Hattiler'den beri bakırın bir uygarlık simgesi olarak kullanılagelen bir maden olduğu da tarihsel bir gerçektir. Dünyada tarih boyunca çıkarılmış bakırın 1900 yılına kadar toplam 500.000 bin ton olduğunu ve bu miktarın 200.000 tonundan fazlasının Kıbrıs'ta üretildiğinin bilindiğini de ekleyince, Lefke çevresindeki bakır madeninin, çok eski yüzyıllardan beri, bilinen, üretilen ve kullanılan bir cevher olduğu ortaya çıkar. Bu bilgiler, bize ilkel uygarlıkların da Kıbrıs bakırını kullandığını, açıkça anlatırlar. Kıbrıs'ta 9000 yıldan beri insan yaşadığı bilinmektedir. En az 3500 yıldan beri adamızda bakır kaplar kullanıldığı da bilinen bir gerçektir. MÖ 2000 yıllarında, yani günümüzden 4000 yıl önce de Kıbrıs'ın önemli bir bakır ihracatçısı olduğunu bilmekteyiz. Araştırmacı Enver Bildır dostumuza göre ilk üretim alanları da Foucassa Tepesi, Kalavason ve Eski Karadağ'dır. (Bildır, 2000) Demir henüz bilinmezken, bakırın bu önemi, adayı o zamanki bilinen dünyanın ticaret merkezi yapar. Bölgede egemen olan devletin, egemenliğini tamamlamak üzere Kıbrıs'ı da etkisi altına alması süreci de böylece başlar. Demir de bulunup, bronzun keşfedilmesi ise adanın önemini bir kez daha arttırır. (Bildır, 2000)

Kıbrıslı'lara bakırı işlemeyi öğretenler Girit veya Mısırlı'lardır. Kıbrıs MÖ 1500 tarihlerinde Mısır hakimiyetine girer. MÖ 1350 yıllarından beri, Mısırlılar'ın Lefke bakır madenlerini işletmeye başladıkları bilinmektedir. Daha doğrusu, Lefke bakır madeninin, en eski işletme tarihine ait bulgular, o tarihlere kadar gitmekte olup, henüz daha eski dönemlere ait bulgular ele geçirilmiş değildir. Yapılan incelemeler bu bölgede madencilik faaliyetlerinin yanında küçük yerleşim birimlerinin de varlığını ortaya çıkardı. (Bıldır, 2000)

MÖ 1281 yılındaki Kadeş Savaşı sonrasında adada Hitit egemenliği kendini gösterir. Hitit kralı IV.Tudhaliya döneminde (MÖ 1250-1220) Kıbrıs'ın işgal edilmesini nedeni de yine bakır madenleri. Bu konuda Seton Lloyd şöyle yazar, *Hititlerin şimdiye dek pek üzerinde durmamış gördükleri başka bir ülke de Alasiya idi (Kıbrıs). Sahip olduğu bakır yataklarından ötürü bu sırada bölgenin önemi anlaşılmış olmalı ki, Tudhaliya adaya çıkıp onu işgal etmişti.* Bir başka Hitit tarihi uzmanı Ekrem Akurgal ise, Kıbrıs'ın, Hitit'ler tarafından işgali konusunda şöyle yazar. "Yazılı kaynaklardan belirlediğine göre IV.Tuthaliya'nın krallık sürecinde Alasia, yani Kıbrıs, Hattuşa'nın eline geçmiş ve bu krallık karşılığı altın ve bakır ile ödenen bir vergiye bağlanmıştır. Anlaşma hükümlerinin gereğince yerine getirilmesi için de Alasia kralının yanısıra bir vali tayin edilmiştir. Kıbrıs Adası Hattuşa'nın çöküşüne değin Hitit Krallığı'na bağlı kalmıştır." (Akurgal 1997:105, Lloyd 1998:45)

MÖ 707'de Asur Kralı II. Sagon yazdırdığı bir şiirde " Kıbrıs'ı denizde bir balık gibi avladım. Yedi günlük yoldaki Ya diyarının yedi kralını da buyruk altına aldım" demektedir. (Yaşın 1994: 112)

Kadeş Meydan Muharebesi ile aşağı yukarı aynı yıllarda yapıldığı söylenen ve günümüze Homeros'un İlyada'sı ile ulaşan Troya Savaşı sonrasında, Atina Kralı, ihtiyacı olan bakırı sağlama için, oğlu Domephon'u Kıbrıs'a gönderir. O çağda bütün silahlar %90 bakır, %10 kalay karışımı olan tunçtan yapılmaktadır. (Bıldır, 2000) Domephon'un kendi site devletinin ihtiyacı olan bakırı temin üzere adaya gelerek bir koloni kurduğu, Lefke ile Ambelikou arasındaki alanda, daha çok askeri bir kale olarak yerleştiği, Aipeon isimli bu kent/kalenin, Lefke madenlerinin ürününü Atina'ya taşımaya başladığı biliniyor. Aepia, 600 yıl boyunca adadaki Yunan kolonilerinden biri olarak, maden ocağının yanı başındaki bir askeri üs gibi çalışır ve Atina ile öteki Yunan site devletlerinin silahlanmaları için gerekli bakırı sağlar. (Gunnis, 1973: 257)

MÖ 6. yüzyılda, Solon Atina'dan Mısır'a giderken, Kıbrıs'a da uğrayıp eski öğrencisi, Aipeon Kralı Filikipros'u da ziyaret etmek ister. Burada, denize değil de madene hakim bir kale konumundaki kenti görünce, gelişme olanağının olmadığını, kıyı elde tutulsa, ocağın zaten oraya tabi olmaktan başka bir şansı olmayacağını fark eden düşünür, O dönemin dokuz Kıbrıs Kralları arasında bulunan Aepea Kralı Filikipros'a, kentini kıyıya taşımalarını salık verir ve yeni kentin planlarını da kendisi çizip, iskan edilmesi için Atina'dan nüfus da göndereceğine, söz verir. Buraya, Solon'a izafeten Soli denilir. Ahalisi,

Ege'den getirilir. (Cobham 2014: 263- 315). Gunnis, Latin Döneminde, Ortodoks Başpiskopos'unun, Soli'de oturduğunu anlatır. (Gunnis, 1973:257) Drummond, ise kentin asıl yerinin bu gün Lefke'nin bulunduğu alan olduğunu ileri sürüyor. (Cobham, 2014: 265-67) Soli 1000 yılı aşkın bir süre, bölgenin en önemli kenti olmak özelliğini sürdürür.

Roma Dönemi

Romalı tarihçi Marcellinus "Romalılar bu adayı işgal ederken adaletten daha ziyade aç gözlülük gösterdiler. Adanın ganimetleri, sanki düşmanınkiymiş gibi Ceto tarafından donanmamıza yüklendi ve Roma'ya getirildi" der. (Bergil, 1995:12) Romalılar, gerek Eski Karadağ-Aplıç arasında yüzeyden, gerekse de bugünkü futbol sahasının batısındaki tepeye açtıkları galerilerden bakır cevheri çıkarmaktaymışlar.

Roma'luların bakır elde etmek için erittikleri madenlerin artıkları, bugün Eski Karadağ'ın batısında, küçük dağlar oluşturmaktadır. Roma'luların maden ocaklarını nasıl işlettiklerini, ise yine o dönemde bu ocakları inceleyen ve yazan, antik tıbbın en önemli isimlerinden bir olan Bergamalı Galen'in yazdıklarından anlıyoruz. Galen, MS 166'da Lefke'de gördüklerini şöyle anlatır:

"Kölelerin çalıştırdığı madenlerin alt kısmında havanın insanı nefessiz bırakan ve zor tahamül edilen ağır bir kokusu vardı. Dipte toplanan sudan da tuhaf bir koku geliyordu. Çıplak kökler, madende uzun süre kalmamak için, sıvı haldeki demir sülfatın toplandığı amforları hızla taşıyorlardı. Köleler madeni yavaş, yavaş kazarlarken bazen yer çöküyor ve ölenler geçidi tıkiyordu." (Bergil 1995: 12)

"İ.Ö. 12'de Roma İmparatoru Augustus, Judea Kralı Herod'a Soli'deki bakır madenlerinin üretimini yarısı satmış." (Bergil 1995:12) Aslında satılan ocaklar Soli'de değil Lefke-Karadağ (Eski Karadağ)'dadır. İncil'e göre Herod, Hz. İsa'yı yok edebilmek için Berthlehem'deki iki yaşından küçük bütün çocukları öldürtmüş olan kraldır. Lefke madenlerinin bir dönemki ortağı da o olmuş. Ne var ki Romalılar dönemi sonuna kadar Lefke'de çıkarılan bakır cevherini işlemek için, yapılan hesaplamalara göre Kıbrıs'ın yüzölçümünün kat kat üzerinde orman arazisini kaplayacak genişlikteki orman alanlarından çıkabilecek miktarda, odun harcanır. Yani ada ormanları, çağlar boyunca, acımasızca kesilip yakılır ve yabancı egemenlerin bakır ihtiyacı karşılanır. (Bıldı, 2000)

Lefke

Maden ocaklarının yanında, Buradaki bir yerleşim biriminden ilk söz eden, ünlü coğrafyacı Strabo'dur. MÖ23 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden Strabo, Soli'yi anlattıktan sonra, diyor ki: " Daha sonra Büyük İskender'in yakın arkadaşlarından olan Stasanor'un adı ile ünlenmiş Stasanor şehri gelmektedir. Prof. Atun, burasının Lefke olduğunu düşünüyor. Coğrafyacının takip eden satırlarını okuyunca, ona hak veriyoruz. İç kısımlara doğru, Limenae şehri gelmektedir. Burası da Korako köyüdür. (Excerpta Cypriada akt., Atun, 2007:13) 1745'te adayı ziyaret eden Drummond ise metinde Lefke adını kullanmakla

beraber, Soli Limanı'nın yerini tarif ederken "Ben, Limanın Satrachus (Lefke) ile Clarius (Çamlıköy) arasında bir yerde olduğunu tahmin ediyorum" derken, (Atun, 2007: 96) adada Büyük İskender'in anısının çok kolay unutulmadığını gösteriyor.

Ünlü İtalyan coğrafyacı, Porcacchi'nin 1590'da yazdığına göre, "Adada, dördü Ptoleme Philedelphius tarafından inşa edilen ve kız kardeşinin şerefine Arsinoe olarak adlandırılan, pek çok şehir varmış." Bu dört şehir, Evdim, Mağusa, Lefke ve Arçoz köyü imişler. (Cobham, 2014:167)

Kaynaklarda, Bizans dönemi ile ilgili, Lefke hakkında çok fazla bilgi elde edilememektedir. Ancak, Piri Paşa Camii'nin Osmanlı fethi esnasında, Latin Döneminde ihmale uğradığı için, harabe haline gelmiş eski bir Ortodoks Kilisesi olduğu ve bu eski mabedin fetih komutanlarından, daha sonra Baf Sancak Beyliğine getirilmiş Ebubekir Bey tarafından tamir edilip, camiye çevrilerek, dedesi Sadrazam Piri Mehmet Paşa adına vakfedildiğini biliyoruz. Bahçe girişinin hemen sağında kalan mermer sütun da o çağdan kalmış olmalı. Camii'nin hemen yanındaki su bendinin bu güne kadar gelen adının Aya Yorgi Bendi olması da o eski Bizans mabedinin hatırasını günümüze taşıyor. (Beratlı, 1991: 167)

Gunnis, kasabadaki her iki caminin de eski Bizans mabedleri üzerine inşaa edildiğini ve kasabanın tüm çevresinin, Bizans ve Hellenistik dönemden kalma mezarlar ile dolu olduğunu yazmaktadır. (Gunnis, 1973:320) Demek ki, Bizans Döneminde de Lefke, sonraki dört yüz yıllık Latin Döneminde ayakta kalabilecek kadar sağlam binaların yapıldığı, önemli bir yerleşim alanı imiş.

1426 yılındaki Memlük işgalinden sonra, adada çıkmış bulunan köylü isyanının dört önemli merkezinden biri olan kasabanın, o dönemde bir baronluk merkezi, yani ilçe olduğunu görmekteyiz. (Gürkan, 2000:49) Lefke'nin Lüzinyan Kraliyet ailesinin özel mülkü arasında bulunduğunu görürüz. (An, 1991:24-26) Lüzinyan Kralı II. Peter'in kendisine çiftlik (fief) olarak seçip, şahsi mülk edindiği bir bölgenin, bakımsız, harap bir yer olduğu düşünülemez.

Yine Ruperd Gunnis'in, Maharias'tan aktardığına göre, Orta Çağ'ın çok erken dönemlerinden başlayarak, bölge'nin limanı, bu günkü harabelerin bulunduğu Soli'nin doğusuna, Lefke'nin alt başına kayar. O dönemde, St. Efxifiosdiye anılan limanın bulunduğu alanın adı, Xifios'dan, giderek Xeros'a döner. (Gunnis, 1973: 257) Buranın önemli bir liman olduğunu, Lüzinyan Kralı II. James ile evlenmek üzere adaya gelen Bizans İmparatoru'nun kızı Helena Paleologos'un, Kıbrıs'a bu limandan çıkmasından anlıyoruz. (Gunnis 1973:256) Sonradan, gemilerin demirlediği koya, Rumlar Karavostasi, Türkler ise Gemikonağı demeye başlarlar.

Aynı dönemde, bugün Lefke'nin bir mahallesi haline gelmiş bulunan Peristerona-rı'nın (Cengizköy), Yafa Kontu'nun çiftliği olduğunu görmekteyiz. (An, 1991:24-26)

Lefke'nin ünlü portakal ağaçları, belki de o dönemde adaya gelmiş olmasını ileri sürmek, mümkün olabilir.

1521 tarihinde, Venedik devlet mekanizmasına ait malların düzenlendiği bir listede, yine Lefke adına rastlanmaktadır. Rupert Gunnis, orta çağ boyunca Lefke'nin önemli bir baronluk merkezi, yani ilçe olduğunu anlatır. (Gunnis, 1973:257)

Nitekim Kıbrıslı rahip Calippo'nun fetihten sonra Venedik Doçu'na yazdığı rapor niteliğindeki mektubunda, Osmanlı ordusuna karşı direnmek üzere adada oluşturulan milis kuvvetine, Lefke'nin de Yüzbaşı Paulo Vincentino komutasında 300 gönüllü ile katıldığı yazılmıştır. (Cobham, 2014:135) Savaştan sonra verilen zayıat listesinde, yüzbaşının adı "kayıplar" arasında geçiyor.

Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemine gelindiğinde, kasaba eski bir Latin mülkü olduğu için, Osmanlı İskan Politikasının bir gereği olarak, Anadolu'dan getirilen Türkler ile iskan edilmiştir. (Beratlı 1991:155-167) Kasabanın bu dönemde de önemini koruduğunun işareti, 1573 ve 1578'de Lefkoşa'ya açılan iki medreseden sonra, başkent dışındaki ilk eğitim kurumunun, 1580'de Lefke'de açılan Piri Paşa Medresesi olmasıdır. (Gazioğlu 1994:278) Kasabanın Türk nüfusunun, daha çok İلميye ve Askeriye sınıflarından olmasının, bugün soyadlarında yaşayan kanıtları, bu gerçekle uyum içerisindedir.

1680'e gelindiğinde, Lefke adı yine bir isyana karışır. Osmanlı Dönemi'nin ünlü asisi Boyacıoğlu Mehmet Bey, Ahmet Paşa yönetimindeki devlet güçleri ile savaşırken, Lefkoşa'yı boşaltıp, Lefke'ye çekilir. Burada bir baskına uğrayıp adamlarının bir kısmını yitiren Boyacıoğlu, Cikko'ya çekilir. (Kiprianos'dan akt. Gürkan, 2000: 84) Bu bilgiden 17.yy sonları Lefke'sinin, önemini koruyan bir yerleşim birimi olduğu unu söyleyebiliriz. 1712'de bu defa Osmanlı donanmasının bazı leventleri, denizden Lefke'ye çıkarlar. Bunlar, sonradan Lefkoşa'ya gidip, yeni bir isyan örgütleyeceklerdir. (Gürkan, 2000:86)

Demek ki liman, 18.yy başlarında faal bir haldeymiş. 1750'de adaya bir ziyaret yapan Drummond'un anılarında, Lefke'nin limanından geçtikten bir saat sonra kente vardığı, burasının çeşitli bahçeler, kıvrımlar yapan bir dere ve amfiteatr şeklinde yükselen arazisi ile güzel bir yer olduğu anlatılmaktadır. (Cobham, 2014: 265-267) 18.yy ortalarının Lefke'sinin, batılı bir gezgin gözündeki bu tanımlaması, aynı dönemde adanın her tarafının sefalet içinde olduğu bilinerek okunursa, anlamının kavranması, kolaylaşır.

1760'ta Kıbrıs'a gelen Mariti ise Lefke'nin pamuk, dut ve şeker kamışı tarımı yapılan mümbit bir yer olduğunu anlatıyor. (Mariti, 2015:59)

19.yy başlarında, kasabanın adı yine bir isyana karışır. 1833'te Padişahın bir sefer için ordunun ihtiyacını karşılamak üzere, belirli bir miktar peksimet yapıp göndermesi istenen Polili İbrahim Ağa, miktarı çok bulunca, isyan eder. Tarihe, "Gavur İmam" diye geçen Polili İbrahim'e Baf ve Lefke yardım ederler. Bölgede Osmanlı birlikleri ile yerli

Türkler savaşırlar. Gavur İmam yenilip, Mısır'a kaçar. Sonradan adaya getirilip, idam edilir. (<http://totalwar-turkiye.com/twforum/arsiv-3/gavur-imam-isyani-tar>)

Osmanlı devlet arşivinin Kıbrıs'la ilgili bölümlerini inceleyebilenler, Lefke ile ilgili pek çok dökümanla karşılaşır. Bunlardan 1851 tarihli olan bir tanesinde, Lefke'deki bir kagir köprünün tamiri için gereken keşfin yapılarak, sonucun bildirilmesi istenir. (TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-1 Ali Evrak Odası ,Sadaret Evrakı Mektubu Kalem)

1855 tarihli bir diğer evrakta, Hasan Edip Efendi'nin Limasol veya Lefke kazalarından birine müdür olarak atanmasından söz ediliyor. (BOA Sadaret Mektupları Kalem) Aynı yıl yazılan başka bir yazıda, Lefke Kazası Müdürünün, Mesarya kazası müdürü ile becayiş edilmeleri (yer değiştirmeleri) emredildikten sonra; müteakip bir yazı ile Lefke kazası müdürünün durumunun ne olduğu sorulmaktadır. (BOA Sadaret Mektupları Kalem) Bu belgelerden de Lefke'nin o dönem kaza merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı dönemden kalma gerizler, hamam ve konaklar, Lefke'nin Osmanlı dönemi boyunca mamur bir belde olduğunu göstermektedir.

Yeniden Maden

Osmanlı dönemi boyunca madenin çalıştırılmadığı, kasabanın sadece tarımsal bir merkez olarak kullanıldığı, biliniyor. Medresenin genel olarak sıkıntıya düşmesi de elbette ki Lefke Medresesi'ne de yansımış ve eğitim merkezi olmak özelliği de ortadan kalkmıştır.

Bu durumun yarattığı sonucu görebilmek üzere, 1920 başlarındaki Lefke'yi anlatmak için, Sn.Harid Fedai'nin Doğru Yol gazetesindeki bir makaleden, güncelleştirdiği şu yazıyı okumak, ilginç olur:

“Bir iki tepe geçtikten sonra Lefke, sabah sisleri içinde tüllere bürünmüş ve gerdan-i simine (gümüş gerdanına) iri mercanlar takarak yemyeşil yastığına ittika etmiş (yaslanmış) bir nazenin sabahat ve taravetiyle (güzellik ve tazeliği ile) arz-ı didar etti (göründü). Lefke'nin vasi (geniş) bahçeleri arasında görünen nim-beyaz (yarı beyaz) evler, insana bir güvercin kümesi oldukları zehabını (sanısını) veriyordu. Ötede beride semalara ser çeken (uzayan) servilerle çınarlar gelen misafirleri istikbal (karşılama) için hal-i kıyamda (ayakta) oldukları görülüyordu. Bu kadar letafet-i mevkiyeye (doğal güzelliğe) malik olan Lefke? Güzelliği ile ünlü kasabanın içerisine girildiğinde ise büyü bir anda bozuluyor. Muhabir bu sefer Lefke'ye girerken yazdıklarının tam tersini yazmak zorunda kalmış. Yine aynı yazarın kaleminden 1920 Lefkesi'nin içi şöyle anlatılıyor. Lefke Belediye İdaresi de halka teşkilat ve tertibatıyla rehberlik etmeye muvaffak olamamıştır. Kasabalarının daha muntazam ve mamur olması için ya hiç düşünmemişler ya da düşündüklerini uygulamaya koyamamışlar. Lefke sokaklarında birkaç fener görülür. Fakat geceleri karanlık. Mahallelere henüz isim verilmemiş. Lefkede ne bir lokanta ne de bir otel var. Bulunan hanların bir kaç odası bulunuyorsa da bunlarda yatak olmadığından geceleri yerde yatmayı göze alanlar kalabilir. Hanların ortasına yığılan gübrelerin rahatsız edici kokuları kasabanın sıhhati için büyük bir tehlike teşkil eder. Dükkanlarda

olduğu kadar kahvehanelerde de temizliğin eseri görülüyor. Burada silmek ve süpürmek sanatı galiba malûm değildir. Lefke, her nevi mahsulden belediye namına bir yüzdelik alınsa ve iyi kullanılsa pek az bir zaman içinde Ada'nın en zengini olur. Özellikle ürünlerinin hiç birinin resmi vergisi (aşır-ı resmi) yoktur. ” (Fedai, 1998)

İngiliz döneminde 1929'da Roma Döneminden beri unutulmuş bakır yataklarının yeniden işletilmeye başlaması, kasabanın altın yıllarının da başlangıcı olur. 1930'larda ada valiliğini yapmış olan ünlü İngiliz diplomatı Sir Ronald Storrs anılarında Lefke'yi, “Yafa'dan bile daha lezzetli portakallar yetiştiren bir yöre” diye tanımlar ve demiryolunu Lefke'ye kadar uzatmak gereğinden bahseder. 1937'de artık kasaba dışarıdan gelen nüfusu barındıramayacak hale gelir. Evkaf, belediye ve CMC arasındaki yazışmalardan sonra, Orta Camii Vakfı arazisi üstüne, Karadağ Mahallesi inşaa edilir. (Altan, 1986: 848-851) 1940'larda Lefke'nin nüfusu, ikiye katlanır.

Bizim çocukluğumuzda, bu kasabada iki sinema, iki lise, akşamları ailece çıkılan iki veya üç yazlık, dönem dönem açılıp kapanan gece kulüpleri, sözüm meclisten dışarı bir genelev, üç-dört meyhane, beş altı lokanta, iki-üç otel vardı. Hatırladığım kadariyle narenciyeyi Avrupa'ya pazarlamak için iki ayrı Lefke firması bulunmaktaydı.

Belediye Pazarında boş dükkan bulunmadığı gibi, pazar günleri şimdi ambar olarak kullanılan alt taraftaki bina da çevre köylerden gelen üreticilerin ürünlerini satmaları için, onlara tahsis edilirdi. 1940'tan başlayarak Lefke altın dönemini yaşamıştır. Sokaklarda, en az üç dilin konuşulduğu hatırlardadır. 15 Temmuz 1974 günü sabahına kadar.

Maden yatakları, bahçeleri, limanı, narenciye paketleme tesisleri, canlı bir ticaret, eğlence ve sosyal yaşamı olan kasaba, artık bir mahrumiyet bölgesi haline gelmiştir.

Neden?

Lefke'yi Lefke yapan, fiziksel koşullarıdır. Mümbit topraklar üzerine kurulmuş olması, dağ ve denize nerede ise eşit uzaklıkta olduğu için ikliminin yumuşaklığı, iki dere arasında olduğu ve dağa yakın bulunduğu için çok sulak olması, maden cevheri, limanı kasabanın kendine ait değerleridir. Bunlar olmasaydı, son çeyrek asırlık bakımsızlık döneminde Amerikan Uzak Batı'sının hayalet şehirlerinden birine dönmesi, işten bile değildi. Ne var ki, Lefke'yi Lefke yapan, bazı başka özellikler de vardır. Lefke, bölgenin fiziksel ve doğal merkezidir. Lefke; Maratas'ının, Solya'nın, Dillirga'nın, merkezidir.

Sonuç

1963'ten başlayarak, Lefke'nin hinterlandı ile bağlantısı kesilmiş; 1974'ten sonra ise bu bağ tamamıyla ortadan kalkmıştır. Bu durum, siyasetin dayattığı, kaçınılmaz bir gerçekliktir. Son çeyrek asırda, adanın coğrafi bütünlüğünün siyasi nedenlerle ortadan kalkması, Lefke'yi merkezi bulunduğu bölgeden ayırdığı için, kasaba gerilemiş ve belki de uzun tarihinin en zavallı günlerini yaşar olmuştur. Kasabanın fiziksel bütünlüğü dahi, ülkenin siyasi macerasından payına düşeni almıştır.

Kaynaklar

- Akungal, Ekrem. (1997). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TUBİTAK Yayınları.
- Altan, M.Haşim. (1986). *Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*. C.2, Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar İdaresi yayını.
- An, Ahmet. (1991). Kıbrıs Türkleri, *Halkbilimi*, S.21, Lefkoşa: Halk Sanatları Derneği.
- Atun, Ata. (2007). *Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*. C.3, Mağusa: Samtay Vakfı Yayınları.
- Beratlı, Nazım. (1991). *Kıbrıslı Türkler'in Tarihi*. C.1, Lefkoşa: Galeri Kültür Yay.
- Bergil, Suat. (1995). *Doğu Akdenizde Bir Uygarlık Adası*.Galeri Kültür Yayınları. Lefkoşa:
- Bıldır, Enver. (2000). Başka Zamanlarda Lefke, CMC Gerçeği, Lefke: *Lefke Gazetesi*. S. 1.
- Claude Delaval Cobham. (2014). *Excrepta Cypria*. Çev.:Ali Çakıroğlu, Vur Yektaoğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yay.
- Fedai, Harid. (1998). 1920'lerde Lefke. *Kıbrıs Gazetesi*. 2 ve 9 Mart.
- Gazioğlu, Ahmet. (1994). *Kıbrıs'ta Türkler*. Lefkoşa: CYREP Yay.
- Gunnis, Rupert. (1973). *Historic Cyprus*. Nicosia: Rustem&Bro.
- Gürkan, Haşmet. (2000). *Tarih İçinde Kıbrıs*, Lefkoşa: Galeri KÜLTÜR Yayınları.
- Kıbrıs Gazetesi*. (1998). 2 ve 9 Mart.
- Lloyd, S. (1998). *Türkiye'nin Tarihi*. Ankara:TUBİTAK Yayınları.
- Mariti, Giovanni. (2015). *1760 Kıbrıs Adası'na Yolculuk*. Çev. Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür yayınları.
- Storrs, Sir Ronald. (1993). *Anılar*. Çev. Taçgay Debeş . Lefkoşa: Mez-Koop Yayınları.
- TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası, Sadaret Evrakı Mektubu Kalem. Kıbrıs Mektupları.
- Yaşın, Mehmet. (1994). *Eski Kıbrıs Şiiri Antolojisi*. İstanbul: YKY.

Elektronik Kaynaklar

<http://totalwar-turkiye.com/twforum/arsiv-3/gavur-imam-isyani-tar>

Lefke Town by Foreign Authors Throughout History

Doç.Dr. Nazım Beratlı*

Abstract

Lefke has been an important place of the island, during the long history of Cyprus. We realize it with the cronicle of the ancient writers who had visited and wrote about the island. Famous ancient geographer Strabo had noted that, there was a village took place at the modern area of Lefka which was named dedicated to Strasanor, one of the generals of the Alexandr the Great, whom was borned in the village during the 4. Century BC. Galenos had mantioned that during the Roman times, Lefke was one of the femous plasese of the cuprum mining. Well known Cypriot Historican Maherias had written that Lefke was one of the bases of the rebbelition against the Lusignan dynasty, at 1426. In an official report which was written by the Priest Calippo to the Doge of the Venice, it is mentioned that, during the Ottoman concuest, Lefke gave three hundred "stradiots" (cavalaries) to the army, herself. And during the Ottoman times, to many visitors wrote about the town. In this article, we have tried to remind of the history of the town to the contemporary people.

Keywords: Lefke, Srasanor, Arsinoe, Strabo, Galenos, mining, cuprum and agriculture.

Город Лefке от зарубежных авторов на протяжении всей истории

Doç.Dr. Nazım Beratlı**

Резюме

В долгой истории Кипра Лefке всегда был важным поселением. Мы узнаем этот факт из путешествий, написанных путешественниками, посещающими остров для продвижения Кипра. Этот город упоминается со времен Страбона, известного географа, начиная с нашей эры. Известно, что со времен Птолемя I был город Лefке, который захватил Египет после разделения империи, до Страсанора, затем до Арсинои и Александра Великого. Из того, что цитировал Галенос, один

* Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi. E mail: nazimberatli@kisbu.edu.tr

** Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi. E mail: nazimberatli@kisbu.edu.tr

из трех предшественников современной медицины, документально подтверждено, что Лefке был центром добычи меди, по крайней мере, с римского периода. Лefке является одним из трех центров восстания известного кипрского средневекового историка Махарию в 1426 году в эпоху Лузиньянов. Когда османское вторжение на остров стало очевидным в 1570 году, одним из главных поселений Кипра, который присоединился к армии ополчения с 300 страдотами и одним капитаном, был Лefке. Об этом мы узнаем из письма кипрского священника Калиппо к венецианскому партнеру. Марити, посетивший остров в 18 веке, также показал, что важность Лefке в османский период проистекает из его структуры водно-болотных угодий, что позволило выращивать хлопок, шелковицу, (шелкопряда) и сахарный тростник. Марити рассказывает, что Лefке был местом, где мятежники нашли убежище в восстании Шила Османа, которое произошло на острове некоторое время назад. Традиция восстания продолжалась независимо от культуры. Драммонд, который находился на острове в тот же период, рассказал о амфитеатре Бирас в форме амфитеатра, расположенном немного внутри гавани. В британскую эпоху известный британский дипломат, губернатор Кипра сэр Рональд Сторрс из нашего города «Яффо - это место, где выращиваются вкусные апельсины», - сказал он, прося продлить железную дорогу от Фамагусты до Лefке. В нашей статье мы даем краткий обзор истории Лefке из пера путешественников и иностранных офицеров, которые писали о Лefке на протяжении всей истории.

Ключевые Слова: Лefке, Страсанор, Арсиное. Страбон, Галенос, медь, сельхозпродукция, учебные заведения.

Edebiyat Coğrafyası Bağlamında Harid Fedai'nin “Lefke Sayıklamaları Destanı” Üzerine

Emin Onuş*

Öz

Edebiyat ve coğrafyanın en önemli ortak yanı hiç kuşkusuz insan ile olan ilişkileridir. Coğrafya insan yaşamını belirler. Başka bir deyişle insan bilinci coğrafya ile ifadesini bulur. Edebiyat bilimi de insanı çeşitli yönleri ile ele alırken yegâne kaynağı coğrafyadır. Coğrafya edebiyat eserlerine mekân, içerik oluşturur. İnsanlar daha çok edebiyat yolu ile coğrafyayı şekillendirir ve anlamlandırır. Coğrafya yazar-şairlerin gözünde âdeta bir sahne, penceredir. Hülâsa coğrafya bir kaderdir. Yazar ve şairler için coğrafya, insan yaşamını ve kaderini belirleyen en önemli öznedir. Köy, kasaba, şehir ve ülke gibi coğrafik kavramlar edebiyat eserlerinin içeriğini oluşturur. Kimi yazar-şairler âdeta buldukları coğrafya-mekân ile özdeşleşir ve onu bize çeşitli yönleri ile resmeder. Biz bu çalışmada Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatının ulu çınarı merhum Harid Fedai'nin, özdeşleştiği Lefke kasabası hakkında kaleme aldığı “Lefke Sayıklamaları Destanı” nı edebiyat-coğrafyası bağlamında inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Harid Fedai, Lefke, Edebiyat, Coğrafya

Giriş

Edebiyat-Coğrafya İlişkisi:

Coğrafya ve edebiyat şüphesiz bir etkileşim ve karşılıklı üretim içindedir. İnsan yaşamının vazgeçilemez bir unsuru olan coğrafya, edebiyat eserlerine mekân ve içerik oluşturmaktadır. Edebî eserler kurgulandıkları dünyanın coğrafyasına hayat vermekte ve biçimlendirmektedir. Coğrafya bir nevi bir çerçeve, bir sahne işlevi görmektedir (Vurmay 2010: 208). Metinsellik ve öyküsellğin coğrafya ve edebiyatın ortak bir özelliği olduğu söylenebilir. Öyle ki “coğrafya” sözcüğü, “yeryüzü” anlamındaki “geo” ve “yazma” ya da “betimleme” anlamındaki “graphia” ya da “graphie” sözcüklerinin birleşiminden oluşup, “yeryüzü betimlemesi” anlamına gelmektedir. Coğrafya sözcüğünün kökeninde yazma filini buldurması ve öyküsel yanı edebiyatla ortak bir yönüdür. (Skeat 1963:

* Girne Amerikan Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KKTC, e-mail: eminonus@gau.edu.tr

238) Coğrafya insan yaşamını, kaderini yazar ve sahnelerken, edebi eserler de insan ve coğrafyayı kaleme almaktadır. Diğer bir deyişle, insanın öyküsü coğrafya ve edebiyatta kurgulanmaktadır. (Vurmay 2010: 210).

Başka bir ifade ile tarihin içinde geliştiği mekân coğrafyadır. Tarih zamanda meydana gelen olayların incelenmesidir ve kronolojik yaklaşımı esas alır; coğrafya ise dünyanın ya da yeryüzünün incelenmesidir ve mekânsal yaklaşımı kullanır. Modern coğrafya ‘dünyanın süregelen hikâyesini, yani Doğu Afrika’nın yüksek yaylalarında çok önceleri başlamış olan yolculuğun en son evresini’ anlatır. Bu yönüyle de iç dünyası, çevresiyle ilişkileri ve diğer özellikleriyle insanı anlatan edebiyatla yolları kesişmektedir. Edebiyat coğrafya ilişkisi ve bu ilişkiyi merkez alan metin incelemelerinde coğrafyanın ‘mekân bilimi’ tanımı ve Braudel’in “toplumun mekânsal incelenmesi veya toplumun mekân aracılığıyla incelenmesi” şeklindeki yaklaşımı yönlendiricidir. Mekân, içine yaşayanlar tarafından algılanan ve değerlendirilen düzlemdir, ufuktur ve hayatın gelişmesinde zaman kadar vazgeçilmezdir. Coğrafya için insanın mekânda nasıl dağıldığını ve insanlarla mekânların karşılıklı etkileşimini incelemek önemlidir. Edebiyat da olayların geçtiği mekân; ev, oda, mahalle, köy, kasaba, kent, uzay vd. okurun metni algılaması bakımından önemlidir. Mekânsızlık okur için özel olarak değerlendirilmesi gereken önemli bir veridir. Metnin mekân açısından analizi ve mekânsal özellikleriyle birlikte incelenen insan ilişkileri okura yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Hatırlama mekâna/uzama bağlıdır. Mekâna özgü unsurlar – bir koku, bir bitki, bir manzara v.d- bu hatırlamaya ivme kazandırır. Mekâni/uzamı fiziksel, zihinsel, psikolojik, hayalî, tarihî ve ideal uzam olarak sınıflandırabiliriz. Fiziksel uzam diğerlerini içinde barındırır. Bir mekânın imajı veya kişilerin edindikleri bilgiler ya da kişisel deneyimleriyle oluşan ‘zihin haritaları’ da edebî eserlerde değerlendirilmesi gereken hususlardır. Yazarın coğrafi seçimleri ve bir mekânla ilgili izlenimlerini, düşüncelerini, varsa ideolojik yaklaşımlarını yansıtan mekân tasvirleri dikkat alınması gereken özelliklerdir. Zihin haritalarının değerlendirilmesinde cinsiyet ve etnik kökenlerin de rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Zira yaşanmış bir coğrafya metne daha iyi yansıtılmakta adeta metnin doğal fonunu oluşturmaktadır. (Kefeli 2009: 428-429).

Coğrafya-edebiyat ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde coğrafya, edebî eserlere kimi zaman bir yörenin örf ve adetleri, karakteristik özellikleri ve hatta imaj bilimi olarak da girer demek yanlış olmaz. Hemen her edebî türde olduğu gibi Dünya ve Türk edebiyatlarının vazgeçilmez birer parçası olan destanlarda da coğrafik unsurları görmek mümkündür.

Destan ve Coğrafya İlişkisi:

Destanları, milletlerin coğrafya ve tarih kitapları şeklinde yorumlamak mümkündür. Birçok coğrafya ve tarih kitabında rastlayamadığımız detaylara, destanlar aracılığı ile ulaşmamız söz konusudur. Destanlar; herhangi bir coğrafyanın binlerce yıl önceki durumu

ve tarihi hakkındaki önemli bilgileri, hatta birçok kaynakta bulamayacağımız bilgileri, günümüze kadar ulaştırır. Bu yüzden eşi bulunamayacak eserlerdir.

Türk kültür ve edebiyatında, destanların özel bir yeri vardır. Destanlar; Türk milletin türeyişini, büyük başarılarını, varlık yokluk mücadelelerini, kültür tarihini, inançlarını, duygularını, samimiyetini, gözler önüne serer. (Demir 2007: 72).

Destanlarda doğa, temel mekândır. Tüm ayrıntıları ile işlenirken insan hayatını besleyen ve yönlendiren gücü de vurgulanır. Modern dünyada destanlarla beslenen yazarların eserlerinde de bu özellik ön plândadır. *Manas Destanı*'ndan beslenen ve bu malzemeyi modern anlatım tekniklerine uygun yorumlayan Cengiz Aytmatov ile destansı bir üslupla yazan ve destanlarla beslenen Yaşar Kemal gibi yazarlarda coğrafyanın özel bir yeri ve bu yazarları yönlendiren gücü dikkat çekicidir. Bu kapsamdaki yazarlar coğrafyayı bir mekân olmanın yanı sıra bir karakter, bir roman kişisi olarak işlemektedirler.

Kıbrıs'ta da eski kültüre olan merakı ve araştırmacılığının yanında, halk edebiyatı geleneği olan destan türünü modern çağda devam ettiren bir isim Harid Fedai'dir.

Kıbrıs Türk Edebiyatında Destan Geleneği:

Türk Edebiyatının bir uzantısı olarak kabul edilen Kıbrıs Türk Edebiyatında, halk edebiyatı geleneği olan destan türü yaygındır ve bunlar daha çok savaş edebiyatı ürünleridir. Kıbrıs'ta divan edebiyatı geleneğinin haricinde ikinci bir önemli gelenek de halk edebiyatı geleneğidir ki; Kıbrıs adasında veya Türklerin yaşadığı diğer adalarda daha çok yaygın olan da destanlardır. Eşkıyalık, kanun dışılık, kabadayılık, esnafılık, kahramanlık destanları ada edebiyatlarında yaygındır. Bu destanlar toplum bilimcilere, tarihçilere kaynak olup, o zamanın olaylarına varmada belgesel nitelikte yapıtlar olarak da zikredilebilir. (Atun ve Fevzioğlu 2003: VII).

Kıbrıs'ta en eski sayılabilecek destan-şiir türü "Tercüman-Dragoman" tarafından yazıldığı tahmin edilen, *Tercüman Destanı*'dır. Eserin sadece bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. (Ağa 1996; Erdoğan 2008; Atun 2009) Âşık Kenzi'nin, *Dasitan-ı Kıbrıs* adlı destanı da ilklerden biridir. Destan çetecilerin, kabadayılardan isyanının kahramanca bastırılmasını anlatmaktadır. Onun Anadolu'da ve Balkanlarda yaptığı geziler ve sonrasında kaleme aldığı destanlar da edebiyat coğrafyasının tam bir örneğini teşkil etmektedir.¹

1 Âşık Kenzi'nin diğer destanları şunlardır:

- 1-Dasitan-ı Atina
- 2-Dasitan-ı Baltepe
- 3-Dasitan-ı Rasim Paşa
- 4-Dasitan-ı Sül
- 5-Dasitan-ı Pizeren-Kalkandelen
- 6-Dasitan-ı Meselong
- 7-Dasitan-ı Atina
- 8-Dasitan-ı Asakir-i Mansure
- 9-Dasitan-ı Kıbrıs

Diğer önemli destanlar arasında ise Müsevvid Osman Efendi-zâde Mehmed Der-
viş Efendi'nin, 93 *Harbi* üzerine yazdığı destanı (Fedai 1997: 240-241) ile Ahmed Tev-
fik Efendi'nin *Tesalya Savaşı'na* (1897) *Dair* destanı gösterilebilir. (Fedai 2002: 322-338)
Tevfik Efendi'nin 100 dörtlükten oluşan ve ayrı basım halinde neşri yapılan *Tesalya Sa-
vaşı'na dair* destanı da önemli savaş destanları arasında yer almaktadır. Bu destan Kıb-
rıs Türk Edebiyatı araştırmacılarından Harid Fedai tarafından günümüz Türkçesine ak-
tarılmıştır. Harid Fedai:

“100 dörtlükten oluşmuş destan, hecenin 11’li ölçüsüyle ve karışık duraklı olarak ya-
zılmıştır. Destan 1897 Türk-Yunan savaşını, baştan sona, bütün ayrıntılarıyla anlatmakta,
kişi ve yer adlarını belirtmektedir. Buna göre de savaş destanları sınıfına girer. İçerik zen-
ginliğine karşın, yapı bakımından destanın eksikli olduğu söylenebilir. Destanda sırala-
nanlara bakıldığında, gazeteci olmanın da sağladığı avantajla, Ahmed Tevfik Efendinin
dünya konjonktürünü iyi bildiği ve olayları, gelişmeleri yakından izlediği anlaşılıyor.” (Fe-
dai 2002: 322) der.

Kıbrıs'ta ünlenen bir destan da Doktor Hafız Cemal'in (Lokman Hekim), *Hasan
Bulliler Destanı*'dir. Bu destan da yan kesicilik, eşkıyalık destanıdır. (Fedai 2011).

1950'lerde başlayan Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi sırasında ve 1974 Barış Harekâtı
öncesi ve sonrasında yaşanmış kahramanlıkların destan türünde çok sık işlendiğini gör-
mekteyiz.² Destan türünde yazılmış kimi şiir kitaplarında anlatılan tarihî olaylardaki
konular genellikle, 1571'de Kıbrıs'ın fethinden başlar. Daha sonra Kıbrıs'ın İngiltere'ye
kiralınması, 1 Nisan 1955'te başlayan EOKA tedhiş hareketleri, 1960'ta kurulan Kıb-
rıs Cumhuriyeti ve sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılıp, 1963'te yeniden başlayan
katliamlar ve 1974 Barış Harekâtıdır.³ Kimi zaman da Kıbrıs'ta 1963'te yaşanan Eren-
köy direnişi⁴ ve 1974'teki Atlılar köyü katliamları da destanlara konu olan tarihî olaylar
arasında yer alır.⁵ Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu şiir-destan broşürlerine de
ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu broşürler tıpkı Anadolu Kurtuluş Savaşında olduğu
gibi, halkı uyandırmak, millî heyecanı diri tutmak adına propaganda amaçlı yazılarak
yayınlanmış veya dağıtılmıştır. Kıbrıs ve Türkiye şairleri tarafından kaleme alınan Kıb-
rıs konulu eserlerde, destan geleneğinin günümüzde de yazılmaya devam ettiğini görü-
rüz.⁶ Gerek Kıbrıs Türk yazar ve şairleri, gerekse Türkiye'deki birçok şair ve yazar ha-
rekete geçer ve devrinin önemli birer gözlemcisi olurlar.

2 Dilek Çetindaş, *Yeni Türk Şiirinde Destan* adlı eserinde Kıbrıs'ın Yeni Türk Edebiyatı sahası içerisin-
de, Kıbrıs Barış Harekâtı ekseninde destanlara konu olduğunu söyler ve bazı şairlerin destanlarına
yer verir. (Çetindaş 2014: 394-406)

3 1571'de Kıbrıs'ın fethinden başlayarak ve 1974 Barış Harekâtına kadar gelişen zaman diliminin man-
zum olarak anlatıldığı zikre değer bir eser için bkz: (Karatay 1988).

4 Erenköy direnişi hakkında yazılmış bazı eserler için bkz: (Laptalı 1966; Yemencioğlu 1973).

5 Atlılar Köyü katliamı hakkında yazılan bir destan için bkz: (Hasanoğlu 1975).

6 Kubilay Belig'in 2007 yılında yayımladığı *Kır Çiçekleri* adlı eserinin beşinci bölümünde 100 dörtlük-
ten oluşan “Kıbrıs Destanı” buna örnek olarak gösterilebilir. Bkz: (Belig 2007: 289-319).

Harid Fedai'nin Hayat Coğrafyası:

Harid Fedai 1930 yılında Kıbrıs'ın **Lefke** kasabasında doğar.⁷ Daha küçük yaşta II. Büyük savaş ile tanışır. 1943'te Lefke ilkokulunu, 1949'da Lefkoşa Türk lisesini bitirir. Kısa bir süre Kıbrıs Maden Şirketi (CMC)'nde çizim teknisyeni olarak görev yapar.

1953 yılında yükseköğrenim için Ankara'ya gider. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun olur ve Kıbrıs'a döner. Baf Türk Koleji'nde üç yıl görev yapar. Ardından Türkoloji öğrenimi için İstanbul'a gider. 1956-1960 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirir ve Kıbrıs'a döner. Burada Ahmed Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan gibi Türk edebiyatının ünlü akademisyenlerinden eğitim alır. 1960-62 yılları arasında Türk Öğretmen Koleji'nde öğretmenlik ve eğitim müdürlüğünde müfettişlik yapar. Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonunda Türkçe Program Amirliği (1963-64), Lefke Sancak Radyosu Müdürlüğü (1964-68), Fedai, 1969-1983 yılları arasında ise Bayrak Radyosu Program Amirliği ve TV Müdürlüğü görevlerini yürütür ve emekli olur. Fedai emekli olduktan sonra, 1992-93 yılları arasında Girne Amerikan Üniversitesi'nde Koordinatörlük, 1993-94 yıllarında Lefke Avrupa Üniversitesi araştırma merkezinde, araştırma üyeliği ve 2000 yılından 2017'ye kadar Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak hizmet vermiştir. Kıbrıs, Söz, Varlık, Kültür-Sanat gibi yerel gazeteler ve dergilerde onlarca makalesi yayınlandı. O özellikle Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatı üzerine yazdığı yüzlerce makale ve onlarca kitabı ile tanınmaktadır. Fedai, başta Türkiye olmak üzere, Avrupa ve Balkanlarda da birçok sempozyum ve konferansa katılmıştır. O ömrünü âdeta Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatına adanmış, yaptığı bilimsel çalışmalarını ile uluslararası alanda yılmadan Kıbrıs'ı tanıtmaya adanmış öncü olmuştur. Harid Fedai 13 Ekim 2017 günü hayata veda etmiştir.

Harid Fedai'nin "Lefke Sayıklamaları" Kıbrıs Türk Edebiyatında son dönemde kaleme alınan destanlardandır. Fedai 68 beyitten oluşan bu destanının sonunda, her beytin açıklamasını da bize sunar. Fedai bu destanında bize, XX. yüzyıl İngiliz dönemi Lefkesi'ndeki şahıslar, olaylar ve mekânlarla ilgili bilgiler vermektedir. Kıbrıs adasında destan geleneğine uygun bir toplum havası vardır. Fedai, "Lefke Sayıklamaları"nda bu geleneğe bağlı olarak, doğduğu kasaba Lefke'nin kişi ve olaylarını bize tanıtır, anlatır. Fedai'nin destanında coğrafya Lefke'dir. Destan, Doğu Akdeniz coğrafyasının özelliklerini barındırmaktadır. Harid Fedai bu destan ile bize bir nevi Kıbrıs'ın İngiliz dönemindeki Lefke'nin tarihini sunar. Bu destan ayrıca divan edebiyatı formunda kaleme alınmıştır. Destan Şehrengiz geleneğini bize çağrıştırmaktadır. Kaside şeklindedir. Kafiye şeması aa ba ca da şeklindedir.

O doğup, büyüdüğü Lefke kasabası için coğrafyanın önemine de dikkat çeker ve şunları söyler:

7 Harid Fedai'nin hayatı ve çalışmaları hakkında önemli bir bilgi için bkz: *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 3. Baskı, C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.431; Orhan Kemal Tavukçu, *Harid Fedai Armağanı*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize, 2013.

“Lefke gibi bir yerde doğmamın edebi kişiliğime muhakkak etkisi vardır. Biliyorsunuz insanların şekillenmesinde çevrenin çok büyük etkisi vardır. Lefke’yi seven bir insan olarak, dünyada birçok güzel şeyler gördüm, ama doğduğum yere bakış açım farklıdır. Lefkeli olmak benim için bir avantajdır şeklinde kabul ediyorum.” (Ağayev 2018: 36-37).

Harid Fedai’nin “Lefke Sayıklamaları” adlı destanını şu alt başlıklarda incelemek mümkündür:

1. Kişiler, Meslek ve Lakapları:

Harid Fedai’nin “Lefke Sayıklamaları” adlı destanında, dönemin Lefke kasabasında yer alan hamal, arabacı, demirci, aşçı vb. işçi, meslek sahipleri sıkça geçmektedir. Bu kişiler, destanda meslekleri ve lakapları ile anılmaktadır. Destanda kişilerin özelliklerine temas edilmektedir. Fedai, Faytoncu Sabri Dayı ve şoför Yanni’den şöyle bahseder:

*Yolcuyu dörder dörder Lefkoşa’ya taşırken
Faytoncu Sabri dayı yedeğe at takardı⁸ (Fedai 2009: 128)*

*Söz olmazdı işine şoför Başı Yanni’nin
Dümene geçer geçmez bir cigara yakardı (129).*

Harid Fedai bir beytinde de Zangoç adındaki bir kişiden söz eder. Bu lakabı ona Lefke kilisesinde görev yapan bir kişiye benzettiği için kendisinin taktığını anlatır:

*Kaş kararınca Zangoç, elde takım taklavat
Yoldaki fenerleri teker teker yakardı (129).*

Destanda geçen meslek sahibi diğer kişiler, lakap ve özellikleri ile şöyle sıralanabilir:

*Hile nedir bilmezdi Lambasuyu’cu Hasan
Mülver çubuğu yakıp hep keyfine bakardı (129).*

*Bütün ada bilirdi taksici Kolakas’ı
Kış günü arabayı deniz suyuyla yıkardı (128).*

*Bıçağının üstüne yoktu Kasap Yango’nun
Salih Hâfızdan sonra hep tepeden bakardı (130).*

*Yolcuya han gibiydi Hacı Mehmed’in evi
Yemekler sahan sahan, yataklar gül kokardı (130).*

8 Yazardan bundan sonra yapılacak olan alıntılar aynı baskıya aittir. Harid Fedai, *Silik Sayfalar*, (Haz: Amber Eker Avçıl), Sivil Savunma Teşkilat Başkanlığı Yayını: 3, Lefkoşa, 2009.

Kıbrıs'ın Gökâlpiydi Baş muallim Sarıca
Saffet'in nükteler'ne dişlerini sıkardı (131)

Mimar Sinan sanırdı kendini Emin Usta
Aksi söz söyleyeni akrep gibi sokardı (132).

Hiç de şakası yoktu Nakîb-zâde Fadıl'ın
Okkalık küfrü basar, hem sabunsuz yıkardı (132).

Halkın "Ehendi" siydi Eczacı "Kemâl Beyi"
Selâm sabah demeden ne taklidler yapardı! (132).

Saffet'le söyleşirken Mümtaz Fâik dostumuz
Bektaşî fıkraları iki boyut artardı (132).

Ne temiz giyinirdi Eczacı Feridun Bey
Geçtiği yerden herkes ayağına kalkardı (132).

Öfkesi meşhur idi Râsîh Hacı Mulla'nın:
Savurduğu yoğurttan döner, ayran yapardı (132).

Köşe Müftüsü gibi Mehmed Harid Efendi
Sohbetin dinleyenler hayran hayran bakardı (132).

Emin Nureddin'deydi Osmanlı'nın "âdâbı"
Kallâvî selâm verir, söze nükte katardı (133).

2. İngiliz, Ermeni, Rum ve Diğer Milletlerin Destandaki Görüntüsü:

Kıbrıs coğrafyasının en belirgin özelliklerinden biri demografik yapı ve etnik kimliklerin çeşitliliğidir. Bu bağlamda Lefke'de yaşayan Kıbrıs Türkleri, Ermeni, Rum-Yunan ve İngiliz vd. milletlerin kimliği Harid Fedai'nin destanında karşımıza çıkmaktadır. Bu bir nevi imaj bilimi içerisinde de değerlendirilebilir ki, Kıbrıs coğrafyasında yaşayan diğer milletler, bölgenin etnik yapısını göstermesi bakımından da önemlidir.

Harid Fedai Lefke'nin kumaş tüccarlarından olan ve bir gözü hafif sakat olduğundan kendisine Kör Ermeni denilen Bahaduryan Efendi'den söz eder. Onun Atatürk'ten hoşlanmadığını vurgular:

Kuyruk acısı vardı Türk'ten Kör Ermeni'nin
Atatürk denildi mi dişlerini sıkardı (130).

Fedai destanda geçen başka bir Ermeni esnaf ak saçlı, temiz kalpli Ermen babadan söz eder:

*Raflar boşaldı diye tınmazdı Ermen Baba
Sardığı sigarayı fago ile yakardı (128).*

Harid Fedai, Lefke'de bulunan Yunan göçmenlerinin kızlarının güzelliğinden ise şöyle söz eder:

*Yunanlı göçmenlerin anadan rahvan kızı
Lefke'nin gençlerini belâlara sokardı (129)*

*Ermeni Lüccan vardı: demircilerin pîri
Gündüz kazandığını meyhanede yakardı (129)*

Harid Fedai II. Dünya Savaşı yıllarında, çocukluk döneminde şahit olduğu tarihî olaylara da temas eder. Arap ülkelerinden Kıbrıs'a gelerek kız satın alan Filistin Araplarından şöyle bahseder:

*Elinde iki valiz, Filistin'in Arabı
Mahalle arasında satılık kız bakardı (131).*

Fedai II. Dünya savaşında Kıbrıs'a göç eden kimi Yahudi ailelere ve onların zenginliğine vurgu yapar:

*Ahilli, mekâmydı Yahudi göçmenlerin
Halk bu kalantorlara gıpta ile bakardı (132).*

Fedai destanda İngilizlerin bürokrat yönünü vurgular. Onların sıcaktan çok etkilendiğine temas eder:

*Yazın cansız düşerdi İngiliz'in valisi
Tam kadro erkânıyla Trodos'a çıkardı (129).*

3. Tabiat Unsurları:

Dede Korkut hikâyelerinden itibaren, tabiat ve tabiat sevgisinin yaşanılan coğrafyanın etkisi altında olduğunu görmekteyiz. Canlı ve cansız tabiat unsurları bu destanlarda etkileyici bir biçimde tasvir edilir. (Buldur, Meydan ve Güngör 2016: 946).

Harid Fedai destanda Lefke'nin yerel ürünlerine sıkça temas eder. Hurma, portakal, zeytin, verigo üzüm, incir gibi ağaçlar destanda yer almaktadır. Ayrıca sıcak da Akdeniz coğrafyasının ortak bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Galolambi bahçesi inciriyle ünlüydü
Çepeçevre böcekler lambalar'nu yakardı (129).*

*Mersin, hurma, leymonun mevsimiydi
Sonbahar
Bahçecinin cebine değme para akardı (127).*

*Tadına doyumazdı Kalo'nun koz üzümü
Su borulu çardaktan bet bereket akardı (128).*

Fedai bir beytinde yaz günlerinin yakıcı sıcağından söz eder. İnsanların Lefke tepelerine çıkararak dinlenme yerlerine gittiklerini, bir çardağın kenarında bulunan havuza buz gibi bir suyun aktığını ve bu havuzun içine karpuzların konulduğunu anlatır:

*Karpuzlar yarılırdı, Kalifler'in suyunda
Karlıdağ'dan geçmeyen yaz günleri sıkardı (128).*

Fedai Kıbrıs doğasında yetişen has otlardan ve Kıbrıs'ta yaygın olarak kullanılan meşhur Zivanya içkisinden bahseder:

*Otların en güzeli İbrahim Varnava'da
Zivaniye sepette, kulağa gül takardı (128).*

Fedai, Aymama bahçesinin meşhur yılanlarına ise şöyle temas eder:

*Yılanları meşhurdu Aymama bahçesinin
Bir tavladan tavlaya devrilerek akardı (130).*

Fedai, Lefke çarşısının tam ortasında bulunan ve ulu bir okaliptüs ağacının yanında bulunan kahveden söz eder. Bu kahvenin adı "Ağaçlı Kahve" dir. Kahvenin bir özelliği de tulumbalı bir kuyusunun oluşudur. Tulumbanın başında kar gibi fişkırان bu suyun halk için büyük bir kazanım olduğunu anlatır:

*Suyu tulumbalıydı, o Ağaçlı Kahve'nin
Yolcu doyunca içer, elin yüziün yıkardı (128).*

4. Eğlence ve Yeme-İçme Kültürü:

Kıbrıs'ın eğlence kültürü arasında panayır ve festivallerin önemli bir yeri vardır. Ayrıca meyhanelerde yeme-içme başka bir deyişle fasıl da Kıbrıs'ın vazgeçilmez eğlence kültürü arasında yer almaktadır.

Harid Fedai, portakalı ile meşhur olan Lefke kasabasında yapılan portakal festivalinden şöyle bahseder:

*Portakal festivali.. Vali Bey de çağrılı..
Yakın görmek isteyen hurmalara çıkardı (127).*

Fedai bir başka mısraında çalgıcı Topuz Mehmed Efendi'nin çantasında gramofonu ile meyhaneleri gezerek çalgı çaldığını anlatır ve bir nevi eğlence kültüründen söz eder:

*Topuz Mehmed Efendi elde çanta gramofon
Meyhaneye bir girer, bir de akşam çıkardı (127).*

Kıbrıs'ta eğlence kültürünü yansıtan bir başka gelenek de kahvehanelerde oynanan tavla oyunlarıdır.

*Mehmed Bey Emin Ağa bir taneydi Dama'da
Tek taşla oyun kurar, on beşini takardı (127).*

Fedai Lefke'ye şantözlerin yılda birkaç kez geldiğinden şöyle söz eder:

*Harmanlar'a şantozlar yılda birkaç gelirdi
Yere çökmüş kadınlar tâ uzaktan bakardı (129).*

Harid Fedai destanında yeme, içme gibi unsurlara da temas eder ki bu da kısmen eğlence kültürü arasında anılabilir. Fedai bir beytinde akşamcılar dergâhının Filahti'nin dükkânı olduğunu şöyle anlatır:

*Filahti'nin dükkânı akşamcılar dergâhı
Ferhad Lala paydosta türkü söyler çıkardı (127).*

Fedai, demirciliği ile ünlü Ermeni Lüccan'ı da anar ve gündüz kazandığını gece âleminde, meyhanelerde harcadığını söyler:

*Ermeni Lüccan vardı: demircilerin piri
Gündüz kazandığını meyhanede yakardı (129).*

Harid Fedai Lefke'nin ünlü aşçısı Derviş ve onun çırağı Kel Saffet'ten söz eder:

*Aşçı Derviş dendi mi yemeğin en güzeli
Kel Saffet'in sözleri nükte nükte çakardı (127).*

Harid Fedai, peksemet, sucuk ve köfteri ile meşhur olan Trodos'un Maratasa köyüne temas eder ve bunların genel adının Marahefti olduğundan söz eder:

*Peksemet, sucuk, köfter; dağlı Marahafti'de
Katır yüklü geçerken herkes çıkıp bakardı (130).*

Destanda tatlısı ve helvası ile meşhur olanlar ise şöyle anılmaktadır:

*Ner'de Hasan Basri'nin Hacı Mehmed Tatlısı
Hacıbekir görseydi madalyayı takardı (131).*

*Simit helva dendi mi: Gırnı'lı Ahmed Ağa...
Yeyende iştah artar, yeyemeyen bakardı (130).*

Sonuç

Harid Fedai doğup, büyüdüğü, yıllarca yaşadığı köyü Lefke'ye olan düşkünlüğünü, "Lefke Sayıklamaları" adlı 68 beyitten oluşan destanı ile taçlandırır. Bu destan için Lefke'nin sosyo-ekonomik ve kültürel manzumesidir demek hiç de yanlış olmaz. Fedai'nin bu destanında, Lefke kasabasının örf ve âdetlerini, esnafını, tabiat unsurları ile yerel ürünlerini, halkın yaşam tarzını, kültürel ve karakteristik özelliklerini, hatta kimi lakabı olan kişileri tanımak mümkündür. Destanda yer alan Ermeni, Arap, Rum ve İngiliz imajları da dikkat çekicidir. Harid Fedai'nin halk edebiyatının destan geleneğini sürdürmesi, onun eski kültüre olan bağlılığını da göstermektedir. Bir milletin kültürel değerlerinin yansıtılması milli olmakla ilişkilidir. Bu bağlamda "Lefke Sayıklamaları" adlı destanını milli bir destan olarak yorumlamak da yanlış olmaz.

Hülasa, Harid Fedai'nin "Lefke Sayıklamaları" onun yaşadığı coğrafyaya bağlılığı, yerel değerlere verdiği önem bakımından pek değerlidir. O bu destanı ile ait olduğu toplumun kültür ve coğrafyasının tablosunu çizer.

Kaynaklar

- Ağa, Narin (1996). *Kıbrıs Destanları*. (Yayımlanmamış Bitirme Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Ağayev, Elnur (2018). "Lefkeli Harid Hocam". *Güzelim Lefke*. Lefkoşa: Tipografart Basım Yayın Ltd.
- Atun, Suna ve Fevzioglu, Bülent (2003). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler-Belgeler-Araştırmalar*. C.3. Ankara: Samtay Vakfı Yayınları:7.
- Atun, Suna (2009). *Kıbrıs Türk Edebiyatı*. Lefkoşa: Samtay Vakfı Yayınları:36.
- Beliğ, Kubilay (2007). "Kıbrıs Destanı". *Kır Çiçekleri*. Lefkoşa: Ajans Yayın Ltd.
- Buldur, Adnan Doğan vd. (2016). "Dede Korkut Destanlarının Kültür Coğrafyası". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 15 (3). s.925-947. (<http://jss.gantep.edu.tr>). (Erişim Tarihi: 27.06.2018).
- Çetindaş, Dilek (2014). *Yeni Türk Şiirinde Destan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Demir, Necati (2007). "Türk Destanlarında Çorum". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 1/1, s.72-82. (www.sosyalarastirmalar.com). (Erişim Tarihi: 25.06.2018).
- Erdoğan, Mehmet Akif (2008). "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercümanlar". *Kıbrıs'ta Osmanlılar*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, s. 239-249.
- Fedai, Harid (1997). "Mehmed Derviş Efendi". *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Nesir-Nazım) 9 - Batı Trakya ve Kıbrıs Türk Edebiyatı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fedai, Harid (2002). "Tesalya Savaşına Dair Bir Destan". *Kıbrıs Türk Kültürü Bildiriler-I*. Ankara: Özyurt Matbaası.
- Fedai, Harid (2005). *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler-I*. Lefkoşa: Samtay Vakfı Yayınları 13.
- Fedai, Harid (2009). *Silik Sayfalar*. (Haz: Amber Eker Avcıl). Lefkoşa: Sivil Savunma Teşkilat Başkanlığı Yayını: 3.
- Fedai, Harid (2011). *Kuş-Hasanlar Nâm-ı Diğer Hasan-Bulliler Kıbrıs Eşkiyası*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık Ltd.
- Hasanoğlu, Ziya (1975). *Kıbrıs Atlılar Köyü Destanı*. İstanbul: Bozak Matbaası.
- Karatay, Baha Vefa (1988). *Yavruvatan Kıbrıs Destanı*. İstanbul: Hürses Matbaacılık.
- Kefeli, Emel (2009). "Coğrafya Merkezli Okuma". *Turkish Studies*. Volume 4/1-I Winter, s.423-433. (www.turkishstudies.net). (Erişim Tarihi: 20.11.2017).
- Laptalı, Hüseyin (1966). *Erenköy Sürüngen*. İstanbul: Say Matbaası.
- Skeat, Walter (1963). *An Etymological Dictionary of the English Language*. London: Oxford University Press.
- Tavukçu, Orhan Kemal (2013). *Harid Fedai Armağanı*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, Murat (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. 3. Baskı. C.1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vurmay, Ayça (2010). "Edebiyat, Coğrafya ve Uzam: Hardy'nin Yuvaya Dönüş Adlı Romanı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. s.207-220.
- Yemenicioğlu, İleriş (1973). *Erenköy Destanı*. Lefkoşa: Ergenekon Yayınları: 5.

A Study on Harid Fedai's Epic of "Lefke Sayıklamaları" the Context of Literary Geography

Emin Onuş*

Abstract

The most important common aspect of literature and geography is undoubtedly its relations with human beings. Geography determines human life. In other words, human consciousness finds its expression through geography. The only source of literature is the geography, while it deals with various aspects of human science. Creates space and content for works of geography and literature. People mostly shape and make sense of geography through literature. Geography is almost a scene in the eyes of writers and poets. Extract geography is a fate. For writers and poets, geography is the most important subject that determines human life and destiny. Geographical concepts such as villages, towns, cities and countries constitute the content of literary works. Some writers and poets identify with the geography-space where they are and depict it in various aspects. In this study, we will examine the epic of Lefke Sayings, which was written by the famous Turkish Cypriot culture and literature of the late Harid Fedai about the town of Lefke, where he was identified.

Key Words: Harid Fedai, Lefke, Literature, Geography

Исследование Эпоса Бреда Лefке В Контексте Литературной Географии (Harid Fedai)

Emin Onuş**

Резюме

Самым важным общим аспектом литературы и географии, несомненно, являются ее отношения с людьми. География определяет человеческую жизнь. Другими словами, человеческое сознание находит свое выражение через географию. Единственным источником литературы является география, в которой рассматриваются различные аспекты человеческой науки. Создает пространство и контент для произведений

* Girne Amerikan Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KKTC, e-mail: eminus@gau.edu.tr

** Girne Amerikan Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KKTC, e-mail: eminus@gau.edu.tr

географии и литературы. Люди в основном формируют и понимают географию через литературу. География - это сцена в глазах писателей и поэтов, окно. Выдержка географии это судьба. Для писателей и поэтов география является наиболее важным предметом, определяющим человеческую жизнь и судьбу. Географические понятия, такие как деревни, города, города и страны, составляют содержание литературных произведений. Некоторые писатели и поэты отождествляют себя с географическим пространством, в котором они находятся, и изображают его в различных аспектах. В этом исследовании мы рассмотрим «Дест Эпос о высказываниях Лефке», который был написан великой культурой и литературой киприотов-турок покойного Хариды Федаи о городе Лефке, где он определен, в контексте литературы и географии.

Ключевые Слова: Харид Федаи, Лефке, Литература, География

İlk Okuma Yazma Öğretim Dersinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Sınıf Öğretmen Adayı Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Öğr. Gör: Önder UÇAR*

Öz

Araştırmamızda ilk okuma yazma öğretim derslerinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantajlar hakkında Yakın Doğu Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin görüşlerine başvurularak konuyla ilgili ilk okuma yazma öğretim dersinde teknolojik uygulamalar ve Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin görüşlerini değerlendirerek sorunların kaynağına inilerek sorunların çözümü amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcılarını 2019-2020 Öğretim yılı Güz Dönemi'nde Yakın Doğu Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin ilk okuma -yazma öğretimi dersini alan 89 öğrenciden oluşmaktadır. Verilerin toplanma aşamasında ilk okuma yazma öğretimi dersini alan sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerini değerlendirmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan 4 açık uçlu sorudan oluşan Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler betimsel içerik analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantaj ve uygulamalarının sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi sonucunda ilk okuma yazma dersinde teknolojiye dayalı öğretme biçimi geleneksel öğretime göre daha faydalı olduğu, öğrencilerin öğrenme düzeylerinde iyileşmeler olduğu, bilgiyi anlama ve algılamada teknolojik öğretim biçimi ilk okuma yazma öğretiminde olumlu yönde etkileri olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: İlk okuma- yazma öğretimi, sınıf öğretmeni, oyunlaştırarak öğrenme, teknolojiye dayalı öğrenme, eğitimde materyal, Kuzey Kıbrıs

Giriş

Teknoloji, günümüzde insan yaşamının çok önemli bir yerindedir. Birçok alanda (iletişim, eğitim, güvenlik, politika, mühendislik, sağlık gibi) etkin bir biçimde kullanılan teknoloji, insan yaşamını kolaylaştırdığı gibi sorunlara da yol açabilmektedir. Teknolojiyi

* Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi/ Lefkoşa/ KKTC, el-mek: Onderucar67@hotmail.com

yönetebilme becerisi bu nedenle çok önemlidir teknolojinin artılarını yaşamımıza dahil etmek ve eksilerini ortadan kaldırabilmek teknolojiyi iyi yönetmeyi gerektirir. Bu bağlamda teknoloji, okullarda derslerde teknoloji entegrasyonunu önemli ölçüde etkilemektedir.

19. ve 20. yüzyılda meydana gelen hızlı değişim ve gelişmeler iletişim ve bilgi teknolojilerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler aynı zamanda eğitim sürecinin de yapısını değiştirmiş, eğitim anlayışına farklı bir bakış açısı getirmiştir (Keser, 1991). Bilginin artık geleneksel öğretim yöntemleri ile aktarılması ve ezberlenmesinin tercih edilmediği çağdaş eğitim yaklaşımlarında, öğretmenin rolü de öğrenciden beklenenler de değişmiştir. Düşünen, üreten, yaratan, paylaşan, kendine güvenli, etkileşime yatkın, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilecek bilgi ve becerilere sahip, dünyaya ve gelişmeler duyarlı, donanımlı bireyler olarak ifade edilebilecek beklentileri karşılamamanın yollarından biri de teknolojiyi bilmek ve onu etkin olarak kullanabilmektir. Bu yönüyle üniversitelere ve bilime yön veren akademisyenlere önemli görevler düşmektedir. Eğitim araştırmalarının da vurguladığı gibi, teknolojiye karşı olumlu tutum geliştiren öğretim elemanları, teknolojiyi eğitime entegre etmede, olumsuz tutum geliştiren öğretim elemanlarından daha başarılı olmuşlardır (Satici, Akkus ve Alp, 2009). Üniversitelerde yaygın olarak kullanılan bilgi teknolojileri arasında, basılı materyaller, radyo, gazete, tv, cd, video, film, tepegöz, asetat, slayt, bilgisayar, multimedya, web siteleri ve uzaktan eğitim söylenebilir. Tor ve Erden (2004) eğitimde bilgi teknolojilerinden yararlanma üzerine yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin sınıfta en çok tepegöz, kara tahta, bilgisayar, televizyon, slayt makinası ve VCD gibi eğitsel öğrenme araçlarını kullandıklarını belirlemiştir Üniversiteler bilgiyi üreten, koruyan, yaygınlaştıran ve bu bilgiden uygulama boyutunda faydalanan kurumlar olarak toplumda çok önemli rol üstlenmektedir. Bu anlamda Yükseköğretim Kurumları'nın yaşanan bu hızlı değişimlerden haberdar olması da, eğitim-öğretim kalitesinin yükselmesi açısından gerekli olmuştur. Üniversitelerin eğitim öğretim faaliyetlerinde teknolojiyi kullanma ve geliştirmede örnek olmaları, toplumların yeni teknolojilere uyumu ve bilgi çağı toplumunun oluşturulması için önemlidir. Çağdaş toplumlarda bilgi teknolojilerindeki araçları ustalıkla kullanabilen, veri toplama, yorumlama ve bu verileri kullanabilmede bilgi sahibi olan, uygun bilgi teknolojileri kaynaklarını kullanarak çalışma yapabilen bireyler yetiştirmek önemli hedefler olmuştur. Teknolojileri uygulamaya geçirecek olan öğretmenlerin sadece teknolojiyle tanıştırılmaları değil, teknolojinin ve yeni öğretim tekniklerinin kullanılarak öğrenme etkinlikleri düzenleme becerilerinin de kazandırılması gerekmektedir Bu nedenle öncelikle öğretmen yetiştiren kurumların, genelde eğitim teknolojisi ve özelden yeni bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin planları olmak zorundadır (Akt; Akpınar, 2003). Bu araştırmadan elde edilecek bilgiler ile eğitim öğretim faaliyetlerinde teknolojiyi kullanma ve geliştirmede örnek olmaları beklenen öğretim elemanları ile onların yetiştirdikleri eğitim fakültesi öğrencilerinin teknoloji kullanımı konusunda

düşünceleri öğrenilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, araştırmadan elde edilecek verilerin, ilk okuma yazma öğretimi dersini öğrenci merkezli öğretmek ve değerlendirmek konusunun genel resmini (tablosunu) ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu noktadan hareketle, teknoloji araştırmalarındaki genel eğilimi belirleyip var olan eksiklikleri ortaya çıkarmak ve yeni araştırma konuları önermek de hedeflenmiştir. Araştırmanın, teknoloji öğrenci, eğitim ve derslerde teknoloji konularında somut bir bilgi sunmak, elle tutulur bir bilgi kaynağı oluşturmak açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantajlar hakkında Yakın doğu üniversitesi Sınıf Öğretmenliği öğrencilerinin görüşleri baz alınarak konu ile ilgili bilgi edinme amaçlanmıştır. Aynı zamanda sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ilk okuma- yazma eğitimi becerisi ile ilgili olarak doğru bildikleri yanlışların farkına varması bakımından da faydalı bir çalışma olacaktır. Bu çalışma, ilkokul ve ortaokullarda uygulanan ilk okuma-yazma becerileri ile ilgili eksikliklerin giderilmesi açısından KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı için bir kaynak niteliği bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışma ile aşağıda ki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

- 1) İlk okuma-yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantajlar hakkında görüşleri nelerdir?
- 2) İlk okuma-yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin oyunlaştırarak öğretme yöntemine sağladığı avantajlar nelerdir?
- 3) İlk okuma-yazma öğretimi dersinde teknoloji kullanılmaması öğrenme- öğretme sürecine etkileri nelerdir?
- 4) İlk okuma-yazma öğretimi dersinde teknolojik materyal kullanımının öğrenme- öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Yakın Doğu Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin İlk okuma-yazma öğrenimi dersinde teknoloji kullanmanın öğrencilerin becerilerinin eğitim yaklaşımındaki yeri hakkında öğrenci görüşlerine başvurarak konu ile ilgili olarak bilgi edinmek ve alan yazıda ne tür sıkıntılar olduğunu tespit ederek alan yazıya katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Hakkındaki görüşlerin belirlenmesi amacıyla evren hakkında genel bir yargıya varma olanağı sağlayan nitel araştırma desenlerinden biri olan “durum çalışması” kullanılmıştır. İncelenen durum olarak kabul edilmiş ve araştırma kapsamına alınmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada, durum çalışmasının alt türlerinden biri olan bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenmesi amacıyla örnekleme metodu kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede, araştırmada kimi amaçlar belirlenir. Amaçlar temelinde katılımcılar da belirlenir. Araştırma da, amaçlı örnekleme alt türlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Bunun nedeni, az sayıdaki bir örnekleme grubunda farklı özelliklerdeki katılımcılardan çeşitli (farklı) görüşler elde edebilmektir. Yakın Doğu Üniversitesi sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ilk okuma yazma eğitimi dersinde teknoloji kullanımının öğrencilerin becerilerinin eğitim yaklaşımındaki yeri hakkında öğrenci görüşlerine başvurularak konuyla ilgili görüşlerinin belirlenmesi, eğitim konusunda farklı bakış açılarına sahip olduğu düşünülen Yakın Doğu Üniversitesi sınıf öğretmenliği öğrencilerinin örnekleme olarak seçmek amaçlanmış ve böylelikle maksimum çeşitlilik sağlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen öğrencilerinin ilk okuma yazma eğitimi becerilerine yönelik öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanması aşamasında görüşme formu yedi uzmanın görüşüne sunulmuş ve görüşme formuna son şekli verilmiştir. Öğrencilerle olan görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtları, görüşmeden hemen sonra transkripsiyon edilmiştir. Veriler kodlanarak temalar oluşturulmuştur ve elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla açıklanmıştır. Türkçe derslerinde kullanılan öğrencilerinin ilk okuma yazma eğitimi becerilerine yönelik öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar kayıt cihazı kullanılarak kayıt edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin incelenmesinde “içerik analizi” tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, bir metnin belirli kodlamalarla daha küçük içerik kategorileri ile özetlenmesi olarak tanımlanmıştır (Büyüköztürk vd. 2010). Araştırmada, içerik analizi türlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Kategorisel analiz, genel olarak, belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder (Bilgin,2006). Bu çalışmada veriler, görüşmede kullanılan sorular dikkate alınarak sunulmuştur. Her soruya verilen yanıtlardan iletiler (kodlar) çıkarılmıştır. Daha sonra kodlardan benzer olanlar aynı grup altında toplanmış ve kategoriler oluşturulmuştur.

BULGULAR

Tablo 1. İlk Okuma Yazma Öğretimi Dersinde Kullanılan Teknolojinin Sağladığı Avantajlar Nelerdir?

Görüş	f
Katılımın sağlanabileceği ders olması	13
Derslerin zevkli, eğlenceli geçmesi	10
Uygulayarak bilgi ve becerileri edinme	7
Görsellere ve işitsel öğelerden çokça yararlanılması	8
Öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında etkili iletişim-ortamları oluşturulması	9
İlk okuma yazma öğreniminin basamaklarını en etkili bir şekilde öğretilmesi	8
Teknolojilerden ,eğitim öğretim materyallerinden yararlanılması	6
Öğretim üyelerinden çekinmeksizin sorabileceğimiz-danışabileceğimiz öğrenme ortamları olması	6
Somutlaşan yaşantılar edinebilmek	5
Öğretim üyeleri kendi deneyimlerinden öğretilmesi	4
Uygun materyallerin geliştirebilmesi	3
Farklı stratejik yöntemler kullanılması	3
Kendimi bu derslerde tamamlamak	2
Kalıcı öğrenmeler sağlamak	2
Araştırmalara dayanak olmak	1
Az zaman da okuma yazma öğretebilmek beceriler edinmek	1
Yaratıcılıkta gerektiren uygulamalar verilmesi	1
Toplam	89

Tablo1’de görüldüğü gibi İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantajlar nelerdir sorusuna sınıf öğretmenliği öğrencilerinin birçoğu ilk okuma yazma öğretimi derslerine ilişkili olarak teknoloji kullanımının “katılımın etkili sağlamak”, “yöntemleri teknikleri öğrenmek” ve pratikte uygun bir şekilde bilgiler ve beceri edinmek” konularında beklentileri olmamaktadır. Sınıf Öğretmenliği öğrencilerinin başka beklentileri arasında da derslerin zevkli, eğlenceli şeklinde geçmesi, öğretim üyeleri ile öğrencileri arasında da etkili iletişim ortamlarının oluşturulmaları yer almaktadır. İlk okuma ve yazma öğretim derslerinin uygulamalı dersler olmasının, pratikte

öğrenmelerin hatalarını düzeltmek derslerin verimli olabilmesi açısından görüşleri de ifade eden sınıf öğretmenliği öğrencileri de bu düşüncelerin de ise bu aldığı derslerin pratikle pekiştirerek geçmesi yönünde arzusu isteği olduğu görüşünü belirtmiştir. Derslerin birtakım genel geçer teori bilgilerden ibaret olmasını teorikte oluşmalarını doğru bulmuyorum. Bu derslerde pratikten çok, yaparak yaşayarak olmalı ve ileride karşılaşılabileceğimiz problemler çerçevesinde hakkınız da ki bilgiyi bilebilmeli. İşlenen derslerin teknolojik olarak anlatılırsa öğrencinin bilgiyi kullanabilmesi ve patikte kazanılan bilgini daha rahat kullanılması gibi bilgiler saptanmıştır.

Tablo 2. İlk Okuma Yazma Öğretimi Dersinde Kullanılan Teknolojinin Oyunlaştırarak Öğretme Yöntemine Sağladığı Avantajlar Nelerdir?

Görüş	f
Özgüven	15
Öğretmenlerin mesleki bilgiler ve deneyimleri	13
Değişik uygulama örneklerde görme olanağı	10
Yaparak bir öğrenme ortamı	10
Materyal geliştirme	8
Akran değerlendirme	8
Sunum yapma becerisi	5
Eğlenceli bir öğrenme ortamı	5
Sınıf yöntemine ilişkin bilgiler ve deneyim	4
Öğrenmelerin kalıcılığı	3
Sosyal bir öğrenme ortamı	2
Yaratıcı olma	2
Gözlem becerisi	2
Zamanın algısı	2
Toplam	89

Tablo 2’de görüldüğü gibi uygulamaya katılan Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin büyük bir bölümü İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin oyunlaştırarak öğretme yöntemine ilk okuma yazma öğretimi derslerinde beklentisini karşıladığı belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ilk okuma yazma derslerinde teknoloji kullanmanın verimi artırdığı ve ayrıca Sınıf öğretmeni öğrencilerine ilişkin oyunlaştırarak öğretme metodu sınıf öğretmeni aday öğrencileri sıkıntılardan uzaklaştırmakta ve öğrencileri motive etmektedir. Oyunlaştırarak öğretme metodu öğrencilerin

öğretmenin kendisine güven vermektedir. Sınıf öğretmenliği aday öğrencilerine göre ilk okuma yazma öğreniminde ve öğretiminde oyunlaştırarak öğretme metodu sınıf öğretmeni aday öğrencilerinin yapılan süreci beğendikleri ve her aşamasını isteyerek gerçekleştirdiklerini beyan etmişlerdir.

Tablo 3. *İlk Okuma Yazma Öğretimi Dersinde Teknoloji Kullanılmaması Öğrenme- Öğretme Sürecine Etkileri Nelerdir?*

Görüş	f
Süre yetersizliği	15
Heyecan	14
Öğretim aşamasını karıştırmak kaygısı	13
Hazırlık aşamalarında kararsızlık yaşama	12
Başaramama kaygısı	10
Teknik problemler (bilgisayar, projeksiyon makinesinin bozulması)	10
Materyal hazırlamanın ekonomik sıkıntıları	7
Rapor hazırlamak	5
Sıkıntılar yaşama	3
Toplam	89

Tablo 3'te görüldüğü gibi sınıf öğretmeni öğrencilerinin ilk okuma yazma dersinde teknolojinin kullanılmaması öğretim uygulamaların da gerçekleşen sorunların başında zaman kısalığı, heyecandan kaynaklanan sıkıntılar olarak ifade etmişler ve Sınıf öğretmenliği öğrencileri birbirinden farklı görüşler belirtmiştir. Öğretim aşamalarının karıştırmak ve başaramama kaygısı sınıf öğretmeni öğrencilerinin yaşadıkları sıkıntılar arasında ifade edilmiştir. Sınıf öğretmenliği öğrencileri derslerde teknoloji kullanılmasına olumsuz yönde görüş bildirdikleri bulgulanmıştır. Sınıf öğretmenliği öğrencileri İlk okuma yazma dersinde teknoloji kullanılması yönünde görüş belirttikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4. İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme- öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir?

Görüş	f
Öğrencilerde merak uyandırılmalı	23
Etkin katılım	16
Doğru öğretim yöntem ve teknikleri öğrenme	13
Daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştirdik.	8
Öğrenmede bireysel farklara dikkat edilmelidir.	
Gelecek kaygılarımızın azaltılması	5
Gelişimimiz de öğrenmeye faydalı	5
Öz değerlendirme	3
Kaygıların azalması	3
Zevk vermeli, başardığını hissettirmeli	3
Toplam	89

Tablo 4'te görüldüğü gibi İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme- öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir? Sorusuna uygulamaya katılan Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin büyük bir bölümü İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme-öğretme sürecine olumlu yönde yansıdığı bulgulanmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ilk okuma yazma dersinde teknoloji ve materyal kullanımının 'öğrenciler üzerinde merak uyandırdığı' şeklinde görüş bildirirken yine büyük bir bölümü de ilk okuma yazma dersinde kullanılan teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme-öğretme yöntemine etkin katılım sağladığı şeklinde görüş belirtmiştir. Ayrıca İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme- öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir? Sorusuna Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin büyük bir bölümü birbirinden farklı ve olumlu yönde cevaplar vermişlerdir. Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin teknoloji, materyal kullanımının öğrenme- öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir sorusuna olumlu yönde görüşleri olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma

İlk okuma yazma öğretimi dersinde kullanılan teknolojinin sağladığı avantajlar nelerdir sorusuna ilişkin sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerine yönelik sonuçlar

Sınıf Öğretmenliği öğrencilerinin derslerde teknoloji kullanımı konusunda beklentileri bulunmaktadır. Ayrıca derslerin zevkli, eğlenceli geçmesi öğrenci öğretmen ilişkisini

olumlu yönde etkilemektedir. Dersler teknolojik olarak anlatılırsa ve dikkat çekici olursa güzel olur şeklinde bilgiler saptanmıştır.

İlk okuma yazma öğretimi dersinde oyunla öğretim yöntemine ilişkin sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerine yönelik sonuçlar

Sınıf öğretmenliği öğrencileri ilk okuma-yazma sürecinde oyunlaştırarak öğrenme serüveninde beğendiklerini ifade ederek sınıf öğretmenliği öğrencileri oyunlaştırılarak beğenerek yaptıkları her türlü etkinliklerde mutlu olduklarını beyan etmişlerdir. İlk okuma-yazma aşamasında oyunlaştırılarak öğrenme serüveninde birçok öğrencinin mutlu oldukları başarılı olduğu saptanmıştır. Bu oyunlar öğrencileri derse karşı motive etmiş, öğrencilerin dikkatlerini toplamış ve öğrencilerin derslerde aktif hale gelmesinin önü açılmıştır.

İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji kullanılmaması öğrenme- öğretme sürecine etkileri nelerdir sorusuna ilişkin sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerine yönelik sonuçlar

Araştırma sonucunda sınıf öğretmeni öğrencilerinin ilk okuma yazma dersinde teknolojinin kullanılmaması öğrenim uygulamasında karşılaştıkları en büyük sorunlar arasında da zaman yetersizliği ve heyecanın sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretim aşamalarını karıştırmak ve yapamama düşünceleri sınıf öğretmeni öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar içinde ifade edilebilir.

İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme-öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir? sorusuna ilişkin sınıf öğretmenliği öğrencilerinin görüşlerine yönelik sonuçlar

İlk okuma yazma öğretimi dersinde teknoloji ve materyal kullanımının öğrenme-öğretme yönteminin öğrencilere sağladığı avantajlar nelerdir? Sorusuna uygulamaya katılan Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin büyük bir bölümü İlk okuma yazma öğretimi derslerinde kullanılan teknoloji, materyal kullanımının öğrenme-öğretme yöntemine olumlu yönde yansıdığı bulgulanmıştır. Ayrıca ilk okuma yazma dersinde materyal kullanım ve geliştirme becerileri de ortaya çıktığı saptanmıştır.

Çalışma bitimin de elde edilen benzer bulgular ise; ilk okuma yazma öğreniminde ve öğretiminde etkin bir biçimde yapabileceğimiz görülmektedir. Akabinde Wishon (1975) öncülüğünde oluşturulan kelimeler, deney grubu ile kontrol grubu aralarında anlamlı bir farklılık meydana gelmiştir. Crosby (1975) te oluşturulan diğer bir uğraşta ise öğrencilerin birçoğunun kelime hazinelerinde gelişmeler ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Savaş ve Gülüm (2014) ün birlikte yapmış olduğu çalışmada ise gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öztemiz ve Önal (2013) yapılan çalışmada ise oyunlaştırılarak öğrenme tekniklerinin başarıları gözlenmektedir. Yine Özenç (2007) bu araştırma sonuçlarına göre ise ilk okuma yazma öğreniminde ve öğretiminde sonuçların olumlu yönde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre sınıf öğretmeni aday

öğrencileri ilk okuma yazma öğrenim ve öğretimde oyunlaştırarak öğrenme metotlarında şu öneriler geliştirilebilir.

Araştırma sonuçlarına dayanarak şu öneriler geliştirilebilir:

- İlk okuma yazma öğretimi derslerinde teknoloji kullanılmalarından öğretmen adayları öğretmenliğe karşın bilişsel ve duyuşsal olarak hali hazırda bulunmaları gerekmektedir.
- Sınıf öğretmenleri aday öğrencileri okuma yazma sürecinde oyunla öğretim yönteminden yararlanmalıdır.
- İlk okuma yazma sürecinde sınıf öğretmeni aday öğrencileri teknoloji kullanımını esnasında oyunlaştırarak öğrenme ve öğretim metotlarından faydalanmalıdır.
- İlk okuma yazma yöntemlerinde teknoloji kullanımını hızlı, sesli okuma gibi alışkanlıklarda kazandıracaktır.
- Ayrıca KKTC'deki MEB'na da kaynak olacak niteliktedir.

Kaynaklar

- Alpert, R. ve Haber, R. N. (1960). Anxiety in academic achievement situations. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61(2), 207-15. doi:10.1037/h0045464.
- Ashman, A. F. ve Conway, R. N. F. (1993). *Using cognitive methods in the classroom*. London: Routledge.
- Aslan, C. (2010). Düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları – Bir eğitim durumu örneği-, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(13), 127-152.
- Aşiloğlu, B. ve Özkan, E. (2013). Ortaokul öğrencilerinin yazma kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Diyarbakır örneği. *International Journal of Social Science*, 6(6), 83-111. doi: 10.9761/JASSS1527.
- Bank, C. G. (2006). Reading and writing taught in a sophomore course on plate tectonics. *Journal of Geoscience Education*, 54(1), 25-30.
- Bartscher, M. A., Lawler, K. E., Ramirez, A. J. ve Schinault, K. S. (2001). *Improving student's writing ability through journals and creative writing exercises* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Saint Xavier University, Chicago, IL.
- Baştuğ, M. (2015). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yazma eğilimi, tutumu ve yazma tutukluğunun yazma başarısı üzerindeki etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(180), 73-88.
- Bishop, W. ve Ostrom, H. A. (1994). *Colors of a different horse: Rethinking creative writing theory and pedagogy*. Urbana, Ill: National Council of Teachers of English.
- Bloom, L. Z. (1981). Why graduate students can't write: Implications of research on writing anxiety for graduate education. *Journal of Advanced Composition*, 2(1-2), 103-117.
- Brand, A. G. ve Leckie, P. A. (1988). The emotions of professional writers. *The Journal of Psychology*, 122(5), 421-439.
- Bridge, C. A., Compton-Hall, M. ve Cantrell, S. C. (1997). Classroom writing practices revisited: The effects of statewide reform on writing instruction. *Elementary School Journal*, 98(2), 151-170.
- Calkins, L. M. (1994). *The art of teaching writing (2. basım)*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Cheshire, B. W. (1984, 29-31 Mart). *The effects of writing apprehension on writing quality*. ERIC Veritabanı <http://eric.ed.gov/?id=ED216387> adresinden erişildi.
- Claypool, S. H. (1980). *Teacher writing apprehension: Does it affect writing assignments across the curriculum*. ERIC Veritabanı <http://eric.ed.gov/?id=ED258264> adresinden erişildi.
- Clark, C. ve Dugdale, J. (2011). Young people's reading and writing: An in-depth study focusing on enjoyment, behaviour, attitudes and attainment. ERIC Veritabanı <http://eric.ed.gov/?id=ED521656> adresinden erişildi.
- Combs, M. (1996). *Developing competent readers and writers in the primary grades*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Conheim, W. W. ve Page, L. (2003). Personal journals: New users for an age-old practice. *Information Today*, 20(1), 27-30.
- Coşkun, E. (2009). Yazma eğitimi. Ahmet Kırkkılıç ve Hayati Akyol (Ed.). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cunningham, P. M. ve Allington, R. L. (2003). *Classrooms that work: They can all read and write (3. basım)*. Boston: Allyn and Bacon.

Evaluation of Student Teachers' Views on the Use of Technology in the First Literacy Teaching Class

Öğr. Gör: Önder UÇAR*

Abstract

The aim of this research is to apply the opinions of the students of Near East University Classroom Teaching Department about the advantages of technology used in the first literacy teaching courses and to evaluate the technological applications of the first literacy teaching course and to solve the problems by evaluating the opinions of the Classroom Teaching Students. The participants of the study consisted of 89 students who took the first reading-writing instruction course of the Near East University Classroom Teaching Department students in the fall semester of 2019-2020 academic year. Semi-structured interview form consisting of 4 open-ended questions created by the researcher was used to evaluate the opinions of the primary school students who took the first literacy teaching course during the data collection phase. Data were analyzed using descriptive content analysis technique. As a result of the research, the advantages and applications of technology used in the first literacy teaching course were evaluated and as a result of the evaluation of the opinions of the primary school students, the technology-based teaching style was more beneficial than the traditional teaching in the first literacy course, the improvements in students' learning levels, and the technological teaching style in understanding and understanding the information. It has been found to have positive effects on teaching.

Key words: First reading-writing instruction, classroom teacher, learning by gamification, learning based on technology, material in education, northern Cyprus.

* Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi/ Lefkoşa/ KKTC, el-mek: Onderucar67@hotmail.com

Оценка взглядов студентов-преподавателей на использование технологий в первом классе обучения грамоте

Öğr. Gör: Önder UÇAR*

Резюме

Целью данного исследования является применение мнений студентов факультета преподавания в классе Ближнего Востока о преимуществах технологии, используемой в первых курсах обучения грамоте, а также оценка технологических применений первого курса обучения грамоте и решение проблем путем оценки мнений учащихся, обучающихся в классе. В исследовании приняли участие 89 студентов, которые прошли осенний семестр 2019-2020 учебного года на первом курсе по обучению чтению и письму у студентов факультета преподавания в ближневосточных университетах. Полуструктурированная форма интервью, состоящая из 4 открытых вопросов, созданных исследователем, использовалась для оценки мнений учащихся начальной школы, которые прошли первый курс обучения грамоте на этапе сбора данных. Данные были проанализированы с использованием метода описательного контент-анализа. В результате исследования были оценены преимущества и применение технологий, использованных в первом курсе обучения грамоте, и в результате оценки мнений учащихся начальных классов стиль преподавания на основе технологий оказался более полезным, чем традиционное обучение в первом курсе обучения грамоте, повышение уровня обучения учащихся и стиль преподавания технологии в понимании и понимании информации. Было установлено, что это оказывает положительное влияние на обучение.

Ключевые слова: первое чтение и письмо, школьный учитель, обучение геймификацией, обучение на основе технологий, учебный материал, северный Кипр.

* Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi/ Lefkoşa/ KKTC, el-mek: Onderucar67@hotmail.com

Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı

Melih DİNÇER*

Öz

Bu makalede Annan Planı'nın Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmesinin sebepleri analiz edilmektedir. Bilindiği gibi 24 Nisan 2004 tarihinde Annan Planı için eş zamanlı olarak ayrı ayrı hem Güney Kıbrıs'ta hem de Kuzey Kıbrıs'ta referandum yapılmış ve Kıbrıslı Rumlar referanduma %75,83 oranında hayır oyu vermişlerdir. Makalenin hipotezine göre, Güney Kıbrıs'ta siyasilere tarafından yapılan ulusalcı kampanyalar, Megali İdea ile Enosis arzuları ve Kıbrıslı Rumların adanın ekonomik kaynaklarını Kıbrıslı Türklerle paylaşmak istememesi referanduma Kıbrıslı Rumların yüksek oranda hayır demesine yol açmıştır. Kilise Annan Planı'nı destekleyenlerin dinen sorumlu olacağını ifade etmiştir ve bu konuşma halkı hayır oyu yönünde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Cumhuriyeti Annan Planı, Kıbrıslı Rumlar, Güney Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler

Giriş

Bu makalede ana araştırma sorusu şöyle belirlenmiştir: *Hangi faktörler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından önerilen ve Annan Planı olarak bilinen, federal devlet yapısını öngören Kıbrıs tasarısına Kıbrıslı Rumların hayır oyu vermelerine yol açmıştır?* Kıbrıs adası tarihten beri hem bölge itibarıyla hem de yönetimi açısından tartışma konusu olmuştur. Kıbrıs adasını Osmanlı İmparatorluğu 1570'lerin başında ele geçirmiş ve uzun yıllar yönetmiştir. Ancak 1878 yılında kendisini paylaşmak isteyen Avrupa devletlerine karşı İngiltere'nin desteğini sağlamak için adanın yönetimini İngiltere'ye devretmiştir. 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile adada Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra adada Rum ve Türk toplumları arasında sorunlar olmuş ve çatışmalar çıkmıştır.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın kaynaklarına göre 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Kıbrıs Rum tarafı Kıbrıs'taki Türklere karşı sistematik saldırılar yapmaya başlamıştır.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Doktora Adayı, el-mek:melihdincerr@gmail.com

Özellikle devlet kurumlarından izole etme süreci başlamıştır. Kıbrıslı Türkler devlet kurumlarından yavaş yavaş uzaklaştırılmıştır. *Akritas Planı* adı verilen bir girişimle Türklerin sistematik bir şekilde adadan atılması öngörülmüştür. *Akritas Planı* neticesinde 30,000 civarında Türk hemen hemen 103 köyü terk etmiştir. Bu insanlar adada küçük yerlere sığınmak zorunda kalmışlardır. 1963 yılındaki bu gelişmelere ek olarak 27 Aralık 1963 tarihinde üç garantör ülkenin ordusunun katılımıyla “Barışı Koruma Kuvveti” oluşturulmuştur. 30 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa kenti “Yeşil Hat” olarak bilinen bir hatla ikiye ayrılmıştır. Bu gelişmelerin ardından 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla adaya BM Barış Gücü gönderilmesine karar verilmiştir. Adada sorunlar bitmemiş ve 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios’a EOKA üyeleri tarafından darbe yapılmıştır (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Erişim: 5 Temmuz 2019).

Makarios’a yapılan darbeden sonra Türkiye Cumhuriyeti garantör devlet olarak adaya müdahale etmiş ve Kıbrıs harekâtlarını yapmıştır. Daha sonra 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. 1980’lerden sonra adada siyasal çözüm üretilememiş ve Birleşmiş Milletler Annan Planı’nı hazırlamış, 11 Kasım 2002 tarihinde adanın taraflarına sunmuştur (Altınay, Bıçak ve Altınay 2005: 30). Planın üzerine çalışılmış ve toplamda beş versiyonu geliştirilmiştir. 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumlarda adada Kıbrıslı Türkler Annan Planı’nı onaylayıp kabul etmişler ancak Kıbrıslı Rumlar büyük bir çoğunlukla Annan Planı’nı reddetmişlerdir. Bu makalede Kıbrıslı Rumların neden Annan Planı’na sıcak bakmadıkları ele alınacaktır. Birinci bölümde Kıbrıs sorununun kısa bir tarihçesi ele alınacak ve ikinci bölümde planın önemli kısımları anlatılıp referandum sonuçları açıklanacaktır. Son bölümdeyse Kıbrıslı Rumların referandumda Annan Planı’nı neden istemedikleri sorusuna cevap aranacaktır.

1. Kıbrıs Sorununun Kısa Bir Tarihçesi

Kıbrıs Cumhuriyeti, İngilizlerin yönetimindeki Kıbrıs adasında yaşayan Türkler ve Rumlar arasındaki çatışmalarda uzlaşmaya varılmak için kurulmuştur. 1959 tarihli Zürih ve Londra Antlaşmaları Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran uluslararası antlaşmalardır. Bu cumhuriyet topluluk demokrasisi¹ olarak veya federasyon olarak bilinmekteydi. Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumlar ve Türklerin yasama, yürütme ve yargı erklerini paylaştıkları bir anayasa üzerine oturtulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması iki toplum arasındaki sorunların çözümüne ilaç olamamıştır. Rumlar ve Türkler birbirlerinin haklarının yendiğini ve anayasanın düzgün bir şekilde uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Bunun sonucunda 1963 yılına gelindiğinde iki toplum arasındaki gerginlik bir hayli artmıştır. 21 Aralık 1963 tarihinde Rumlar tarafından gerçekleştirilen ve Türkçe literatürde *Kanlı Noel* olarak bilinen olaylarda Türklere saldırılar yapılmıştır. 25 Aralık tarihinde Türkiye

1 Arend Lijphart topluluk demokrasisi kavramını farklı etnik grupların hükümette temsil edildiği ve haklarının korunduğu rejim olarak tanımlamaktadır. Bkz. Arend Lijphart, *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven: Yale University Press, 1977, s.25-44.

Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından ABD Başkanı Johnson'a mektup gönderilmiş ve adadaki huzursuzluğun bitirilmesini talep etmek için Rumlara baskı yapılması istenmiştir. ABD Başkanı Lyndon Johnson bu mektuba verdiği cevapta "Kıbrıs'ta meydana gelmekte olan trajik olaylardan büyük endişe" duyduğunu ifade etmiştir. Çözüm için Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkanı Makarios ve Başkan Yardımcısı Küçükke barış için harekete geçilmesini isteyen bir mektup gönderdiğini söylemiştir. ABD'den bu konuda güçlü bir destek alamayan Türkiye, 13 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a Türklere yapılan saldırıların durmaması halinde Türkiye Cumhuriyeti'nin soydaşlarını koruyacağını ifade etmiştir. Bu gelişmelerden sonra 16 Mart 1964 tarihinde TBMM, Başbakan İsmet İnönü'nün isteği üzerine hükümete gerekli gördüğü takdirde Kıbrıs adasına askeri müdahale yapma yetkisi vermiştir (Oran 2016: 685).

5 Haziran 1964 tarihinde adaya müdahaleye hazırlanan Türkiye Başbakanı İnönü'ye ABD Başkanı Johnson bir mektup göndermiş ve Türkiye'nin adaya yaptığı müdahale sonucunda SSCB'nin soruna doğrudan karışabileceğini ve böyle bir durumda NATO ülkelerinin Türkiye'yi savunmayabileceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin ABD'den aldığı askeri yardımlarla gelen silahları Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede kullanamayacağını söylemiştir. Askeri yardımlar iki devlet arasındaki Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın dördüncü maddesi gereğince düzenlenmişlerdir ve yardımın verilmiş amaçlarından farklı yerlerde kullanılması için ABD'nin izni gerekmektedir. ABD bu müdahalede kullanılmalarına izin vermemektedir. İsmet İnönü, 13 Haziran 1964 tarihinde karşı mektup yazarak verdiği cevabında Başkan Johnson'a iki müttefik arasındaki ilişkilerde bu mesajın hayal kırıklığı yarattığını açıklamıştır. Bu ortamda 1964 yılından itibaren Rumlar ve Türkler adada sürekli olarak silahlanmaya başlamışlardır. Kıbrıs'ın Erenköy bölgesinde Rumlar ile Türkler arasında ciddi çatışmalar çıkmıştır. Rumlar, Türklerin denizle bağlantılarını kesmek istemişler ve Kıbrıslı Türklere Anadolu'dan silah gönderilmesi riskini ortadan kaldırmak istemişlerdir. Bu nedenle Rumlar, Türkleri Erenköy mevkinde çevrelemişlerdir. 7 Ağustos 1964 tarihinde Türk jetleri ihtar uçuşu yapmışlardır. Grivas komutasındaki Yunan Ulusal Muhafız Birliği'nin Erenköy ablukasını kaldırması üzerine Türk jetleri 8 - 9 Ağustos 1964 tarihlerinde bu muhafız birliğini bombalamıştır. 64 Türk jeti müdahale yapmış ve Kıbrıslı Rumlar da tıpkı Kıbrıslı Türkler gibi kayıplar vermiştir. Dönemin başbakanı İsmet İnönü bu hadiseyi 4 Eylül 1964 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada şöyle ifade etmiştir (İnönü 1964: 577):

"Türk cemaatinin yardımına koşmak vazifesi, bizi adaya hava kuvvetleri sevkine mecbur etti. 7 Ağustos ihtar uçuşu yapıldı, 8 ve 9 Ağustos günleri tecavüz eden Rumların milli muhafız dediği anayasa dışı kuvvetler ve o civarda bulunan askeri hedefler bombardıman edilmiştir."

Grivas liderliğindeki Rumlar daha sonra 1967 yılında Kıbrıs'ta Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırmıştır. Bunun sonucunda çoğunluğu Türk olmak üzere 22 kişi ölmüştür. Bu olaylar üzerine Başkan Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus Vance Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile görüşmeler yapmış ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına saygı göstermesi hususunda anlaşılmıştır. Boğaziçi ve Geçitkale köylerindeki zararların tazminine karar verilmiştir. 1967 yılında Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kurulması ve aynı yıl içinde Albaylar cuntasının Yunanistan'da yönetime el koyması Kıbrıs konusunda ilerlemenin önünü tıkamıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde *Afrodit Planı* uygulamaya konmuş ve Kıbrıs'ta Makarios'a darbe yapılmıştır. Kıbrıs Hellen Cumhuriyeti kurulmuş ve EOKA üyesi Nikos Samson devlet başkanı ilân edilmiştir (Sözen 2004: 62). Makarios adayı terk etmeden önce Baf'a gitmiş, burada adamlarıyla bazı toplantılar yapmış ve bir radyo konuşması gerçekleştirerek Kıbrıs halkına seslenmiştir (Mayes 1981: 238):

“Kıbrıs halkı! Bu sesi tanıyorsunuz. Konuşanın kim olduğunu biliyorsunuz. Makarios konuşuyor. Ben sizin lideriniz olarak seçtiğiniz kişiyim. Atina'daki cuntanın ve buradaki temsilcilerinin istediğinin aksine ölmedim. Hayattayım. Ortak mücadelemizde bayramımızı taşımak ve savaşmak için sizinle birlikteyim.”

Bu durum üzerine Türkiye adada anlaşmaların ve garantilerin bozulduğunu ifade etmiş ve Temmuz 1974 tarihinde Birinci Kıbrıs Harekâtını gerçekleştirmiştir (Oran 2016: 681-744). 20 – 22 Temmuz tarihleri arasında süren Kıbrıs çıkarma harekâtı sonrasında 25 – 30 Temmuz tarihlerinde Cenevre Konferansı toplanmıştır. Konferansta 22 Temmuz tarihinde ateşkesin ilân edildiği sırada değil 30 Temmuz 1974 tarihinde tarafların ellerinde bulundurdıkları bölgeleri genişletmemeleri istenmiştir (O'Malley ve Craig 2001: 188-205). Özetle, 22 – 30 Temmuz arasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ele geçirdiği bölgeler Türk denetiminde kabul edilmiştir. Dört önlemin acilen alınmasına karar verilmiştir. Birincisi, BM Barış Gücü ile Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık arasında görüşmeler yapılacak ve bir güvenlik bölgesi kurulacaktır. İkincisi, karma köylerin polis ve güvenlik hizmetlerini BM Barış Gücü yürütecektir. Üçüncüsü, Yunan ve Kıbrıs Rum güçleri tarafından işgal edilen Kıbrıs Türk bölgeleri tahliye edilecektir. Dördüncüsü, son çatışmalarda ele geçirilen askerler ve siviller Uluslararası Kızılhaç Komitesi gözetiminde serbest kalacaklar veya mübadele edileceklerdir. Cenevre Konferansı'nda alınan kararların Türk dış politikası açısından olumlu olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye bu harekâttan ötürü uluslararası camiadan büyük bir tepki görmemiştir. Aksine konferans sonucunda yeniden düzenin sağlanması için adımlar atılmıştır.

Birinci Cenevre Konferansı'nda Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin bulunduğu karar verilmiş ve bundan sonraki düzenlemelerin daha sonra tekrar toplanarak çözülmesine karar verilmiştir. Kıbrıs'ın anayasal statüsünü tartışmak için İkinci Cenevre Konferansı toplanmıştır. 12 Ağustos tarihinde Kıbrıs Türk tarafının temsilcisi

Rauf Denktaş kendi fikirlerini açıklamıştır. Ona göre, iki milletten meydana gelen coğrafi esasa dayalı federal bir devlet kurulmalıdır. Rum tarafı, Rum ve Türk köylerinde idarenin Rum ve Türklere ayrı ayrı ait olmasını önermiş ve karma bölgelerde çoğunlukta olan toplumun yönetimi devralması gerektiğini ve güncellemelerle mevcut düzenin korunması gerektiğini ifade etmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Güneş ise kantonal bir devlet yapısını önermiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içinde 6 kantona sahip bir Kıbrıs Türk bölgesi kurulmalıdır.

Rumlar, bu talepler karşısında ülkelerine danışmak için 36 saat ek süre istemişler ancak Güneş bu talebi kabul etmemiştir. 14 Ağustos gecesi 02:20'de konferans sonuçsuz dağılmış ve Türkiye *Ayşe tatile çıktı* parolası ile İkinci Kıbrıs Harekâtı'nı başlatmıştır (Oran 2016: 741-748). İkinci Kıbrıs Harekâtı 14 – 16 Ağustos tarihleri arasında yaşanmış ve Türk ordusu Atilla Hattı olarak bilinen hedefine ulaşarak yeni bölgeler ele geçirmiştir. Magosa – Lefke hattını ele geçirmiştir (Asmussen 2008: 15-241). Türkiye, İkinci Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra uluslararası toplumdan büyük tepki görmüştür. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1 Kasım 1974 tarihli 3212 sayılı kararı almış ve şunları vurgulamıştır (Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı 1974: 3):

- Kıbrıs sorunu uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmaktadır.
- Kıbrıs sorunu BM prensiplerine uygun bir şekilde barışçıl bir yöntemle çözülmelidir.
- Bütün devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlığına saygı göstermelidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne müdahaleden kaçınmalıdırlar.
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nden yabancı askerler ve silahlı güçler derhal çekilmelidir.
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal statüsü Kıbrıs Rumlarını ve Türklerini ilgilendirir.

1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Daha sonra 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 1983 yılında kurulduktan sonra sadece Türkiye tarafından tanınmıştır. 1983 yılından bu yana Kıbrıs adasında iki tane ulus devlet bulunmaktadır. Tüm adanın uluslararası toplum tarafından *de jure* tanınan devleti Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise *de facto* bir devlet olarak Tayvan'ın durumuna benzer bir konumdadır. Uluslararası toplum tarafından tanınmamaktadır. Ancak adanın kuzey kısmında *de facto* hâkimiyeti bulunmaktadır. Günümüzde, Kıbrıs adasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hâkimiyeti altında bulunan bölgesi AB hukukunun uygulanmasının askıya alındığı bölge olarak kabul edilmektedir. Adanın tek meşru temsilcisi olarak Rumların yönetiminde olan Kıbrıs Cumhuriyeti kabul edilmektedir. İki toplumun uzlaşması için 2000'li yıllara kadar yapılan görüşmelerden netice alınmamıştır. En önemli tasarı 11 Kasım 2002 tarihinde

ortaya konan Annan Planı'dır. Birleşmiş Milletler yetkilileri, Annan Planı'nın farklı etnik grupların bir arada yaşaması için ideal olduğunu düşünmüştür (Sözen 2004: 63).

2. Annan Planı ve 24 Nisan 2004 Referandumlarının Sonuçları

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından öne sürülen Annan Planı birleşik tek bir Kıbrıs devletini öngörmektedir. Belçika ve İsviçre federal devlet sistemlerinden esinlenilmiştir (Ulusoy 2016: 398). Annan Planı, 11 Kasım 2002 tarihinde taraflara sunulmuştur. Plan, iki parça devletten meydana gelen ortak bir federal devleti öngörmektedir. Bu devlet AB üyesi olacaktı ve iki ayrı bölgesi bulunacaktı. Annan Planı, eş zamanlı olarak Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin referandumlarına sunulacak ve iki referandumdan da olumlu sonuç alınırca tek bir federal devlet kurulup bu devletin Türkiye ve Yunanistan ile uluslararası bir anlaşma imzalaması sağlanacaktı. Referandum Kıbrıs'ın yeni devletinin ortaya çıkışını ve aynı anda AB'ye üye olmasını kapsıyordu. Referandum sorusuna evet veya hayır dendiğinde bu iki soruya birden cevap verilmiş olunuyordu ve bu iki soruyu birbirinden ayırmak mümkün değildi. Ancak, Kıbrıs ile AB katılım antlaşmasının Nisan 2003 tarihinde imzalanmasıyla Kıbrıs'ın AB üyeliği garanti altına alınmıştır. Planın daha sonraki geliştirilen versiyonlarında da referandumdaki iki soru birbirinden ayrılmıştır (Oran 2017: 638-640).

Nikolas Kyriakou ve Nikos Skoutaris, Annan Planı'nda yürütmenin parlamento tarafından seçilecek ve 6 kişiden oluşan bir Başkanlık Konseyinden oluşacağını ifade eder. Başkanlık Konseyinin üyeleri parça devletlerin nüfusuna orantılı olarak seçilecektir. Yasama, federal parlamento tarafından yerine getirilecektir. Federal parlamento, Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşur. Senato ve Temsilciler Meclisi 48'er üyeden meydana gelecekti. Temsilciler Meclisinde üyeler parça devletlerdeki nüfusla orantılı olacaktı. Ancak her bir parça devlet en az 12 üyeye sahip olacaktı. Yargı konusuna gelince bir Yüksek Mahkeme bulunacak ve parça devletlerden eşit sayıda yargıç gelecektir. Yüksek Mahkeme anayasanın tam olarak uygulanmasını garanti etmekten sorumlu olacaktır (Kyriakou ve Skoutaris 2016: 465-469; The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem 2004: 7-12).

Annan Planı sadece devlet yönetimini değil mülkiyetle beraber başka birçok konuyu da düzenliyordu. Annan Planı'na göre, bir mülkün mevcut kullanıcısı önemli bir koşulu sağladığı takdirde oturduğu taşınmazı satın alabiliyordu. Buna göre, kullanıcı bu mülkün terk edildiği tarihteki değeri kadar bu taşınmazda bir fiyat artışına yol açmışsa mevcut kullanıcı terk edilen tarihteki fiyatı ödeyerek yani orijinal fiyatı, bu mülkün sahibi olma hakkına sahiptir (The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem 2004: 131). Böylece mevcut kullanıcıya öncelik tanınıyordu. Bu durum savaş zamanında Rumlar tarafından terk edilen mülklerin Türklerin eline geçmesine sebep olacaktı. Annan Planı, bununla beraber Kıbrıs adasını askersizleştirmeyi öngörmüştür. Ancak Garanti ve İttifak Antlaşması devam edecek ve BM Barış Gücü kurulacak ve adada

konuslandırılacaktı. BM Barış Gücü misyonuna ek olarak belirli sayıda Türk ve Yunan askeri adada kalabilecekti. Bunun dışındaki mevcut Kuzey Kıbrıs ve Güney Kıbrıs silahlı güçleri ile milis kuvvetler dağıtılacaktı (The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem 2004: 12). Daha sonra Annan Planı üzerinde ana hatları değiştirmeden belli başlı küçük değişiklikler yapılmıştır. 31 Mart tarihinde Kıbrıslı Türklere ve Kıbrıslı Rumlara Annan Planı'nın beşinci ve son versiyonu sunulmuş ve metinde uzlaşmayan boşluklar BM tarafından doldurulmuştur.

Kıbrıs'ın güneyinde ve kuzeyinde 24 Nisan 2004 tarihinde ayrı ayrı ancak eş zamanlı olarak yapılan referandum sonuçlarına göre Kıbrıslı Türkler Annan Planı'na %64,9 oranında evet oyu vermişlerdir. Kıbrıslı Rumlar ise referanduma %75,8 oranında hayır oyu vermişlerdir. Annan Planı, her iki taraftan birinin bile hayır vermesi durumunda hükümsüz sayılacaktı (Oran 2017: 660-661). Annan Planı için yapılan referandum sonuçları göstermektedir ki, Annan Planı Kıbrıslı Türk seçmenlerin üçte ikisi tarafından kabul edilirken Kıbrıslı Rumların dörtte üçü tarafından reddedilmiştir. Bu dengesiz oy sonuçları göstermektedir ki, Kıbrıslı Rumlar Annan Planı'nın kendileri için adil olmadığını ve haksızlık yapıldığını düşünmektedirler (Chadjipadelis ve Andreadis 2007: 5).

Tablo 1: 24 Nisan 2004 Referandumlarının Sonuçları

Seçmenler	Evet	Hayır
Kıbrıslı Rumlar	%24,17	%75,83
Kıbrıslı Türkler	%64,90	%35,09

Kaynak: Chadjipadelis ve Andreadis 2007: 5.

3 Hangi Faktörler Kıbrıslı Rumların Annan Planı'na Hayır Oyu Vermesine Sebep Olmuş Olabilir?

Baskın Oran, Kıbrıslı Rumların Annan Planı'na hayır demesinin temel sebebi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne girişinin Kıbrıslı Rumlar ve Güney Kıbrıs yönetimi tarafından kesin görülmesini göstermektedir. 16 Nisan 2003 tarihinde Katılım Antlaşması imzalandığından AB'ye üyelik 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşecekti. Buna ek olarak, Annan Planı'nın üçüncü versiyonunun geliştirilmesinden sonra referandum sorusunda bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre, referandumda Annan Planı'na hayır denildiğinde AB üyeliğine de hayır denmiş olunmayacaktı. Planın eski halinde daha önce de belirttiğimiz gibi referandumda hayır seçeneği hem Annan Planı'na hayır demeyi hem de AB üyeliğine hayır demeyi kapsıyordu (Oran 2017: 662).

Baskın Oran, Güney Kıbrıs'ın Devlet Başkanı Tassos Papadopoulos'un (2003 – 2008) 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gerçekleştirecek AB üyeliğinden sonra Türkiye'nin AB üyeliği müzakerelerinde kazanımlar elde etmek amacıyla sıkıştırabileceğini düşündüğünü ifade eder. Böylece Türkiye Annan Planı'ndan daha elverişsiz ve

Kıbrıslı Türkler için daha kötü şartları içeren anlaşmalara taviz verebilecekti. BM Genel Sekreteri Kofi Annan (1997 – 2006) tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne 24 Nisan 2004 referandumlarından sonra sunulan sonuç raporunda Güney Kıbrıs'ın hayır demesinin farklı sebepleri olduğu ifade edilmektedir. Rapora göre, Kıbrıslı Rumlar federal bir devlet şemsiyesi altında ekonomik refahı, siyasi eşitliği ve güçle beraber iktidarı Kıbrıslı Türklerle paylaşmak istememekteydiler. Annan Planı'nın mülkiyet ile ilgili maddelerinin Kıbrıslı Rumlar üzerinde oluşturduğu hayâl kırıklığı Kıbrıslı Rumların Annan Planı'na hayır demesine sebep olmuştur (Oran 2017: 662).

Baskın Oran, güney Kıbrıs siyasilerinin de referanduma etkisinin olduğunu ifade eder. Tassos Papadopoulos televizyonlarda referandum oylamasından önce açıklamalar yapmış ve hüzünlü bir şekilde Annan Planı'nın Türk işgalini meşru bir hale getirdiğini ifade etmiştir. Televizyonlarda devlet başkanının hayır çağrısı yapması Kıbrıslı Rumları etkilemiştir. Buna ek olarak Kıbrıs Rum Komünist Partisi AKEL planı desteklememiş ve aynı şekilde aleyhine propaganda yapmıştır. Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesinin de Annan Planı'nı destekleyen vatandaşların ölümlerinden sonra cennete girme ihtimallerinin olmadığını ifade etmesi Rumlar üzerinde dini açıdan ciddi etkide bulunmuştur. Bu faktörlerin hepsinin bir araya gelmesiyle Rumlar referanduma %75,8 oranla hayır demiştir (Oran 2017: 663).

Christophoros Christophorou, Annan Planı'nın oylanmasının Kıbrıslı Rumları böldüğünü ifade eder. Muhafazakârların etkisi altına giren bir toplumdan bahseder. Siyasilerin milliyetçi söylemleri Kıbrıslı Türklere karşı olumsuz hislerin ve güvensizliğin oluşmasına yol açmıştır. Kıbrıslı Rumların hayır demesi için siyasiler büyük kampanya yapmışlar ve halk objektif bilgi ve değerlendirmeden uzak kalmıştır. Objektif olarak Annan Planı'nı değerlendiren gazeteci ve uzmanlar eleştirilmiştir. Annan Planı, Kıbrıslı Rumlara bir güvenlik tehdidi olarak gösterilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkanı Tassos Papadopoulos gerçekleştirdiği söylemlerde Türk ordusunun işgal ettiği adada bölünmenin Annan Planı ile derinleşeceğini ve büyüyeceğini ifade etmiş, bunun adayı Türkiye'nin koruması altında bir ülkeye çevireceğini açıklamıştır. Christophoros Christophorou, bu söylemlerin ve hayır kampanyasının Kıbrıslı Rumları etkilediğini ve bunun neticesinde Annan Planı'nın reddedildiğini ifade eder. Ayrıca yazara göre, Kıbrıs'taki kiliselerin evet oyu veren Rumların dinen sorumlu olacağını söylemesi Kıbrıslı Rumlar üzerinde olumsuz etkiler yapmış ve bu durum hayır oylarının yüksek çıkmasında etkili olmuştur (Christophorou 2005: 94-95). Görüldüğü üzere Kıbrıslı Rumların hayır oyu vermesi için hem kiliseler hem de siyasiler ulusalcı ve din temelli bilgi aktarımı yapmışlardır.

The New York Times gazetesi tarafından 25 Nisan 2004 tarihinde yapılan habere göre, Kıbrıslı Rumların Annan Planı'na hayır oyu vermelerinin temel sebebi karşı tarafa duyulan güvensizliktir. Tekrardan başlayacak olan ortak yaşamda olumsuz bir durumun iki toplum arasında çatışmaya sebep olması halinde Kıbrıslı Rumlar kendilerini

güvende hissetmeyeceklerini düşünmekteydiler (The New York Times 2004). Ahmet Sözen ve Kudret Özersay, Kıbrıslı Rumların siyasal eşitliği Kıbrıslı Türklerle paylaşmak istemediğini ifade eder. Ayrıca AB üyeliği ile gelecek gücü de paylaşmak istememişlerdir. Kıbrıslı Rumların siyasal elitiyse, özellikle gelecek AB üyeliğinin ve adanın sadece Rumlar tarafından yönetilen bir Kıbrıs Cumhuriyeti formunda kalmasının Türkiye'ye AB'ye adaylık sürecinde gelecekte çeşitli konularda taviz verdirebileceğini düşünmüştür. Bu yönde Kıbrıslı Rumları etki altına almaya çalışmışlardır (Sözen ve Özersay 2007: 139). Bu noktada vurgulanması gereken temel hususlardan birisi Kıbrıslı Rumların gerçekten Annan Planı'nı adil bulmamış olma ihtimalinin varlığıdır. Mülkiyet rejimi başta olmak üzere halka BM tarafından dayatılan ve siyasilerin bir noktaya kadar anlaştığı bir metni halkın reddetme hakkı elbette bulunmaktadır. Değerlendirmeleri yaparken adil olmak gereklidir. Bu sebeple Kıbrıslı Rumların güvensizlik duyması ve metne eleştirel bakması gayet doğaldır.

Sonuç

Literatüre baktığımızda Kıbrıslı Rumların Annan Planı için yapılan 24 Nisan 2004 tarihli referanduma hayır oyu vermelerinin sebebi olarak birkaç maddeyi ön plana çıkarabiliriz. Öncelikle, ekonomik refahın ve AB üyeliği ile gelecek imkânların Kıbrıslı Türklerle paylaşılmak istenmemesi gelir. Kıbrıslı Rumlar güvensizlik duydukları bir toplumla adanın ekonomik refahını ve AB üyeliğiyle gelecek siyasal ve ekonomik avantajları paylaşmak istememişlerdir. Bu Kıbrıslı Rumlar açısından bakıldığında gayet doğaldır. Genel olarak Rumların tarihten beri Türklerle bir arada yaşadıklarını biliyoruz. Bu birliktelik hem Osmanlı döneminde hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde hem barış içinde hem de çatışmalarla birlikte sürmüştür. Özellikle Kurtuluş Savaşı sonrası iki toplum, Yunanistan ve Türkiye arasında nüfus mübadelesi yapmış ve bir arada yaşamayacaklarına karar vermişlerdir. Ege denizindeki kıta sahanlığı ve hava sahası gibi sorunlar eklenince Kıbrıslı Rumların Yunanistan anakarasındaki Rumlar gibi Türklerle entegrasyona şüpheli baktıklarını söyleyebiliriz.

Diğer önemli sebepten siyasilere yürüttüğü ve ulusalcı nitelikteki hayır kampanyalarıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti Devlet Başkanı Tassos Papadopoulos tarafından Annan Planı'nın aleyhine yapılan kampanya hayır oylarının yüksek çıkmasında çok etkili olmuştur. Buna Ortodoks kiliselerinin Annan Planı'nı destekleyenlerin dinen sorumlu olacağını ifade etmesi de eklenince insanlar buldukları toplumda çoğunluğun dışında bir oy verip eleştiri almak istememişlerdir. Böylece referandumda Kıbrıslı Rumlar arasında hayır oylarının oranı Annan Planı'na eleştirel bakan insanların artmasıyla bir hayli yükselmiştir. Bunlara ek olarak Rumların *Megali İdea* ve *Enosis* arzularıyla birlikte Kıbrıslı Türkleri ikinci sınıf görmeleri hayır cevabının sebepleri arasındadır.

Kaynaklar

- Altınay Levent, Hasan Ali Bıçak ve Mehmet Altınay (2005). "Uncertainty and Tourism Development: The Case of North Cyprus", *Anatolia*, Cilt.16, Sayı.1, 27-38.
- Asmussen, Jan (2008). *Cyprus At War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis*, London: Tauris.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, Karar Numarası: 3212, Karar Tarihi: 1 Kasım 1974.
- Chadjipadelis, Theodore ve Ioannis Andreadis (2007). *Analysis of the Cyprus referendum on the Annan plan*.
- Christophorou, Christophoros (2005). "South European Briefing: The Vote for a United Cyprus Deepens Divisions: The 24 April 2004 Referenda in Cyprus", *South European Society and Politics*, Cilt.10, Sayı.1, 85-104.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1964). Dönem. 1, Cilt. 21, Toplantı. 3, Ankara: TBMM Basımevi.
- Kyriakou, Nikolas ve Nikos Skoutaris (2016). "The Birth of a Republic, But Not of a Nation: The Case of State-Building in Cyprus", *Nationalism and Ethnic Politics*, Cilt.22, Sayı.4, 456-477.
- Mayes, Stanley (1981). *Makarios: A Biography*. London: The Macmillan Press.
- O'Malley, Brendan ve Ian Craig (2001). *The Cyprus Conspiracy*, London: Tauris.
- Oran, Baskın (Ed.), (2016). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919 - 1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, Baskın (Ed.), (2017). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2001 - 2012*, Cilt III, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sözen, Ahmet (2004). "A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan", *Turkish Studies*, Cilt.5, Sayı.1, 61-77.
- Sözen, Ahmet ve Kudret Özersay (2007). "The Annan Plan: State succession or continuity", *Middle Eastern Studies*, Cilt.43, Sayı.1, 125 - 141.
- The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, (31 March 2004). http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf
- The New York Times, Greek Cypriots Reject a U.N. Peace Plan, <https://www.nytimes.com/2004/04/25/world/greek-cypriots-reject-a-un-peace-plan.html> [Erişim: 11 Mart 2019].
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa [Erişim: 5 Temmuz 2019].
- Ulusoy, Kıvanç (2016). "The Cyprus Conflict: Turkey's Strategic Dilemma", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt.18, Sayı.4, 393-406.

Greek Cypriots and the Annan Plan

Melih DİNÇER*

Abstract

In this article, the reasons for rejection of the Annan Plan by Greek Cypriots are analyzed. As known, on April 24, 2004, referendum was done for the Annan Plan separately at the same time in South Cyprus and North Cyprus and Greek Cypriots voted against the Annan Plan in the rate of 75, 83%. I hypothesize that nationalist campaign which was done in South Cyprus, desire for Megali Idea with Enosis and situation in which Greek Cypriots didn't want to share economic resources with Turkish Cypriots caused Greek Cypriots to say no in high rate. Church said that supporters of the Annan Plan will become responsible in the sense of religion and this address affected Greek Cypriots in favor of no vote. Furthermore, ownership regime provided by the Annan Plan was seen by Greek Cypriots as injustice.

Key words: the Republic of Cyprus, the Annan Plan, Greek Cypriots, South Cyprus, Turkish Cypriots

Киприоты-греки и план Аннан

Melih DİNÇER**

Резюме

В этой статье анализируются причины отклонения плана Аннана киприотами-греками. Как известно, 24 апреля 2004 года референдум был проведен одновременно как для Южного, так и для Северного Кипра одновременно по плану Аннана, а киприоты-греки проголосовали за референдум на 75,83%. Согласно гипотезе статьи, националистические кампании политиков на юге Кипра, желание идеи мегали и энозиса, а также нежелание киприотов-греков делиться экономическими ресурсами острова с киприотами-турками привели к тому, что киприоты-греки отказались от референдума. Церковь заявила, что сторонники плана Аннана будут нести религиозную ответственность, и эта речь повлияла на голосование.

Ключевые слова: план Аннан Республики Кипр, киприоты-греки, южный кипр, киприоты-турки

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Doktora Adayı, el-mek:melihdincerr@gmail.com

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Doktora Adayı, el-mek:melihdincerr@gmail.com

Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım

Deniz İSTİKBAL*
Hacı Mehmet BOYRAZ**

Öz

Ekonomik istikrar için enerji güvenliğinin sağlanması günümüzde her devletin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen yeni doğalgaz ve petrol rezervleri de bu bağlamda bölgede yeni bir mücadele alanı ortaya çıkarmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İsrail, Lübnan ve Mısır'ın tartışmalı münhasır ekonomik bölgelerinde keşfedilen doğalgaz ve petrol kaynakları, bu kaynakların paylaşımını ve tüketiciye ulaştırılmasını yeniden gündeme taşımıştır. Bu noktada bölge ülkelerinin konumu ve Kıbrıs meselesi göz önüne alındığında Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının önemi ve bölge ülkeleriyle ilişkiler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Son dönemde bu yönleriyle gündeme gelen Doğu Akdeniz enerji kaynakları bir taraftan yeni enerji antlaşmalarını zorunlu kılarken, diğer taraftan bazı bölge ülkelerinin kendi aralarında daha fazla iş birliği yapmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada GKRY, İsrail, Lübnan, Mısır ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına yönelik stratejileri ekonomi-politik bir bakış açısı ile analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, Doğu Akdeniz, Enerji Ekonomi Politigi, Enerji Güvenligi, Kıbrıs

Giriş

Geçtiğimiz on yıl içerisinde enerji tüketiminde en fazla artış sağlanan doğal kaynak türü doğalgaz olmuştur. Bunu takiben enerji talepleri yüksek olan ve enerji temininde büyük oranda dışa bağımlı olan ülkeler, kaynak ülkelerine olan bu mecburi bağımlılıklarını azaltmak için yeni enerji kaynaklarının keşfi ve bunların ulusal ve uluslararası pazara kazandırılması için çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Bu kapsamda yakın zamanda yoğun keşif çalışmalarının yapılmaya başlandığı sahalardan biri olan Doğu Akdeniz,

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, el-mek: den.istikbal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1968-0224

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, el-mek: boyrazhacimehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9548-712X

yaklaşık 10-15 trilyon metreküp doğalgaz ve 2-3 milyar varil petrol rezervine ev sahipliği yapmaktadır (Duman 2019: 213). Filistin, GKRY, İsrail, Lübnan ve Mısır'ın münhasır ekonomik bölgelerinde (MEB) yapılan çalışmaların 2000'li yılların başından itibaren başarıya ulaşması hem bölge ekonomisine hem de kaynakların keşfedildiği mevcut ülkelere yeni jeopolitik avantajlar kazandırmıştır. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfinin ardından bölgeye olan ilgi artmış ve uluslararası enerji şirketleri bölge ülkeleriyle farklı arama, tarama ve doğalgaz çıkarma antlaşmaları imzalamıştır. Öncelikle kaynak ülkelerin taleplerinin karşılanması için altyapı çalışmalarına başlanması ve ilerleyen yıllarda tüketici ülkelere ihracı gündemde olan Doğu Akdeniz enerji kaynakları çıkarılma ve ulaşım yönünden yüksek düzeyde maliyetli bir enerji sahasını kapsamaktadır. Diğer taraftan olası doğalgaz ve petrol nakil hatlarının maliyetlerinin yüksek oluşu yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu durumda mevcut doğalgazın sıvılaştırılarak doğal gaz (liquefied natural gas, LNG) haline getirilmesi ve gemilerle tüketicilere ulaştırılması gündeme gelmektedir. Ancak LNG pazarında fiyatların düşük ve rekabet ortamının zor olduğu düşünüldüğünde boru hatlarıyla transfer daha az maliyetli bir yol olarak ön plana çıkmaktadır. Bu noktada enerji boru hatlarının hangi ülkelerden geçeceği, bölge ülkeleri arasındaki rekabet alanları ve güvensizlik, tartışmalı enerji kaynak sahaları ve Kıbrıs meselesinin devam ediyor olması; bir taraftan bazı bölge ülkeleri arasında iş birliğini geliştirmekte, diğer taraftan bazı bölge ülkeleri arasındaki çatışma riskini arttırmaktadır. Yani uluslararası kamuoyunda uzun bir süreden beri Türk-Yunan uyuşmazlıkları ve Kıbrıs meselesi gibi konularla göz önünde olan Doğu Akdeniz, yakın zamanda hidrokarbon kaynaklarına bağlı enerji sorunuyla da gündeme gelmeye başlamıştır (Şahin 2019: 15).

Bu kapsamda makale Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının tarihsel arka planını anlattıktan sonra bölge ülkeleri arasında yer alan GKRY, İsrail, Lübnan, Mısır ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarına yönelik stratejilerini analiz etmektedir. Çalışma temelde ekonomi politik bakış açısı ile meselenin ekonomik ve siyasi yönlerinden hareket etmektedir. Bu yapılırken her ülke için aynı yöntem izlenmiştir: önce her ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik zorluklara değinilmiş; ardından kendi bölgesindeki doğal kaynaklardan neler beklediği, bu beklentileri gerçekleştirmek için neler yaptığı ve nasıl yaptığı karşılaştırmalı şekilde incelenmiştir. Nihayetinde ise çalışmadaki tespitler bir araya getirilerek Türkiye açısından bazı gelecek projeksiyonları üretilmiştir. Ayrıca altı çizilmesi gereken önemli bir ayrıntı olarak, çalışmada Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Yunanistan ile GKRY birlikte değerlendirilmiştir. Yani bölgede ana aktörler olarak Türkiye'nin benimsediği stratejinin KKTC tarafından ve GKRY'nin benimsediği stratejinin Yunanistan tarafından benimsendiği ön kabulünden hareket edilmiştir. Nitekim bazı platformlarda fiilen tanınmasına rağmen uluslararası alanda bir devlet olarak tanınmaması nedeniyle

KKTC, bölgedeki saha faaliyetleri için Türkiye Petrollerine tam yetki vererek bu konudaki sorumluluğu Türkiye'ye bırakmıştır. Buna ek olarak bölge ülkeleri arasında yer alan Filistin'in İsrail ile yaşadığı sorunlardan ve Suriye'nin uzun zamandır iç meselelerine odaklanmasından ötürü, bu iki ülke bölgedeki enerji kaynaklarıyla ilgili somut bir strateji oluşturamamıştır. Bundan ötürü bu iki ülke çalışmadan muaf tutulmuştur.

Son olarak konuyla ilgili bilimsel yazına bakıldığında son dönemde Doğu Akdeniz ile ilgili metinlerin artmaya başladığı görülmektedir. Daha çok aktör temelli (yani İsrail'in, Mısır'ın, Türkiye'nin ya da AB'nin Doğu Akdeniz siyaseti gibi) hazırlanan bu çalışmalar önemli katkılar sunmakla birlikte bu ülkeleri karşılaştırmalı şekilde inceleyen oldukça az çalışma bulunmaktadır. Bölgedeki gelişmeleri makro düzeyde ele alan ve ekonomi politik bakış açısından hareket eden çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Bundan ötürü makale, konuyla ilgili bilimsel yazına somut bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

A. Jeoekonomik Rekabet: Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları

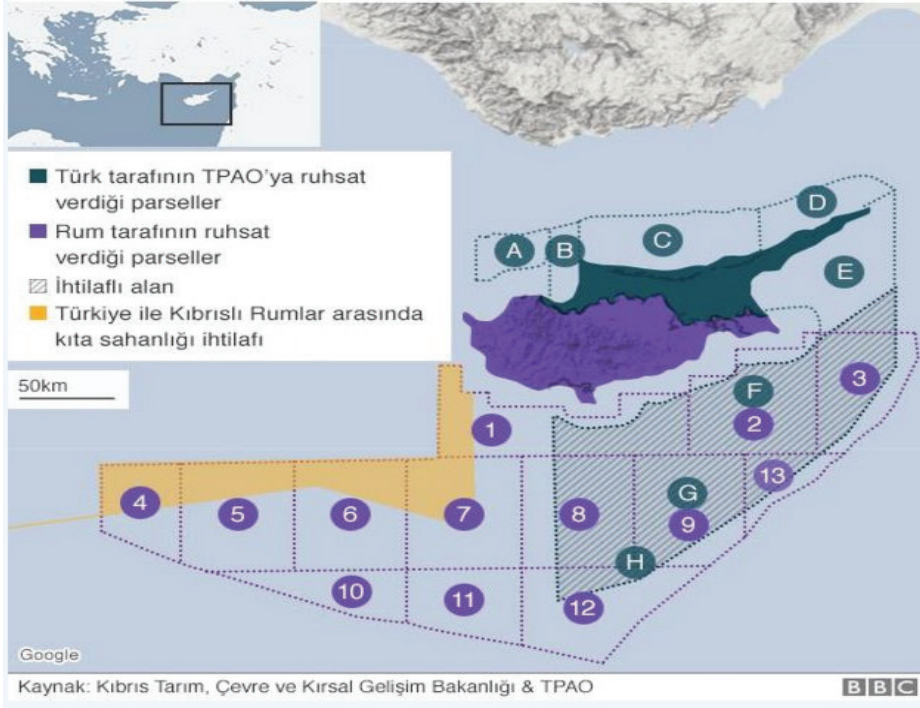
Tunus ile İtalya'nın Sicilya adasının doğusunda kalan deniz sahasını ifade eden "Doğu Akdeniz", doğu-batı arasında önemli ticaret yollarından biri konumundadır. 2008 yılından sonra bölgede bulunan yüksek miktarda petrol ve doğalgaz kaynakları Doğu Akdeniz'i ticaret yollarının kavşak noktalarından biri konumundan enerji merkezi konumuna taşımıştır. Ekonomi politik etkisinin sadece Akdeniz sahası ile sınırlı kalmayacağı düşünülen bölge aynı zamanda Avrasya, Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinin enerji ve ekonomik güvenlikleri için önemli bir kesişim noktası haline gelmiştir (Aksoy 2016: 1). Öte yandan 2010 yılında ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin (USGS) bölgede yüklü miktarda doğalgaz ve petrol rezervi tespit etmesiyle, jeo-ekonomik değerinde hızlı bir artış yaşanmış ve küresel enerji piyasalarında yer alan büyük aktörlerin ilgisi bölgeye yönelmiştir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler (BM) Deniz Hukuku sözleşmesine göre Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan Filistin, GKRY, İsrail, KKTC, Lübnan, Mısır, Suriye ve Türkiye bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımında hak sahibi aktörlerdir (Kütükçü 2016: 85-86).

Tablo 1. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğalgaz Sahaları, Yorulmaz 2019: 80

Ülkeler	Keşfedildiği Yıl	Doğalgaz Sahası	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı (Başlayan ya da Planlanan)
İsrail	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019
	2011	Dolphin	2,2	2019
	2012	Shimshon	8,4	-
	2012	Tanin	33,9	2020
	2013	Kariş	50,9	2020
	Filistin	2000	Gazze Marine	28,3
GKRY	2011	Afrodit	198	2019
Mısır	2015	Nooros	19,8	2016
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Zohr	850	2017
	2015	Atoll	42,5	2018

Tablo 1'de Doğu Akdeniz'de bulunan enerji sahalarının bölge, ülke, miktar, keşfedilme yılı ve üretime geçiş yılları (bazıları için planlanan yıllar) yer almaktadır. Buna göre bölgedeki doğalgaz keşiflerinin en eskisi 1999 yılında İsrail tarafından Noa sahasında yapılmıştır. Uzun süren teknik araştırmalar ve mali hazırlıklardan sonra 2012 yılında İsrail bu bölgeden doğalgaz üretmeye başlamıştır. Daha sonra Filistin, GKRY ve Mısır'da keşifler yapılmış ve bunların bir kısmında üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Bölge ülkeleri arasında yer alan Türkiye, KKTC ve Lübnan ise geçen süre zarfında araştırma faaliyetleri yürütmüş olsa da şu ana kadar somut bir keşif yapamamışlardır. Ayrıca diğer ülkelere nazaran Mısır'ın 850 milyar metreküplük en büyük doğalgaz rezervi Zohr bölgesine sahip olması, bölgesel rekabette bu ülkeyi ön plana çıkartan kilit bir faktör haline getirmiştir.

Şekil 1. Doğu Akdeniz'deki İhtilaflı Parseller

Diğer taraftan, Şekil 1'den görüldüğü gibi Türkiye, KKTC ve GKRY'nin MEB olarak ilan ettikleri alanlarda somut ihtilaflar bulunmaktadır. Türkiye'nin burada MEB olarak belirlediği alan yaklaşık 145.000 km²'ye denk gelmekteyken, Yunanistan ve GKRY bu alanın 41.000 km² olduğunu savunmaktadır (Işıksal 2016: 269-270). Bu tartışmadan ötürü, Rum tarafının kendisine ait olduğunu iddia ettiği beş saha (1, 4, 5, 6 ve 7), Türkiye'nin kıta sahanlığı sınırları içinde yer aldığı için bu alanlarda ihtilaflar yaşanmaktadır. Bu noktada Yunan ve Rum tarafının bu konuda öne sürdüğü BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Türkiye taraf olmasa da yapılan birçok bilimsel araştırmaya göre bölgede Türkiye'nin MEB ilan etme hakkı bulunmaktadır (Ece 2017: 86). Bu anlaşmazlıktan ötürü kıta sahanlığı ve MEB konularında son dönemde yeni krizler ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı olarak bakıldığında Rum tarafının adadaki meseleye rağmen tek taraflı olarak 13 parsel ayırdığı bazı bölgelerin Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığı ve KKTC'nin petrol ve doğalgaz arama ruhsatı verdiği bölgelerle kesişmesi bu anlaşmazlıkların merkezinde yer almaktadır. Bundan ötürü iki taraf (Türkiye-KKTC ve Yunanistan-GKRY) arasında sık sık diplomatik ve askeri gerginlikler yaşanmaktadır. Somut bir örnek vermek gerekirse, 2018 yılında GKRY'nin MEB olarak belirlediği 3 numaralı parselde ENI firmasına ait araştırma gemisinin faaliyetleri Türkiye tarafından engellenmiştir. Daha sonra aynı yılın Ekim ayında Türkiye adına Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren Barbaros Hayrettin

Paşa sismik arama gemisi, Yunan Deniz Kuvvetlerine ait bir fırkateyn tarafından taciz edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte taraflar arasındaki siyasi gerginlik adım adım askeri boyuta da sızmıştır.

B. Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Yönelik Stratejileri

a. GKRY

2008 küresel finans krizinin başlamasının ardından ekonomik kırılmalıkların artması dünya ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu şartlar altında Yunanistan'ın ekonomik krize girmesiyle birlikte kendisi de ekonomik problemlerle karşılaşan GKRY, önce tarım ve turizm sektörlerinden elde ettiği döviz gelirlerinde düşüş yaşamış ve daha sonra küresel finans krizinin etkisiyle ekonomik krizle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bundan ötürü ülke ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak için Rum hükümetleri yeni gelir kaynakları bulmak ve ekonomiye kazandırma arayışı içine girmiştir. Bu noktada Akdeniz'in doğu yakasında keşfedilen doğalgaz kaynakları ülkeye umut ışığı olmuştur. Bölgedeki doğalgaz kaynaklarının dağılımına bakıldığında adanın Rum Yönetimi tarafından ruhsat verilen alanlarında yoğun doğalgaz rezervlerinin olduğu gözlenmektedir. GKRY açısından şu ana kadar keşfedilen rezervler arasında 2011 yılında tespit edilen ve 198 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahip olduğu tahmin edilen Afrodit sahası ön plana çıkmaktadır. Ancak çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecek EastMed projesi kapsamında bu enerji rezervlerinin önce adaya, daha sonra Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'nın iç kısımlarına ulaştırılması maliyetleri yukarıya taşıdığı için Rum Yönetiminin yeni mali kaynaklar bulması zorunlu hale gelmiştir.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili izlediği temel stratejiye bakıldığında ise öncelikle bütün adımlarını stratejik müttefiki Yunanistan ile birlikte attığını söylemek gerekmektedir. Rum Yönetimi bunun dışında bir taraftan Mısır, diğer taraftan İsrail ile iki ayaklı ittifak stratejisi izlemekte ve bu ittifaklara yön veren aktör olarak kendisini ön plana çıkarmaktadır. Bu minvalde Rum Yönetimi adada söz hakkı olan KKTC ve Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip ülke konumundaki Türkiye'yi göz ardı ederek, 2003 yılında Annan Planı'nın görüşüldüğü bir dönemde Mısır'la, 2007 yılında Lübnan'la ve 2010 yılında İsrail'le MEB sınırlandırma anlaşmaları imzalamış ve bölgeyi tek taraflı olarak 13 parçaya bölmüştür. Rum Yönetiminin imzaladığı bu anlaşmalarla belirlenen deniz sahaları, uluslararası enerji şirketlerinin bölgede faaliyet gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır.

Diğer taraftan GKRY hem bölgesel bir meseleyi küresel boyuta taşıma hem de enerji kaynaklarının çıkartılması ve taşınması hususlarında karşılaştığı mali problemleri aşmak için Amerikan (ExxonMobil ve Noble), Fransız (Total), İngiliz (BP), İtalyan (ENI), Katarlı (Qatar Petroleum) ve Koreli (Kogas) gibi uluslararası enerji şirketleriyle iş birliğine gitmiştir. Buna göre Rum Yönetimi tarafından çakışmaların olduğu 2., 3. ve 9. sahalarda ENI ve Güney Koreli Kogas; 6. ve 11. sahalarda Fransız Total ve ENI; 8. blokta

sadece ENI; 12. sahada ABD’li Noble, İsraili Delek ve Avner ile İngiliz BG; MEB açısından çakışmanın olmadığı 10. sahada ABD’li ExxonMobil ve Katar’lı Qatar Petroleum, 11. sahada ise Total ve ENI şirketlerine ruhsat vermiştir (Tiryakioğlu 2018). GKRY’nin Doğu Akdeniz’de tek taraflı ilan ettiği parsellerde faaliyet gösteren bu şirketlere bakıldığında bölgedeki saklı enerji kaynaklarından pay almaya çalışan birden çok uluslararası şirketin var olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Rumların bölge dışından aktörleri devreye sokarak meseleyi uluslararası boyuta taşıma yolunda şu ana kadar önemli bir mesafe kat ettiği rahatlıkla söylenebilir. Rum Yönetimi aynı zamanda AB tarafından aktif şekilde desteklenmektedir. Bu kapsamda AB’nin maddi destek verdiği Doğu Akdeniz Doğalgaz Botu Hattı Projesi’ne (Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline, EastMed) göre, 2025 yılına kadar İsrail kıyılarındaki doğalgazın GKRY ve Yunanistan üzerinden AB ülkelerine ulaştırılması planlanmakta ve böylece üye ülkelerin Rusya’ya olan enerji bağımlılıklarını azaltılması amaçlanmaktadır (Reed 2017). 6-7 milyar dolar arasında maliyeti olması beklenen ve yaklaşık 2000 km uzunluğunda olacak bu hatla ilgili mutabakat zaptı, 5 Aralık 2017 tarihinde İsrail, GKRY, Yunanistan, İtalya ve AB arasında imzalanmıştır. Rum Yönetimi böylece hem üzerindeki mali yükü azaltmayı hem de bölgedeki enerji denklemine daha fazla aktörü dâhil ederek Türk tarafından gelebilecek hamlelerin önüne geçmeyi planlamaktadır. Rum Yönetimi ayrıca Yunanistan’ın desteğiyle Fransa, İngiltere, İsrail ve Mısır ile askeri alanda iş birliği yaparak bu ittifak girişimlerini askeri açıdan da garanti altına almaya çalışmaktadır.

b. İsrail

İsrail 1999 yılında kendi deniz sahasındaki ilk doğalgaz keşfinden sonra farklı dönemlerde yeni kaynaklar bulmuştur. 2000 yılına kadar Mısır’dan doğalgaz ve petrol alımı gerçekleştiren İsrail ilerleyen yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarıyla birlikte ithal edilen enerji kaynaklarına daha az ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Özellikle yakın zamanda Leviathan, Karish, Tanin ve Tamar bölgelerinde tespit edilen doğalgaz rezervlerinin kısa vadede iç tüketimi karşılaması, daha sonra orta vadede bölge ülkelerine ve uzun vadede Avrupa ülkelerine ihraç edilmesi İsrail açısından önemli bir hedef olarak görülmektedir. İsrail Enerji Bakanlığının 2030 ve 2040 yılları Enerji Strateji belgelerinde yer alan bu stratejik hedef, ülkenin elektrik üretiminin de büyük oranda doğalgaz ile sağlanmasının yolunu açmaktadır. Bu bağlamda yapılan gelecek projeksiyonlarında doğalgazı elektrik üretiminde daha fazla kullanması beklenen İsrail, 2017 verilerine göre, elektrik üretiminin yüzde 66’sını doğalgazdan, yüzde 27’sini kömürden ve kalan yüzde 7’sini diğer enerji kaynaklarından karşılamaktadır (“Annual Overview of Electricity Production in Israel 2017”, LNRG). Bu kapsamda İsrail 2030 yılına kadar elektrikten elde ettiği enerji oranını kademeli olarak arttırmayı planlamaktadır. Ayrıca doğalgazın temiz bir enerji kaynağı olması nedeniyle İsrail açısından bu kaynağın elektrik üretiminde daha fazla kullanılacak olması, kömür gibi hava kirliliğine neden olan yakıtların daha az kullanılmasını beraberinde getirecektir.

Bu iki somut beklentiden ötürü Tel Aviv Yönetimi, Doğu Akdeniz'deki keşif çalışmalarıyla ve bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili izlediği temel strateji ise yeni enerji kaynaklarının ihracıyla döviz gelirlerini artırmak ve enerjide dışa bağımlılığı sonlandırmaktır. Tel Aviv Yönetimi bu kapsamda GKRY ve Yunanistan ile birlikte hareket ederek Filistin ve Lübnan'a karşı doğrudan ve Türkiye'ye karşı dolaylı olarak çeşitli ekonomik ve siyasi hamleler gerçekleştirmektedir. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki mevcut konumu düşünüldüğünde kendisine göre "etrafının düşman devletler tarafından sarılı olduğu" gibi saldırgan bir dış politika algısına sahip olmasından ötürü müttefik ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Bölgedeki ülkelerin müttefiklik ilişkisi açısından İsrail'e bakışı olumsuz olurken, İsrail mevcut ilişkileri bağımlılık ve enerji ihracatı üzerinden yeniden yapılandırmak istemektedir. Ancak Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda GKRY ve Yunanistan ile sağlanan sıkı iş birliği İsrail'in bölgedeki askeri ve ekonomik üstünlüğünü enerji sektöründe de oluşturmaya olanak sağlamaktadır ("İsrail'in Dillendirilmeyen Planı", TESPAM).

Öte yandan İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarındaki doğalgaz kaynağı AB üyesi ülkeler için alternatif bir tedarik kaynağı haline geldiği için Tel Aviv ve Brüksel arasında enerji iş birliği gündeme gelmiştir. Bu kapsamda normal şartlar altında bölgedeki doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması daha güvenli ve az maliyetliyen bir taraftan Kıbrıs meselesinden ve diğer taraftan Türkiye'nin İsrail ile devam eden sorunlardan ötürü Tel Aviv, rotasını açık denize çevirmiştir ("İsrail Gazında Türkiye Rotası Daha Ekonomik", Anadolu Ajansı). Bu bağlamda AB'nin 2015 yılında maddi destek taahhüdünde bulunduğu "EastMed" projesi ön plana çıkmaktadır. 3,3 km derinlikte inşa edilecek 1.880 km'lik boru hattıyla bölgedeki doğalgazın önce GKRY'ye ve daha sonra Yunanistan'a ve İtalya üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması ve böylece AB ülkelerinin Rusya'ya enerji bağımlılığının azaltılması ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi hedeflenmektedir.

EastMed projesiyle imzacı taraflar uzun süreden beri birçok kez bir araya gelip bazı kararlar almışsa da bu kararların uygulamasına geçememişlerdir. Buna karşın Türk tarafının hakları göz ardı edilerek kurulan ittifak çalışmalarında 2018 yılında bazı gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin 2018 Mayıs ayında Lefkoşa'da Rum, İsraili ve Yunan liderler arasında gerçekleşen görüşmede projenin uygulaması için yılsonuna kadar anlaşmanın imzalanması yönünde karar alınmıştır ("Yunanistan-İsrail-Güney Kıbrıs Üçlüsü Doğu Akdeniz'de İşbirliğini Artırıyor", BBC). Daha sonra 26 Kasım 2018 tarihinde İtalya'nın da katılımıyla dört ülke arasında EastMed projesi için mutabakat zaptı imzalanmıştır. Günümüze kadar bu tür olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da finansman sorununun çözülememesi, sahadaki faaliyetlere ne zaman başlanacağıyla ilgili somut bir yol haritasının açıklanmaması ve projenin geçeceği deniz yatağına yönelik fizibilite çalışmalarının bulunmaması gibi gerçeklikler göz önüne alındığında, projenin kâğıt üzerinde bile nihayete ermediği anlaşılmaktadır (Bayraklı 2019: 274).

c. Lübnan

2000'li yıllar öncesi ve sonrası birçok siyasi, askeri ve ekonomik problemle karşılaşan Lübnan enerji tüketimi konusunda petrol ve petrol türev ürünlerine bağımlıdır. Elektrik üretiminde yüzde 90'lık bir paya sahip olan petrol daha çok dış kaynaktan yabancı döviz cinsiyle tedarik edilmektedir ("Lebanon Overview", Uluslararası Enerji Ajansı). İsrail ile yaşanan gerginliklerin 2006 yılında savaşa dönüşmesi sonrası ekonomik altyapısı büyük oranda zarar gören Lübnan, 2011 yılı sonrası Suriye iç savaşıyla birlikte 1,1 milyona yakın sığınmacıyı ülkeye kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu kaotik ortamın Lübnan MEB'inde bulunan doğalgaz kaynakları ile birlikte daha karmaşık bir yapıya bürünmesi iç siyasetteki parçalanmışlıkla birlikte Lübnan için sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır.

İsrail'in keşfedilen deniz sahaları üzerindeki hak iddiaları ve yeni bir savaşın çıkabilecek olması ise Lübnan'ın ekonomik ve siyasi yapısındaki zayıflıklarla birlikte enerji kaynaklarının arz güvenliğine tehdit oluşturmaktadır ("The Maritime Border Dispute between Lebanon and Israil Explained", Middle East Strategic Perspectives). Özellikle Lübnan ekonomisindeki düşük büyüme eğilimi ve yaşanan mali zorluklar enerji kaynaklarının ana karaya ulaştırılmasını engellerken, uluslararası enerji şirketleriyle iş birliği potansiyelini artırmaktadır ("GDP Growth", Dünya Bankası). Yeni doğalgaz kaynaklarının öncelikle iç tüketimde kullanılması ve mümkünse ilerleyen yıllarda ihraç edilmesi Lübnan için mali kaynakların çeşitlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak siyasi yönetim açısından etnik kökene dayalı ve istikrarsız bir yönetim yapısına sahip olması nedeniyle Lübnan bürokratik olarak hızlı karar alma olanaklarından yoksundur (Apprioual 2016: 1-3). Bu yoksunluk ve İsrail'in saldırgan tavırları Lübnan açısından enerji kaynaklarının arz güvenliğine en büyük tehditler olarak belirlemektedir. Nitekim bu faktörler Lübnan'ın doğalgaz arama faaliyetlerinin ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan, Doğu Akdeniz'de MEB konusunda Türk tarafıyla Yunan ve Rum tarafları arasında yaşanan sorunlar, Lübnan ve İsrail arasında da yaşanmaktadır. Zira Lübnan'ın 2017 yılında İsrail'in kendi MEB sınırları içerisinde yer aldığını savunduğu 9 numaralı blok dâhil iki blokta Fransız Total, İtalyan ENI ve Rus Novatek ortaklığı ile sondaj çalışmaları için sözleşme imzalamasını Tel Aviv Yönetimi "kışkırtma hareketi" olarak yorumlamıştır. Lübnan'ın İsrail devletini tanımaması da dikkate alındığında Türk tarafıyla Yunan ve Rum tarafları arasındaki benzer bir durumun var olduğu görülmektedir (Kötek 2018: 99). Bundan ötürü Lübnan'ın mevcut durum itibarıyla bir taraftan Türkiye ile daha fazla iş birliğine gitmesi, diğer taraftan uluslararası enerji şirketleriyle yeni antlaşmalar imzalayarak İsrail üzerindeki baskıyı artırması bir çözüm yolu olarak durmaktadır ("Lebanese Gas Won't Stop the Next War", Energy Reporters). Bu doğrultuda Beyrut Yönetimi, 2018 yılında Total, ENI ve Novatek şirketlerinden oluşan bir konsorsiyuma arama faaliyetleri için izin vererek bölgedeki denkleme dâhil olmuştur ("Doğu

Akdeniz’de Neler Oluyor”, Anadolu Ajansı). Bu gelişmeden kısa bir süre sonra Lübnan, 2019 Nisan ayında İsrail ile uzun zamandır önemli bir sorun olarak devam eden deniz sınırını belirlemeye hazır olduğunu açıklayarak cesur bir adım atmıştır. En az bu gelişme kadar önemli bir başka gelişme ise aynı yılın Mayıs ayında Mısır ile enerji dâhil olmak üzere birçok alanda mutabakat zaptı imzalanmasıdır (“Lebanon will Mark Maritime Border with UN Supervision”, The Daily Star; “Mısır ve Lübnan Arasında Mutabakat Zaptı İmzalandı”, Sputnik). Yakın zamanda yaşanan bu üç somut gelişmeden hareketle Lübnan’ın da bölgedeki ittifak düzleminde yer almaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

ç. Mısır

Son on yılda zorlu siyasi ve toplumsal süreçlere maruz kalan Mısır, enerji sektöründe yaşanan bazı olumlu gelişmeler neticesinde ekonomik olarak yeni potansiyel yatırım alanlarına kavuşmuştur. Özellikle Akdeniz MEB’inde keşfedilen yeni enerji kaynakları, 2010 sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılara çare üretebilecek olması nedeniyle mevcut yönetimin odağı bu bölgeye yönelmiştir. Ayrıca diğer ülkelere nazaran Mısır’ın 850 milyar metreküplük Zohr doğalgaz rezerv bölgesine sahip olması, bölgesel rekabette bu ülkeyi ön plana çıkartmaktadır. Zira 2015 yılında bu bölgede keşfedilen doğalgaz kaynağının büyüklüğü, bir taraftan Mısır’ın yerel tüketimini karşılayabilecek diğer taraftan diğer ülkelere ihraç edilerek ülke ekonomisine ciddi katkı sunacak potansiyelindedir (Karagöl vd. 2017: 20-24). Mısır Elektrik ve Enerji Bakanlığının açıkladığı 2030 yılı Enerji Strateji Hedefleriyle uyum arz eden bu durum Mısır’ın enerji arz güvenliğini sağlarken aynı zamanda enerji kaynaklarının ihraç edilebilmesini mümkün hale getirmektedir (Amanda 2019).

Mısır’ın son yıllarda içinden geçtiği siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlar geçmiş dönemde yaşanan güvenlik sorunlarıyla birlikte mevcut rejimin hareket alanını kısıtlarken halkın daha fazla ekonomik sorunlara maruz kalmasına neden olmuştur. İçeride yaşanan bu durum mevcut yönetim açısından Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının ivedilikle ihraç kalemine dönüştürülmesini elzem kılmaktadır. Bununla paralel olarak Mısır para biriminde meydana gelen değer kaybı sonrası doğalgaz, elektrik ve benzin gibi temel mal gruplarına yapılan zamlarla zorlu bir döneme giren Mısır ekonomisi enerji ihracından kazanılacak dövize ihtiyaç duymaktadır. IMF kredileri ve direktifleri sonrası liberal ekonomi politikalarına hız veren ve ekonomi yönetiminde reformlar gerçekleştiren Sisi yönetimi döviz gelirlerinin Arap Baharı sonrası azalmasıyla yeni ekonomik kaynakların yaratılması ve ekonomiye kazandırılmasına daha fazla önem vermektedir. İç politikada yaşanan meşruiyet krizlerine karşın dışarıdan sağlanan hibe, yardım ve krediler ile ayakta durmaya çalışan Sisi yönetimi enflasyon ve faiz oranlarının arttığı bir ortamda Doğu Akdeniz başta olmak üzere dış politikada yeni manevralara yönelmiştir (Telci 2018; Brennan 2018).

Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili olarak mevcut yönetim İsrail gibi GKRY ve Yunanistan ile birlikte hareket etmektedir. Aslında daha önce 1979 yılında GKRY ve Mısır arasında bir petrol arama anlaşması imzalanmasına rağmen, Türk tarafının bunun bir savaş nedeni olduğunu açıklaması neticesinde GKRY ve Mısır bu planı askıya almıştır (Orhun 2017: 42). Ancak Mısır'da darbeyle göreve gelen Sisi yönetimi, bu sefer Yunanistan'ı da devreye sokarak bu planı tekrar gündeme getirmiştir. Mevcut yönetimin böyle bir yol izlemesindeki temel gaye hem ülke ekonomisi için yeni bir alan açmak hem de darbe sonrasında Mısır'ın bölgede yaşadığı itibar kaybını telafi etmektir (Bayraklı 2019: 282). Yani Kahire açısından GKRY ve Yunanistan ile kurulan ittifak Batı ile ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ve Avrupa'ya doğalgaz ihraç edilmesi yolunda değerli bir girişim olarak değerlendirilmektedir. GKRY ve Yunanistan açısından da Mısır gibi bölgede kritik pozisyona sahip bir ülkeyle reel politik amaçlar doğrultusunda Türkiye'ye karşı bir ittifak kurmak, rasyonel bir hamle olarak yorumlanmaktadır (Bayraklı 2019: 276).

GKRY, Mısır ve Yunanistan arasında kurulan yüksek düzeyli işbirliği kapsamında 2014 yılında bu üç ülke "Kahire Deklarasyonu" adı altında ortak bir bildirge yayınlamış ve Türkiye'ye Kıbrıs açıklarında doğalgaz ve petrol aramalarını durdurma çağrısı yapmıştır ("Kahire'de 3'lü Enerji İttifakı", Milliyet). Bu gelişmeden üç sene sonra Cumhurbaşkanı Sisi 2017 yılında Lefkoşa'ya ziyaret gerçekleştirmiş ve Yunanistan Başbakanı Çipras'ın da yer aldığı zirveye katılmıştır. Kritik zirvenin ana konusu Doğu Akdeniz'deki enerji havzasında yer alan kaynakların Avrupa pazarına nasıl ulaştırılacağı olmuştur. Darbe sonrası dönemde Mısır-Türkiye ilişkilerinde oluşan gergin durumu iyi bir fırsat olarak yakalayan GKRY de Atina-Lefkoşa-Kahire hattında oluşturduğu iş birliğini ilerletme yolunda şu ana kadar ciddi bir mesafe kat etmiştir. Bu minvalde, Türkiye'nin GKRY tarafından tek taraflı ilan edilen MEB sınırları içindeki arama çalışmalarını engellemeye yönelik faaliyetlerini arttırması üzerine Mısır'ın GKRY Büyükelçisi 30 Temmuz 2018 tarihinde verdiği mülakatta Türkiye'yi tehdit ederek "Umarız bölgede askeri güç kullanacak noktaya gelmeyiz. Bu durumda Güney Kıbrıs'a her türlü yardımda bulunacağız" açıklamasında bulunmuştur ("Turkey Slams Israeli, Egyptian Ambassadors over Support for Unilateral Cyprus Gas Exploration", Daily Sabah). Takip eden süreçte aynı yılın Eylül ayında iki ülke arasında Güney Kıbrıs'ın Afrodit sahasından Mısır'ın İdki'deki tesislerine doğalgaz ihraç edilmesi amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır ("Güney Kıbrıs ile Mısır Arasında Doğalgaz Boru Hattı İçin Anlaşma İmzalandı", Dünya). Daha sonra Ekim ayında Girit'te üç ülke devlet başkanlarının katıldığı ortak zirvelerin altıncısı düzenlenmiş ve görüşmede bu ülkeler Türkiye'nin bölge ülkelerine yönelttiğini iddia ve dile getirdikleri tehditleri kınamışlardır. Böylece üç ülke arasında Türkiye'ye karşı bir ittifak kurulması yönünde en somut adım atılmıştır.

e. Türkiye

Enerji hammaddesi temininde büyük oranda dışa bağımlı olan Türkiye, enerji ve maden sektörleri için son 15 yılda ortalama 54 milyar dolarlık fatura ödemiştir (Karagöl 2018). Cari açığın en büyük kalemini oluşturan bu durum aynı zamanda Türkiye'nin dış politika yapım sürecini olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu kapsamda enerji ithalatını azaltmaya çalışan Türkiye, Doğu Akdeniz'de cereyan eden gelişmeleri yakından takip etmektedir. Adadaki mevcut siyasi bölünme nedeniyle KKTC'nin dışlandığı ve pay alamadığı yeni enerji kaynakları Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından da tehlikeli ittifak girişimlerine neden olmaktadır. Bu minvalde Türkiye, KKTC ile birlikte bölgede izlediği temel strateji iki ayak üzerine kurmuştur: enerjide dışa bağımlılığı azaltmak, GKRY ve Yunanistan tarafından Mısır ve İsrail ile birlikte ayrı ayrı kurulmaya çalışılan ittifak girişimlerini zayıflatmak.

Bölgedeki çok boyutlu rekabet alanına karşın Türkiye bir enerji ulaşım üssü konumu kazanmak için farklı enerji kaynaklarına sahip ülkelerle petrol ve doğalgaz boru hatlarının yapımı için girişimlerde bulunmaktadır ("Energy Security in the Eastern Mediterranean", Middle East Policy Council). Somut bir örnek vermek gerekirse İsrail'in MEB'inde bulunan doğalgazın Türkiye'ye sevki konusunda görüşmelerin yapılması, önemli bir iş birliği alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin yıllık doğalgaz ihtiyacının yüzde 5 ile 10'u arasındaki bir oranı karşılayabileceği düşünülen olası İsrail-Türkiye boru hattı projesiyle İsrail doğalgazının Türkiye üzerinden AB ülkelerine sevk edilmesi gündeme gelmiştir (Karagöl vd. 2017: 50). Zira bölge ülkelerine kıyasla ekonomik, güvenlik, siyasi ve toplumsal olarak daha istikrarlı bir ülke konumunda olan Türkiye yeni keşfedilen enerji kaynaklarının AB ülkelerine ulaştırılmasında hem maliyet hem de güvenlik açısından potansiyeli yüksek bir görüntü çizmektedir (Karagöl vd. 2017: 55-62). Ancak iki ülke arasında devam eden sorunlardan, Rum tarafının çabalarından ve EastMed projesinden ötürü, İsrail-Türkiye boru hattı projesinin uygulanabilirliği oldukça zayıflamıştır. Yine de bölgedeki enerji alanlarının Türkiye üzerinden AB ülkelerine aktarılması iç ve dış güvenlik bölgelerini daha güvenli bir konuma taşıyabilecek potansiyele sahiptir (Tagliapietra, 2017: 107-110). Bu açıdan bakıldığında Rum Yönetimi ve Mısır'a kıyasla İsrail ve Lübnan ile kısmen ılımlı seyir eden ilişkiler, yeni keşfedilen enerji kaynaklarının tüketici pazarlarına ulaştırılması ve Türkiye'nin enerji güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Bunların yanı sıra, geçen süre zarfında Türkiye'nin bölgedeki gelişmeler karşısında elini güçlendiren en önemli gelişme doğu Akdeniz'de araştırma ve sondaj faaliyetlerinde kullanılmak üzere yeni gemilerin alınması ve bunların saha faaliyetlerine başlaması olmuştur. Bu kapsamda Güney Koreli bir şirketten satın alınan Fatih sondaj gemisi, 2018 Ekim ayında Kıbrıs açıklarında Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge olarak ilan ettiği bölgede araştırma faaliyetlerine başlamıştır. Envanterdeki Barbaros Hayreddin Paşa sismik arama gemisinin yanı sıra, ilk yerli ve milli sismik arama gemisi Oruç Reis'ten sonra bölgedeki faaliyetlere katılan Fatih ile birlikte Türkiye, arama ve sondaj çalışmalarındaki

dışa bağımlılığa büyük ölçüde son vermiştir (Bayraklı 2019: 282). Daha da önemlisi Türkiye Petrolleri A.Ş. bir başka sondaj gemisi daha alarak uzun vadeli bir yatırım yapmıştır (“Akdeniz’deki Sondaja Fatih ile Birlikte Deepsea Metro I Adlı Gemi de Katılacak”, Haber Akdeniz). Öte taraftan 2018 yılında GKRY’nin MEB olarak belirlediği 3 numaralı parselde ENI şirketine ait bir gemi, Şubat ayında Türk deniz kuvvetleri tarafından engellenmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili olarak bu çalışmaların bağımsızlık haklarının ihlali olduğuna ve Türkiye ile KKTC’nin kıta sahanlığındaki menfaatlerinin korunacağına dair bildiri yayınlayarak tepkisini ortaya koymuştur (“Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları Hakkında”, Dışişleri Bakanlığı). Ancak takip eden süreçte Ekim ayında Türkiye’ye ait Barbaros Hayrettin Paşa gemisi, Güzelyurt Araştırma Sahasında araştırma yaparken bir Yunan firkateyni tarafından taciz edilmişse de taciz hareketi Türk Deniz Kuvvetlerinin müdahalesiyle son bulmuştur (“Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Akdeniz’de Sismik Araştırma Gemisini Taciz Eden Yunan Firkateynini Engelledi”, Beyaz Gazete). Buradan da görüldüğü üzere, Türkiye doğu Akdeniz’de Rum Yönetiminin oldubitti çabalarına karşı bir taraftan diplomatik olarak tepki vermekte, diğer taraftan askeri unsurlarını ve sondaj faaliyetlerini devreye sokarak sahada da var olduğunu göstermektedir.

Sonuç Yerine: Genel Değerlendirme ve Gelecek Projeksiyonları

Çalışma boyunca görüldüğü gibi Doğu Akdeniz’de keşfedilen atıl durumdaki enerji kaynaklarının paylaşımı ve yeryüzüne çıkartılması, yeni iş birliklerini zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda doğalgaz ve petrol rezervlerinin miktar olarak toplam değerinin büyüklüğü bölge ülkeleri arasında çatışma ihtimalini artıran bir konu olarak ön plana çıkmakta ve bölge ülkeleri iki blok halinde birbirlerine karşı farklı enerji politikaları uygulamaktadır. Birinci blok olarak adlandırılabilir GKRY, İsrail, Mısır ve Yunanistan bloğunun merkezinde yer alan GKRY, ülke ekonomisini canlandırmak ve Kıbrıs meselesinde Türkiye’ye karşı elini kuvvetlendirmek için MEB olarak ilan ettiği bölgedeki doğalgazı Yunanistan üzerinden Avrupa’ya ulaştırmak istemektedir. Bölgede GKRY ve Yunanistan ile birlikte hareket eden İsrail ise bölgedeki doğalgazı önce iç pazara sunmayı, ardından Avrupa’ya ihraç ederek ülke ekonomisini canlandırmak istemektedir. İsrail gibi bölgede GKRY ve Yunanistan ile birlikte hareket eden Mısır da bölgedeki doğalgazı önce iç pazara sunmayı, ardından Avrupa’ya ihraç ederek ülke ekonomisini canlandırmak istemektedir. Bu ülkelere nazaran kendisine karşı sistematik bir ittifak kurulan ikinci bloğun merkezi ülkesi Türkiye ise KKTC ile birlikte hareket ederek enerji hammaddesinde yaklaşık yüzde 70 oranındaki dışa bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. Türk tarafıyla kısmen benzer perspektife sahip Lübnan da bölgedeki doğalgazı önce iç pazara sunarak enerjide dışa bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. Buna karşın İsrail ile yaşadığı sorunlardan ve kendi iç krizlerinden ötürü Lübnan’ın bölgedeki bloklaşmalarda net bir tarafta olduğunu söylemek zordur. Bu ülkelerin dışında Filistin, İsrail baskısı nedeniyle ve Suriye kendi iç meselelerinden ötürü bölgedeki enerji denklemine dâhil olamamıştır. Bunlardan Suriye’nin savaş sonrası dönemde Rusya’dan

alacağı destekle yeni bir aktör olarak denkleme dâhil olması, bölgedeki ittifak planlarını çok daha karmaşık hale getirecektir.

Bir başka önemli husus olarak, bölgede Türkiye'nin dışarıda kaldığı yeni bir denge- nin oluşturulmak istenmesi ise beraberinde yeni krizlere yol açacaktır. Zira Akdenizde 1792 km ile en uzun kıyı şeridine sahip Türkiye yakın bölgesinde kendisine karşı kurulabilecek bir ittifaka ulusal güvenlik öncelikleri nedeniyle sessiz kalmayacaktır. Aynı minvalde EastMed kapsamında Akdenize doğalgaz boru hattı döşenmesi ve bölge ülkelerinin bu hattı korumak için planladığı önlemler, Türkiye'nin bölgedeki tehdit algısında ciddi bir değişime ve bölgede daha sert politikalar izlemesine neden olacaktır. Bu şartlar altında meseleye Ankara açısından bakıldığında Türkiye'nin kendisine karşı kurulan ittifakı zayıflatma adına bölgede öncelikle yerli ve milli imkânlarla doğalgaz arama çalışmalarına devam etmesi elzem bir durumdur. Ancak 1950'lerde Avrupa'da altı ülke tarafından kömür ve çelik üzerinden başlatılan bugünkü AB'ye benzer şekilde GKRY, İsrail, Mısır ve Yunanistan tarafından petrol ve doğalgaz üzerinden başlatılabilecek yeni bir bütünleşme girişimi Türk dış politikasını uzun vadede zora sokacaktır. Yani bugünkü AB'nin altı kurucu ülkesinin kömür ve çelik üzerinden önce iş birliği kurması, sonra bunu ekonomik bütünleşmeye dönüştürmesi ve mevcut durum itibarıyla kapsamlı bir siyasi birlik halinde gelmesi tarihi bir gerçeklik olarak durmaktayken, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sadece doğalgaz arama faaliyetleriyle yetinmesi dış politika açısından uzun vadede yeni sorunlara yol açacaktır.

Bu gerçeklikten hareketle Türkiye açısından şimdiden önlem alınmaması halinde Doğu Akdeniz'de bazı riskler bulunmaktadır. Açık bir ifadeyle Türkiye'nin önünde öncelikle bölgede kurulacak olası bir Doğu Akdeniz Birliği'nin dışında kalmak gibi güçlü bir bulunmaktadır.¹ Nitekim GKRY, İsrail, Mısır ve Yunanistan öncülüğünde bir grup ülkenin 2019 yılı başında "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" adıyla bir platform kurarak bu yoldaki ilk adımı atmıştır (Rachidi 2019). Lübnan, Suriye ve Türkiye'den temsilcilerin katılmadığı bu forum, Doğu Akdeniz Birliği yolunda ilk kurumsal girişim olarak yorumlanabilir. Ayrıca İsrail ve Mısır'ın doğrudan böyle bir oluşum altında bir araya gelmesi Türkiye'nin Ortadoğu'daki varlığına ve gücüne ciddi anlamda zarar verecek bir gelişme olarak durmaktadır. Sonuç olarak bölge ülkelerinin izlediği strateji çerçevesinde Doğu Akdeniz'de artan çatışma ihtimali taraflar arasındaki Kıbrıs meselesi gibi gerilimli tarihsel ve tartışmalı münhasır ekonomik bölge gibi aktüel gerçeklikler nedeniyle daha da karmaşık bir yapıya kavuşmuştur. Bölgede bulunan çatışma ihtimali taraflar arasındaki rekabeti daha fazla görünür hale getirirken istikrarsız ekonomik ve siyasi yapılar bölge genelindeki etkisini de artırmıştır. Böyle bir ortamda tarafların çatışma alanlarını en aza indirmeleri ve çözüm için birbirleriyle iş birliğine gitmeleri en rasyonel yol olarak ön plana çıksa da tarafların gerilim yatıştırılmaktan ziyade tırmandırmaya meyilli olduğu görülmektedir.

1 Bu öngörü 2019 yılında İstanbul'da yapılan kapalı bir çalıştay sırasında Prof. Dr. Çağrı Erhan tarafından dile getirilmiştir.

Kaynaklar

- Akdeniz'deki Sondaja 'Fatih' ile Birlikte 'Deepsea Metro I' Adlı Gemi de Katılacak. *Haber Akdeniz*. 26 Ekim 2018.
- Akdeniz'de Gaz Düellosu. *Hürriyet*. 22 Şubat 2018.
- Aksoy, Merve. Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti. *İNSAMER*, 2016.
- Anadolu Ajansı. Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor. 12 Temmuz 2019.
- Apprioual, Antoine. Lebanon's Political Stalemate: The Failure of the Secretarian Regime. *Sabancı Üniversitesi Pomeas Policy Brief, No:11*, 2016.
- Bayraklı, Enes. Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2018; içinde (eds. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner) *SETA Türk Dış Politikası Yılığ 2018*, SETA Yayınları, Mart 2019.
- Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Güz 2017: Sayı: 2.
- BBC. Yunanistan-İsrail-Güney Kıbrıs Üçlüsü Doğu Akdeniz'de İşbirliğini Artırıyor. 8 Mayıs 2018.
- Beş Gazete*. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Akdeniz'de Sismik Araştırma Gemisini Taciz Eden Yunan Firkateynini Engelledi. 18 Ekim 2018.
- Breen, Amanda. A New Energy for Egypt. *BP*. www.bp.com/egypt-new-energy-era. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- Brennan, David. Democracy in Egypt: Five Years after the Military Coup, Opposition has been Silenced. *Newsweek*, 7 Temmuz 2018.
- Daily Sabah*. Turkey Slams Israeli, Egyptian Ambassadors over Support for Unilateral Cyprus Gas Exploration. 30 Temmuz 2018.
- Duman, Selçuk. Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, 2019: Cilt: 16 Sayı: 62.
- Dünya*. Güney Kıbrıs ile Mısır Arasında Doğalgaz Boru Hattı İçin Anlaşma İmzalandı. 19 Eylül 2018.
- Ece, Nur Jale. Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler. *Journal of ETA Maritime Science*, 5(1), 2017.
- Energy Security in the Eastern Mediterranean. *Middle East Policy Council*. 20 Temmuz 2019. <https://www.mepc.org/journal/energy-security-eastern-mediterranean>.
- GDP Growth (Annual %). *Dünya Bankası*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=LB>. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Faaliyetleri Hk., No:43. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. 11 Şubat 2018, http://www.mfa.gov.tr/no_-43_-gkrynin-dogu-akdenizdeki-hidrokarbon-faaliyetleri-hk.tr.mfa. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- İsrail Gazında Türkiye Rotası Daha Ekonomik. *Anadolu Ajansı*. 25 Aralık 2016, www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-gazinda-turkiye-rotasi-daha-ekonomik/713666. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- İsrail'in Dillendirilmeyen Planı. *TESPAM*. <https://www.tespam.org/israilin-dillendirilmeyen-planini/?v=e-be021079e5a>. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- İşkalsal, Hüseyin, ve Ozan Örmeci. Türkiye-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İlişkileri: Geçmiş Prangaları Arasında Gelecek Arayışları. *Mavi Elma: Türkiye-Avrupa İlişkileri* içinde. Gazi Yayınevi, 2016.
- Karagöl, Erdal Tanas. Enerjide Dışa Bağımlılığı Azaltmak İçin Neler Yapılmalı? *Yeni Şafak*, 15 Mart 2018.
- Karagöl, Erdal Tanas. *Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğru Akdeniz'in Rolü*. SETA Rapor, No: 92, 2017.
- Kötek, Sabiha. Yüzyılın Enerji Havzası: Akdeniz. *Derin Ekonomi*, Eylül 2018.

- Kütükçü, Mehmet Akif, ve İslam Safa Kaya. Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2016: Cilt: 6 Sayı: 2.
- Lebanese Gas Won't Stop the Next War but it could Contain the Damage. <https://www.energy-reporters.com/opinion/lebanese-gas-wont-stop-the-next-war/>. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- Lebanon Overview. *Uluslararası Enerji Ajansı*. <https://www.eia.gov/beta/international/country.php?iso=LBN>. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- LNRG Technology. Annual Overview of Electricity Production in Israel 2017. 31 Ağustos 2017.
- Milliyet. Kahire'de 3'lü Enerji İttifakı. 9 Kasım 2014.
- Orhun, Fatma. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Güz 2017: Sayı: 2.
- Rachidi, Soukaina. Eastern Mediterranean Gas Forum: A Harbinger of a New Era in Middle Eastern Geopolitics? *Inside Arabia*, 12 Mart 2019.
- Reed, John. Israel Signs Pipeline Deal in Push to Export Gas to Europe. *Financial Times*, 3 Nisan 2017.
- Sputnik. Mısır ve Lübnan Arasında Mutabakat Zaptı İmzalandı. 4 Mayıs 2019.
- Şahin, İsmail. *Doğu Akdeniz'de Enerji Çatışması ve İşbirliği*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2019.
- Tagliapietra, Simone. *Enerji Doğu Akdeniz'de İstikrarı Şekillendirici Bir Faktör Olabilir Mi?* İstanbul: İyi Düşün Yayınları (Çev. Özcan, Feyzi), 2017.
- Telci, İsmail Numan. *Krizlerin Gölgesinde Mısır Dış Politikası*. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2018.
- The Daily Star*. Lebanon will Mark Maritime Border with UN Supervision: Berri. 23 Nisan 2019.
- The Maritime Border Dispute Between Lebanon and Israil Explained. *Middle East Strategic Perspectives*. <https://www.mesp.me/2018/03/05/maritime-border-dispute-lebanon-israel-explained/>. Erişim: 20 Temmuz 2019.
- Tiryakioğlu, Muhsin Barış. Türkiye 'Güzelyurt Restleşmesi' ile Akdeniz'deki Duruşunu Pekiştirdi. *Anadolu Ajansı*, 19 Ekim 2018.
- Yorulmaz, Recep. Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2019, Cilt: 10, Sayı: 88.

An Economic-Political Approach To The Eastern Mediterranean Energy Resources

Deniz İSTİKBAL*

Hacı Mehmet BOYRAZ**

Abstract

Energy security for economic stability is one of the priorities of each state today. It is observed that new natural gas reserves discovered in the eastern Mediterranean reveal new areas of struggle in this context. The natural gas and oil resources discovered in the disputed exclusive economic zones of Egypt, Greek Cypriot administration, Lebanon and Israel have brought the region's energy resources sharing and consumer transportation problems to the agenda again. In terms of the security and diversity of energy sources, the energy sources which are newly discovered by non-regional actors in addition to the countries of the region have different meanings. Considering the positions of regional actors and the Cyprus issue, it is observed that the importance of eastern Mediterranean energy sources and relations among the countries of the region are becoming more prominent. Today, the eastern Mediterranean energy sources, which are prominent in these aspects, necessitated new energy agreements, while some countries of the region to cooperate more. In this study, the strategies of Egypt, Israel, Lebanon, Greek Cypriot administration and Turkey towards the newly discovered eastern Mediterranean energy sources are evaluated with an economic political perspective.

Keywords: Cyprus, Eastern Mediterranean, Energy Security, Energy Political Economy, UN Convention on the Law of the Sea

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, el-mek: den.istikbal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1968-0224

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, el-mek: boyrazhacimehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9548-712X

Экономико-Политический Подход К Восточным Медитерранским Энергетическим Ресурсам

Deniz İSTİKBAL*

Hası Mehmet BOYRAZ**

Резюме

Обеспечение энергетической безопасности для экономической стабильности является одним из приоритетов каждого государства. Новые запасы природного газа и нефти, обнаруженные в Восточном Средиземноморье, также создают новое поле борьбы в этом регионе. Природный газ и нефтяные ресурсы, обнаруженные в спорных исключительных экономических районах Администрации киприотов-греков на юге Кипра, в Израиле, Ливане и Египте, вернули вопрос о совместном использовании и доставке этих ресурсов в повестку дня. На данный момент, учитывая позицию стран региона и кипрскую проблему, важность энергетических ресурсов Восточного Средиземноморья и отношения со странами региона становятся более заметными. Энергетические ресурсы Восточного Средиземноморья, которые недавно вышли на первый план с этими аспектами, требуют, с одной стороны, заключения новых энергетических договоров, в то же время некоторые страны в регионе вызывают более тесное сотрудничество между собой. В этом исследовании, ГСА, Израиль, Ливан, Египет и Турция в стратегии Восточного Средиземноморья для источников энергии анализируются перспективами в политической экономии.

Ключевые слова: Конвенция ООН по морскому праву, Восточное Средиземноморье, политика в области энергетической экономики, энергетическая безопасность, Кипр.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, el-mek: den.istikbal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1968-0224

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, el-mek: boyrazhacimehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9548-712X

2019 Yılı Akademik Etkinliklerimiz

Bu sayıdan itibaren Kıbrıs ile ilgili düzenlemiş olduğumuz akademik etkinliklerimizi de sizlerle paylaşacağız. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi tarafından bu yıl içerisinde iki akademik etkinlik yapılmıştır.

Birincisi, 24 Nisan 2019 tarihinde **“İngiliz Sömürge Dönemi Çalıştayı”**; ikincisi ise 13/15 Mayıs 2019 tarihleri arasında Haspolat/Lefkoşa’da düzenlediğimiz **“I. Uluslararası Kıbrıs’ta Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türkler Sempozyumu”** olup çalıştay ile ilgili haberler ve çalıştaya ait bilgi notları aşağıda olduğu gibidir:

29 Nisan 2019 Pazartesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi tarafından organize edilen ve KISBÜ Öğretim Görevlisi Yrd.Doç.Dr. Zeki Akçam’ın moderatörlüğünü yaptığı çalıştayda, KISBÜ Öğretim Görevlisi Doç. Dr. Nazım Beratlı, Kıbrıs İlim Üniversitesi Mühendislik Bölümü Dekanı Prof. Dr. Ata Atun ile Araştırmacı Yazar İsmail Bozkurt birer konuşma yaptı. Çalıştayda ilk konuşma KISBÜ Öğretim üyesi Doç.Dr. Nazım Beratlı tarafından yapıldı.

Beratlı Kıbrıs’ın İngilizlerin eline geçmesi ile ilgili farklı bir noktadan baktığını belirterek **“Kıbrıs İngilizlere kiralananmıştır”** ifadesini kullandı. Beratlı bu tezini ispatlamak için istatistiki bilgiler vererek konuyu farklı noktaları ile ele aldı. Beratlı bu konunun yanında İngiliz Döneminde evkaf, muhtarlık ve destabanlık gibi gibi kurumlarla ilgili belgelerden hareketle yeni bilgiler ortaya koydu. Beratlı bu çalıştayda yapmış olduğu konuşmayı makale haline getirerek dergimizin bu sayısında **“Kıbrıs’ta Sömürge Yönetimi Başlarında Britanya Yönetimi Altında Osmanlı Vatandaşı Olarak Kıbrıslı Türkler”** adı ile yayınlamıştır.

İkinci konuşmacı ise Prof. Dr. Ata Atun idi. İngiliz döneminde Kıbrıs’ın kaderinde rol oynayan Yunanlı Generaller ile Yunanistan’ın Kıbrıs sorunu üzerindeki etkilerini dile getirdi. Aleksandros Papagos’un, 1952-1955 arasında Yunanistan başbakanı olarak görev yaptığını anlatan Atun, Yunanistan’da ekonomik sorunlar büyüyünce, General Papagos hükümetinin karşı karşıya bulunduğu ekonomik güçlükleri halkına unutturmak ve dikkatlerini başka tarafa çekmek için Kıbrıs adasına yöneldiklerini kaydetti ve özellikle adada bir zafer kazanarak bu amaçlarına ulaşmayı hedeflediklerini belirtti. Dolayısıyla ile Papagos ekonomik güçlükleri kendi halkına unutturmak ve gündem değiştirmek için **“Kıbrıs Türk halkını bu amacına ulaşmak maksadıyla yok etmeye hazırды”**. Böylece çok büyük bir zafer kazanacak ve halkının gözünde bir kahraman olacaktı.

Papagos’un, İngiliz Koloni idaresine karşı Kıbrıslı Rumların başlattığı silahlı tehdit hareketine her tür desteği verdiğiine dikkat çeken Prof. Dr. Ata Atun, sözlerini şöyle sürdürdü: “Yunanistan’da siyasi karmaşa ve iktidar mücadelesi devam ederken, 1951 yılında ‘Yunan Canlanması’ adlı bir parti kuran Mareşal Alexandros Papagos’un perde arkasındaki desteği ile Atina’da kurulan gizli ‘kurtuluş’ komitesi, 2 Temmuz 1952 tarihinde Başpiskopos Makarios’un başkanlığında bir araya geldi. Toplantıya Yorgos Grivas, Yorgos Stratos, Loizidis kardeşler, Kıbrıs asıllı General Papadopoulos, Albay Aleksopoulos, eski bir “X” örgüt üyesi, bir hukukçu ve Atina Üniversitesi’nden iki profesör katıldı. 19 Kasım 1952’de Yunanistan’da Kıbrıs konusuna duyarlı bir politikacı olan Papagos’un iktidara gelmesi, Enosis isteklerinin canlanmasına yol açtı. Bunun yanında, İngiltere Dışişleri Bakanı Eden’in geçirdiği bir hastalıktan dolayı dinlenmek için Yunanistan’a gelmesi, Başbakan Papagos’a düşüncelerini Edene kabul ettirme fırsatını verdi. Grivas Ekim

1952 tarihinde incelemelerde bulunmak üzere adaya gelmiş ve Şubat 1953 tarihine kadar tam beş aya yakın bir süre Kıbrıs'ta kalarak İngilizlere karşı silahlı bir mücadelenin nasıl yapılabileceği konusunda incelemeler yapmıştı. Küçük bir ülke olan Kıbrıs'ın arazi darlığını dikkate alarak küçük gruplardan oluşan biri sabotaj, diğeri de doğrudan silahlı çatışmalara girecek iki ayrı gerilla birliğinin oluşturulmasını Papago'sa ve Makarios'a önerdi. 13 Mart 1953 tarihinde yeniden bir araya gelen komite YorgosGrivas'ı resmen silahlı mücadelenin komutanı ilan edince silahlı mücadele için düğmeye basıldı.”

Kıbrıs adasında, 31 Mart 1955 tarihinde gece yarısından sonra adanın çeşitli kentlerinde aynı anda büyük puntolarla yazılan **“İNGİLİZ ZULMÜNÜ BERTARAF ETMEK İÇİN MÜCADELEYİ BAŞLATIYORUZ”** pankartıyla birlikte 16 şiddetli patlama meydana geldiğini ve bu patlamaların 1974 tarihine kadar çeşitli aralıklarla devam ettiğini vurgulayan Kıbrıs İlim Üniversitesi Dekanı Ata Atun, “Kıbrıs adasında barışın bozulmasına, silahlı çatışmaların çıkmasına, kan ve gözyaşının durmamasına neden olan üç kişiden ikisi maalesef Yunanlı Generaller Mareşal Alexandros Papagos ve Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 darbesine karar veren, Yunanistan topraklarını genişletmek açalı Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlamak ve Enosis'i gerçekleştirmek azminde olan Tuğgeneral Dimitrios Ioannides'dir” dedi. Tüm bunlara rağmen Rumların ve Yunanlıların İngilizlerden sürekli destek aldıklarını anımsatan Atun, 1955-1960 yılları arasında taşkınlık yapan ve olay çıkaran Rum işçileriyle birlikte hiçbir olaya karışmayan, işlerini aksatmayan Türk işçilerinin de “işçiler arasında ayırım yapılamayacağı” gerekçesiyle İngiliz Yönetimi tarafından işten çıkarılmasını örnek gösterdi. Kıbrıs sorununun temelindeki İngiliz ve Yunan etkilerine dikkat çeken Atun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar adada bulunan İngiliz Yönetiminin, bir yandan Rumlara “siz çoğunluksunuz, yönetim sizin hakkınız” derken Türkiye yönetimine de “Kıbrıs adası ile Türkiye'nin arası 60 mil, burası size düşer, haklarınızı arayın” diyerek ikili oynadığını sözlerine ekledi.

Üçüncü konuşmacı ise İsmail Bozkurt idi. İsmail Bozkurt Sömürge dönemine ait kendi hatıralarını anlatarak İngiliz sömürge yönetiminin bir panoramasını çizdi. Sömürü ve sömürü düzeninin Kıbrıs Türklerine çok zor günler yaşattığını ifade eden Bozkurt, 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs'ın kuzeyindeki meclisin iki önemli karar aldığını belirterek çalışmaya yeni bir bilgi sundu: Bozkurt, 12/10/1973-24/02/1975 tarihleri arasında Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi'ne, meclis başkanlığı yaptığını ve 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra mecliste iki önemli karar aldıklarını belirtti ve bu kararın meclis tutanaklarına işlendiği kaydetti. Bu kararlar şunlardır:

I. Karar: Kıbrıs'ın Kuzeyi'nin Türkiye'ye bağlanması,

II. Karar: Eğer Türkiye ile bağlanma gerçekleşmez ise federasyon kurulması yönünde karar alarak yolumuza devam edeceğiz.

Bu kararların tekrar incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini belirten Bozkurt kendinin de bizzat yaşadığı Geçitkale Savunması hakkında da bilgi verdi.

Kaynaklar: <http://www.halkinsesikibris.com/guncel/kibrista-ingiliz-somurge-calistayi-gerceklestirildi-h115089.html> ve Zeki Akçam'ın çalıştay notları.

Prof.Dr. Ata Atun'un Sunum Yansıları

İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİNDE KIBRIS

Prof. Dr. Ata ATUN
Kıbrıs İlim Üniversitesi

**İki tanesi İngiliz Döneminde olmak üzere Kıbrıs'ın
kaderinde rol oynayan Yunanlı ve Rum Generaller**

Alexandros Papagos, Dimitrios Ioannides

ve

Yorgos Grivas

Bugün bahsetmek istediği kişi

**Mareşal ve Yunanistan
Başbakanı**

Aleksandros Papagos

**(d. 9 Aralık 1883 - ö. 4 Ekim
1955),**

**1952-1955 arasında Başbakan
olarak görev yapan**

Yunan asker ve devlet adamı.

Kısa Özgeçmişi:

1906 yılında orduya girdi. Balkan Savaşları'na katıldı ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan birliklerinde görev yaptı. 1927'de tuğgeneral rütbesine, daha sonra da korgeneral rütbesine yükseltildi. 1935 yılında savaş bakanlığı görevinde bulundu. Ertesi yıl genelkurmay başkanlığına getirildi. Ekim 1940'ta İtalyanların Yunanistan'a saldırısı sırasında başkomutan olarak savunmaya dönük bir strateji izlediyse de, İtalyanları püskürtmeyi başardı.

Kısa Özgeçmişi:

Nisan 1941'deki Alman saldırısına karşı koyamayarak tutsak düştü ve Almanya'ya götürüldü. 1945 yılında serbest kalınca ülkesine döndü. Yunan İç Savaşı sırasında komünistlere karşı çarpışan birliklere komuta etti.

Kısa Özgeçmişi:

1949 yılında mareşal rütbesine terfi ettirildi.

Mayıs 1951'de ordudan istifa ederek, çok geçmeden ülkenin en önemli siyasi gücü haline gelen “**Yunan Canlanışı**” adlı bir parti kurdu.

Kısa Özgeçmişi:

Halk arasında sevildi ve kendine Charles de Gaulle'ü örnek aldı. Kasım 1952 seçimlerinde partisinin çoğunluğu kazanması üzerine başbakan oldu. Yunanistan'da ekonomik sorunlar büyüyünce, **General Papagos** hükümeti, karşı karşıya bulunduğu ekonomik güçlükleri halkına unutturmak ve dikkatlerini başka tarafa çekmek için **Kıbrıs işine dört elle sarıldı**. Adada **İngiliz Koloni idaresine** karşı Kıbrıslı Rumların başlattığı silahlı tedhiş hareketine her tür desteği verdi. 4 Ekim 1955 tarihinde, görevi sırasında öldü.

1950 yılında Kıbrıs ve Yunanistan:

Kıbrıs'ta Rum cemaati içinde 15-22 Ocak 1950 tarihlerinde yapılan Plebisit (*Tek taraflı Referandum*) sonuçlarına, Yunanistan'da siyasi başbakan olan **Themistoklis Sophoulis**'in ölümü üzerine göreve atanmış olan Yunanistan Merkez Bankası Başkanı **Alexandros Diomedes** hükümeti pek ilgi göstermedi, ekonomik sıkıntılar nedeniyle ve Yunan-İngiliz dostluğuna zarar vermemek için **pasif bir tavır takınmayı** tercih etti.

5 Mart 1950 tarihinde Yunanistan'da yapılan seçimleri "**Halkın partisi**" birinci sırada, "**Liberal Parti**" de ikinci sırada kazandı, Liberal Parti Başkanı **Sofoklis Venizelos** kurulan koalisyon hükümetinin Başbakanı oldu.

Venizelos Hükümeti ve görevden düşürüldükten sonra Başbakan olan **Nikolaos Plastiras** hükümetleri de, 1952 yılında yapılan seçimlere kadar **Kıbrıs konusunda Yunan-İngiliz dostluğuna zarar vermeme prensibini devam ettirdi.**

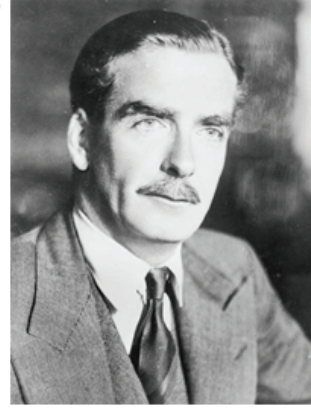
Makarios, 18 Kasım 1950 tarihinde Başpiskoposluk koltuğuna oturduktan sonra Kıbrıs sorununu Yunan-İngiliz dostluğu çerçevesinde ele alan **Venizelos** ve **Plastiras** hükümetlerinde aradığını bulamayınca, konuyu uluslararası alana taşımak için delegeler görevlendirdi ve **ENOSİS** için kampanyasını resmen başlattı.

Yunanistan'da siyasi karmaşa ve iktidar mücadelesi büyük boyutlarda devam ederken, 1951 yılında "**Yunan Canlanışı**" adlı bir parti kuran **Mareşal Alexandros Papagos**'un perde arkasındaki desteği ile Atina'da kurulan gizli "**kurtuluş komitesi**", 2 Temmuz 1952 tarihinde Başpiskopos Makarios'un başkanlığında bir araya geldi.

Toplantıya **Yorgos Grivas**, **Yorgos Stratos**, **Loizidis kardeşler**, Kıbrıs asıllı **General Papadopoulos**, Albay **Aleksopoulos**, eski bir "X" örgütü üyesi, bir hukukçu ve Atina Üniversitesi'nden iki profesör katıldı.

19 Kasım 1952'de Yunanistan'da Kıbrıs konusuna duyarlı bir politikacı olan **Papagos**'un iktidara gelmesi, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da Enosis isteklerinin canlanmasına yol açtı.

Bunun yanında, İngiltere Dışışleri Bakanı **Anthony Eden**'in geçirdiği bir hastalıktan dolayı dinlenmek için Yunanistan'a gelmesi, Başbakan Papagos'a düşüncelerini Eden'e kabul ettirme fırsatını da vermişti.

Eden ve **Papagos** arasında yapılan iki gayriresmî görüşme sonucunda İngiltere'nin konuya olumsuz yaklaştığının ortaya çıkması üzerine **Papagos**, Yunanlıların ve Rumların Enosis taleplerinin siyasi mücadele ile çözüme kavuşturulamayacağını anlamış, Almanlara ve komünistlere karşı verdiği gerilla savaşına benzer bir mücadelenin, Yunanistan'ın perde arkasında kalması kaydı ile Kıbrıs adasında yaşayan Rumları öne sürerek sonuç alınabileceğini düşünmeye başlamıştı.

Mısır'da General Cemal Abdülnasır'ın yükselişi, Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki askeri varlığı giderek güçleşmeye başlaması nedeni ile İngiltere'nin Kıbrıs'ı, Orta Doğu'nun adeta bir anahtarı olarak görmesi **Makarios**'u 1952 yılında Bandung Konferansı'nda Enosisi hayata geçirmek için Bağlantısızlar grubunun desteğine başvurmaya yöneltti.

Makarios'un bu girişimi ABD'nin ve NATO'nun, bölgede Sovyet tehlikesini doğuracağı endişesi ile fena halde ürkmesine neden olmuştu.

Yunanistan'da seçimler iyice kızışmış ve Papagos'un seçimlerde favori olduğu ortaya çıkınca Grivas Ekim 1952 tarihinde incelemelerde bulunmak üzere adaya gelmiş ve Şubat 1953 tarihine kadar tam beş aya yakın bir süre Kıbrıs'ta kalarak İngilizlere karşı silahlı bir mücadelenin nasıl yapılabileceği konusunda incelemeler yapmıştı.

GRIVAS, George Theodorou of Nicosia, Age about 57; height 5' 6 1/2"; medium to broad build (possibly less thickset than indicated in photograph); strong broad face, small moustache; chestnut eyes; dark and bushy eyebrows; wide shut mouth with firm jaw.

Küçük bir ülke olan Kıbrıs'ın "arazi darlığını" dikkate alarak küçük gruplardan oluşan biri sabotaj, diğeri de doğrudan silahlı çatışmalara girecek iki ayrı gerilla birliğinin oluşturulmasını Papagos'a ve Makarios'a önerdi.

13 Mart 1953 tarihinde yeniden bir araya gelen komite Yorgos Grivas'ı resmen silahlı mücadelenin komutanı ilan edince silahlı mücadele için düğmeye basıldı.

İlk silah ikmali 1954 yılının Mart ayında başarıyla gerçekleştirildi. Ardından da silahlı mücadeleyi başlatmak üzere Yorgos Grivas 7 Kasım 1954 tarihinde bir kayıkla Rodos'tan denize açıldı ve 9 Kasım'da Baf kıyılarından adaya ayak bastı.

EOKA teşkilatını mücadeleye hazır hale getiren Grivas, Makarios'tan ve Papagos'tan "silahlı eylem başlatma emrini" beklemeye başlamıştı.

28 Temmuz 1954 tarihinde İngiliz Koloniler Bakan Yardımcısı Henry Hopkinson'un Avam Kamarası'nda yaptığı açıklama Yunanistan için bardağı taşıran son damla oldu.

Hapkinson'un demecinin Yunanistan'da ve Kıbrıslı Rumlar arasında yarattığı tepki üzerine, 16 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliğine başvuran Papagos, "Kıbrıs'ta halkın kendi kaderini tayin etmesi" konusunu uluslararası düzeye çıkardı.

29 Eylül 1954 tarihinde Makarios, EOKA'nın siyasi sorumlusu **Kraniotis**'e kendisinden haber gelmedikçe silahlı mücadele başlatılmaması talimatını vererek New York'a hareket etti.

BM nezdinde başlatılan girişimlerle o dönemde hâkim olan anti – kolonyalizm sayesinde İngiltere'yi köşeye sıkıştırmayı hedefleyen **Makarios** ve Yunanistan, ABD'nin hiç ummadıkları tavrıyla karşılaşmışlardı.

Kıbrıs'ın BM düzeyinde tartışmaya açılmasını NATO'nun bölgedeki stratejilerine ters olduğunu düşünen ABD bu konuda statükoyu savunuyordu. Yunanlılar ve Rumlar tarafından merakla beklenen BM Genel Kurulu'nun Kıbrıs kararı, tam bir düş kırıklığı yaratması nedeni ile **EOKA**'nın eyleme geçmesini geciktirecek hiçbir neden kalmayınca **EOKA** eylem hazırlığına başladı.

Önceleri Yunan bağımsızlık mücadelesinin başlangıç günü olan 25 Mart düşünölmüşse de sonunda 1 Nisan gününde karar kılındı.

29 Mart günü Makarios Grivas'a hayır dualarını ihsan etti ve Grivas da Tanrı'ya sığınarak eyleme geçti.

11 Ocak 1955 tarihinde Larnaka Piskoposu'nun evinde bir araya gelen Makarios ve Grivas son bir durum değerlendirmesi yaptılar.

Makarios Grivas'a Yunan Başbakanı Papagos'un şimdi amaçlarına büyük bir sempatiyle baktığını ve Yunan hükümeti ile kesintisiz haberleşme ağının kurulduğunu söyleyerek harekete geçme zamanının geldiğini belirtti.

31 Mart 1955 tarihinde gece yarısından sonra adanın çeşitli kentlerinde aynı anda tam 16 şiddetli patlama meydana geldi. EOKA bu ilk eylemiyle yayınladığı bildirilerde “Allah’ın yardımı, mücadelemize olan inançla, Helenizm’in desteği ve Kıbrıslıların yardımıyla zafere ulaşılacağından” söz ediyordu.

Büyük puntolarla yazılan “**İNGİLİZ ZULMÜNÜ BERTARAF ETMEK İÇİN MÜCADELEYİ BAŞLATIYORUZ**” cümlesinin yanında antik Yunanlıların bıraktığı kutsal miras olan “**Η ΤΑΝ Η ΕΙΗ ΤΑΣ**” sloganına da yer verildi.

Kıbrıs adasında barışın bozulmasına, silahlı çatışmaların çıkmasına, kan ve gözyaşının durmamasına neden olan üç kişiden ikisi maalesef Yunanlı Generaller, **Mareşal Alexandros Papagos ve Yunanistan topraklarını genişletmek amaçlı Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlamak ve Enosis'i gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 darbesine karar veren, Tuğgeneral **Dimitrios Ioannides**'dir.**

**1974 Yunan Cuntası
Gizikis,
Papadopulos
Ve Ioannides**

Tüm Kıbrıs'ta yaşananlara rağmen Rumların ve Yunanlıların İngilizlerden aldıkları politik destek yadsınamaz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ata ATUN

I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türkler Sempozyumu

Tam bildiri kitabımızın Önsöz'ünden: Sempozyumumuz, KISBÜ Rektörlüğü, KISBÜ-KAM (Kıbrıs Araştırmaları Merkezi), Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü himâyelerinde, Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği, Kalkınma ve İşbirliği Ofisi'nin maddî yardımları ile Hiper Yayıncılığın yayın desteğinde düzenlenmiştir. Başta üniversitemiz olmak üzere katkı koyan tüm destekçilerimize teşekkür ederiz.

Bilindiği gibi tüm bilimsel çalışmaların bir araştırma ile ilgili çözmesi gereken bir veya birden fazla problemleri vardır. Bu sempozyumun ana problemi "Osmanlı'nın Kıbrıs Adası'nı fethinden önce gerek sivil, gerek askeri gerekse diğer farklı nedenlere bağlı olarak "bir Türk varlığından söz edebilir miyiz?"

Bilindiği üzere Kıbrıs'ın, tarih öncesi ve ortaçağ dönemlerine ait bilgiler genellikle objektif olarak değerlendirilememiş hatta bu dönemlerde adada yerleşik bir Türk varlığının olabileceği konusuna ihtimal dahi verilmemiştir ya da biz öyle biliyorduk. Bu sempozyum çalışmalarına başladıktan sonra gördük ki bu konu ile ilgili olarak gerek yerli gerekse yabancı kaynaklarda aslında bu konuya değinilmiştir.

Dolayısıyla içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda Türklere ve Türk-İslâm sahasına ait olan, tarih, kültür, edebiyat, arkeoloji, antropoloji ve daha bir çok alanın ve bu alana ait verilerin yeniden değerlendirilmeye başlanması gereğini bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle 1990 yılında Türk dünyası ile olan ilişkiler artmış ve son 28 yıl içerisinde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların başında arkeoloji, tarih, edebiyat, dil ve kültür birinci sırayı almaktadır. Türklerin yazıyı icadı, Proto-Türkler, Türklere ait yazılı eserler, çeşitli kurganlar vb. konularda yapılan çalışmalar Türk kültürünü ve tarihini yeniden değerlendirmemiz gerektiğini ortaya koymuştur. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlığı TİKA ve Moğolistan Devleti tarafından yürütülen çalışmalarda birçok yeni arkeolojik buluntulara rastlanmıştır. Türkiye'de bulunan kaya resimleri ve kurganlar Türklerin 1071'den önce de Anadolu'da yüzlerce yıldan beridir yaşadığını ortaya koymuştur. Yine 26 Ekim 2017 tarihinde, Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı'nın hemen yanında süren metro istasyon inşaatında çıkan buluntular İstanbul'un tarihini değiştirecek bilgileri gün ışığına çıkarmıştır. Metro kazısında bulunan mezarların 3500 yıllık ve İstanbul'un en eski mezarlığı olduğu belirtilmiştir. Şimdiye kadar 35 mezar tespit edilmiştir.

Kuzey Karadeniz step kültürüne yani eski Türk ve Altay kültürüne ait kurgan tipi mezarlığın ortaya çıkması bilim dünyasını da heyecanlandırmış neredeyse Anadolu ile ilgili olan tüm tezleri çürütmüştür. Ankara'nın Salihler Köyü'ne bağlı Güdül kırsalında bulunan yüzlerce kaya resmi, kurgan ve birkaç satırlık runik (Göktürk) yazısı bilim insanlarını daha da heyecanlandırmıştır. 1 Ağustos 2017 tarihinde Kazakistan'dan gelen şu haber Türklerin yaşadığı tüm coğrafyada Türklerle ilgili bilgilerin yeniden değerlendirilmesi gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur: "Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in "manevi yenilenme" programı çerçevesinde araştırmalar yürüten "Kazakistanın Kutsal Kuşağı" Araştırma Merkezi Başkanı Berik Abdıgaliuli, Doğu Kazakistan Eyaleti'nde yer alan Berel Vadisi'nde Saka Türklerine bir Altın Elbiseli Adam'ın daha bulunduğunu açıkladı. Daha önce Kazakistan'da toplamda 3 Altın Elbiseli Adam bulunuyordu. Araştırma Merkezi Başkanı Berik Abdıgaliuli yaptığı açıklamada, "Doğu Kazakistan Eyaleti'ndeki Berel Vadisi'nde Zeynolla Samaşev'in başkanlık ettiği arkeolojik kazılarda yeni bir 'Altın Elbiseli Adam' bulundu. "Kazakistan'ın kutsal kuşağı" (devlet) programı çerçevesinde iş gezisi nedeniyle Doğu Kazakistan Eyaleti'nde bulunurken sansasyonel bir keşfe tanıklık ettim." dedi. Kıbrıs'ta da Alasya Antik Kenti, okunamayan Minos Yazıtları vb. konularda çözümlenmesi gereken birçok mesele vardır. Gerek ortaçağ gezginlerinin, gerekse Kıbrıs hakkında bilgi veren antik dönem tarihçilerinin vermiş olduğu bilgilerde gözden kaçmış olan birçok husus olabilir.

Bu bilgiler ışığında bir konuya daha dikkat çekmek istiyorum: İskitler, yani Saka Türkleri Tarihi kayıtlara göre; ilk önce M.Ö. 680 yıllarında Kafkas geçitlerinden aşır Kür Irmağı boylarına yayıldılar. Arkasından gelen yeni ve daha güçlü Saka göç kolları Aras boylarını da ele geçirip Urmiye gölüne varınca Azerbaycan'a yerleştiler. Az sonra da bütün Anadolu, Suriye ve Filistin'e yayılarak, İran'ı da kendilerine bağladılar. Doğuda Çin'den, batıda Tuna boylarıyla Karpatlar'a, kuzeyde Sibiryadan, güneyde Mısır kapısı Sina'ya değin Asya ve Avrupa topraklarına hakim olarak; dünyanın bilinen ilk geniş imparatorluğunu kurdular. O halde Saka Türkleri Filistin'den ya da Suriye'den denizi aşarak Kıbrıs'a gelmiş olabilirler mi? Bu bağlamda, sadece ortaçağı değil Kıbrıs'ın ilkçağ tarihini de sorgulamalıyız? Şimdiden akılda bir çok sorunun belirdiğini görebiliyorum. Amacımız, Kıbrıs adasında eğer Türkler Osmanlı'dan önce yaşamış ise bunu tarih önünde bilimsel verilerle ortaya koymaktır.

Sempozyumda on bildiri sunulmuştur. Bir bildiri sahibi Hollandadan, yedi bildiri sahibi Türkiyeden, iki bildiri sahibi ise KKTC'den katılmıştır. Sempozyuma katılan konuşmacılarımızın tamamına yakını çağrılı konuşmacıdır. Ancak sadece çağrılı konuşmacı değil sempozyumdan haberdar olan bilim insanlarımızın da bildirilerini değerlendirme sürecinden sonra kabul ettik. Özetler yoğun bir değerlendirme sürecinden geçmiştir. Sadece Bilim kurulu değil bilim kurulu dışındaki uzmanlara da başvurduk. Konu dışı gibi görünse de Alasya Antik kenti ve uygarlığı ile ilgili bildiri de oldukça dikkat çekicidir. Bu bildiri özellikle adanın bir Helen Adası olmasına yönelik var olan

tezlerden farklı bir tez ortaya koyduğu için kabul edilmiştir. Bildiriler bize şunu göstermektedir ki: Osmanlı öncesi Kıbrıs'taki Türk ve Türk-İşlâm varlığı yeniden değerlendirilmelidir. Sempozyumdaki tüm bildirilerimiz bilinen tüm ezberleri bozacak nitelikte bilgilerle doludur. Bilindiği üzere üniversitemiz Kıbrıs'ta Sosyal Bilimler alanında öncü bir üniversite olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Nitekim 1571'den günümüze kadar yeni bir Kıbrıs Türk Edebiyat tarihi yazılmaktadır. Proje artık basım aşamasına gelmiştir. Arap-İşlam akınları, Adalarda Türk-İşlam kültürü, İngiliz Sömürge dönemi gibi birçok konu hakkında sempozyum ve çalıştaylar düzenlenerek tabir yerinde ise XI. yüzyıl sosyal bilimlerine ait problemlerin yeni okuma denemeleri yapılmaktadır. Bu sempozyumdan sonra Kıbrıs ve Kıbrıs ile ilgili yerli ve yabancı çalışmalar tekrar incelenmeli ve veriler tekrar değerlendirilmelidir. Antik, ilk çağ, orta çağ ve yakın çağ a ait kavram ve terimler sosyal, tarihi, coğrafi, iktisadi ve sosyo-kültürel bağlamları dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir. Bu fikirden hareketle sempozyum programımızda hem sunum hem gerçek tartışma bölümleri oluşturulmuş ve sempozyum sonrası bilimsinileri ile Gazimağusa bölgesini kapsayan bir alan çalışması yapılmıştır. Sunulan bildirilerin yapılan tartışmalarla daha da geliştiği inancındayız. Mutlaka böyle sine zor bir konu ile ilgili düzeltmemiz veya geliştirmemiz gereken hususlar olacaktı. Bu nedenle sempozyum bittikten sonra tüm katılımcılarımıza dört ay daha ek süre verdik.

Bu sempozyum bu konu ile ilgilenen yerli ve yabancı araştırmacıların konuya nereden başlayacaklarına dair fikir vermesi bakımından da oldukça önemlidir.

Bu duygularla, uzaktan yakından, sempozyumumuza teşrif eden değerli bilim insanlarına, üniversitemize, sponsorlarımıza, öğrencilerimize, akademik ve idari birimlerimize çok teşekkür ederim. Sempozyumumuzun tam metin bildiri kitabının ülkemize ve insanlığa faydalı olmasını dilerim.

Yrd.Doç.Dr. Zeki Akçam